

Jakin156

iraila-urria
2006

*Aldizkari honek Gipuzkoako Foru Aldundiko Euskararen
Normalkuntzako Zuzendaritza Nagusiaren laguntza jaso du*

.....

KULTURA SAILA

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak diruz lagundutako aldizkaria

AURKIBIDEA

ZENBAKI HONETAN

7

AGURRA

9 Iraganari bere memoria
JOSEBA INTXAUSTI

GAIAK

15 Jakin Kultur Taldea
Aldizkaria, liburuak, hiztegiak... Euskal
Unibertsitatea
PAULO AGIRREBALTZATEGI

HISTORIA BIZIA

43 Imanol Urbietari elkarrizketa
MIEL A. ELUSTONDO

EGUNEN GURPILEAN

109 **JON BENITO**
PABLO SUBERBIOLA
PATXI GAZTELUMENDI

© **Jakin**

JAKINeko idazlanez inon baliatzerakoan
aipa bedi, mesedez, iturria

Jakin

aldizkari irekia da eta ez dator nahitaez
idazleen iritziekin bat

ZUZENDARIA

Joan Mari Torrealdai

ERREDAKZIO-ARDURADUNA

Xabier Eizagirre

KONTSEILU EDITORIALA

Paulo Agirrebaltzategi, Joxe Azurmendi, Joseba Intxausti

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Tolosa Hiribidea, 103-1.C / 20018 Donostia
Tel. 943 21 80 92 / Fax 943 21 82 07
jakin@jakingunea.com
www.jakingunea.com

2006ko PREZIOAK

BARRUAN	HARPIDEDUNA	EZ HARPIDEDUNA
Harpidetza	45 €	—
Ale arrunta	7,50 €	9,50 €
KANPOAN		
Harpidetza	48 €	—
Ale arrunta	8 €	11 €

S U M M A R Y

JAKIN CULTURAL GROUP

Paulo Agirrebaltzategi, a writer and member of the Editorial Board of *Jakin*, on the occasion of the fiftieth anniversary since the magazine was set up, reminds us of the activities carried out by the Jakin Cultural Group which, as well as the *Jakin* magazine itself, has promoted and been involved in numerous projects: books (*Jakin sorta*, *Jakin Liburu sorta* and *Jakin Bide* collections), dictionaries (*Jakin Hiztegiak*), and UZEI (Basque Institute of University Services) —all this with the ultimate aim of setting up the Basque University, a university in the Basque language. **PAULO AGIRREBALTZATEGI**

INTERVIEW WITH IMANOL URBIETA

The writer and photographer Miel A. Elustondo has conducted an extensive interview with the musician and educationalist Imanol Urbieta, in a new issue of the *Historia bizia* (Living History) series. The interview takes a major look over Urbieta's career: his childhood in Zarautz, his stay in Arantzazu, the setting-up of the *Jakin* magazine, his vocation for teaching music to children, his experience at the Ikastola (Basque language school) in Zarautz, the setting-up of the Musika Eskola (Music School), the study of music Xirula Mirula for music teaching and the production of didactic material, the onset of Cushing's disease, and his current work with retired people. He also gives us his opinion about different personalities from Basque cultural and literary life with whom he maintains close contact. **MIEL A. ELUSTONDO**

NEWS TODAY

This gathers together cultural information focusing on the present from various areas and perspectives. This year we shall be closely following sociolinguistic, communication and literary-related matters. This section draws on various specialists: Pablo Suberbiola, Patxi Gaztelumendi and Jon Benito. **VARIOUS AUTHORS**

ZENBAKI HONETAN

Eskuetan duzun hau bigarren aldiko 156. zenbakia da eta 2006. urteko bosgarrena.

Zenbaki honek ez du gai nagusirik jorratzen. Horren orde, *Gaiak* eta *Historia bizia* sailek osatzen dute zenbakia. *Gaiak* sailean, Jakin Kultur Taldearen egitasmo eta ekimenei buruzko Paulo Agirrebaltzategiren artikulua dator, eta *Historia bizia* sailean Imanol Urbietari egindako elkarrizketa.

Lehenengo artikuluan, beraz, Paulo Agirrebaltzategik, *Jakin*-en 50. urteurrenaren karian, Jakin Kultur Taldeak 1956-1977 urteen artean aldizkariak gain sustatu eta burututako egitasmoak ekartzen dizkigu gogora: hain zuzen ere, liburugintza (*Jakin sorta*, *Jakin Liburu sorta*, *Jakin Bide* bildumak), hiztegiak (*Jakin Hiztegiak*) eta UZEIren sorrera. Egileak azpimarratzen duenez, lan hori guztia helmuga bati begira egin du Jakinek: Euskal Unibertsitatea.

Historia bizia sailean, Imanol Urbietari musikagile eta pedagogoa elkarrizketatu du Miel A. Elustondo idazle eta argazkilariak. Urbietaren bizitzan eta jardunean sakontzeko aukera eskaintzen digu elkarrizketak: haurtzaroa Zarautzen; ikasketak Arantzazun; *Jakin* aldizkariaren sorrera garaiko giroa; umeei musika irakasteko bokazioa; Zarauzko ikastolan izandako esperientzia; Zarauzko musika-eskola, Xirula Mirula estudioa eta musikarako material didaktikoaren ekoizpena; Cushing-en gaixotasunaren eraso; gaur egun Zarauzko jubilatuen koruan zuzendari... Azken batean, bere bizitza eta lanari buruzko testigantza jasotzen du *Historia bizia* sailaren hamargarren emanaldi honek, aurrekoetan Piarres Xarriton, Federico Krutwig, Juan San Martin, Jesus Atxa, Antonio Zavala, Jean Louis Davant, Xabier Gereño, Iñaki Beobide eta Gotzon Garaterenak ekarri ondoren.

Egunen gurgpilean saileko artikulua labur eta biziak datoz, ohi denez, zenbakiaren azken orrialdeetan: Jon Benitok Literaturako gaiak dakartza,

Pablo Suberbiolak Soziolinguistikakoak eta Patxi Gaztelumendik Informazioaren eta Komunikazioaren Teknologiaren ingurukoak.¶

Iraganari bere memoria

1956a euskarazko kultur aldizkarien urtea izan zen. *Jakin* sortu zenekoa, *Euzko-Gogoa* Europan agertu zenekoa, *Egan*-ek jauzi gaitza eman zuenekoa, *Karmel* kaleratu zen urtea.

Horien artean, *Jakin*-ek belaunaldi berriaren ahotsa ekarri zuen: hogeitahogeita bost urte zuten gazteen aldizkaria zen berau, besteak batez ere zaharragoen plaza ziren bitartean.

Era berean, *Jakin*-ek gazte-taldeen arteko elkarlana ekarri zuen: banaka idazten zuen bakoitzak, baina bakoitzarena Ikastetxeetako taldeen emaitza eta azalpena zen neurri on batean.

Gerra-osteko etxe-barru estarietan izanik ere, euskaraz idazteko lain alfabetatutako gazteak ziren *Jakin*-eko lehen lankideak, baina muga nabari bat zuten: ez zetozen gizarte zabaletik, eliztarren eliz Ikastetxe eta Seminarioetatik zetozen.

Eta gazteok ez ziren asko, gutxiengo ttipia ziren Ikastetxe bakoitzean, erresistentzia eta ahalegin-grinaren emaitza mugatu baina eragilea. Adina eta ausartzia lagun, berehala gora egingo zuen gazte jendea zen.

Horregatik ere, tokian tokiko gutxiengoa zirelako alegia, elkarretartzeko gogo bizia agertu zuten, eta Arantzazuko Oteizaren ezinezko irudien bila atera ziren, hain zuzen debekatuak zirelako eta elkarrekin hizketan jarduteko irrika zutelako...

Egunero ikasten zebiltzanez (latinez, gaztelaniaz eta frantsez), ikasitakoa gure herri eskolatu euskaldunarentzat landu nahi zuten. Eta beren burutazioetan utopia bati so ari ziren: *Euzko-Gogoa*-tik aldarrikatzen zen «Ikastola Nagusia», euskarazko Unibertsitatea, nahiz eta, artean, Unibertsitate zibil bat bera ere ikusteko zeuden.

Erakundeak Erakunde eta garaiko legeak lege, gazte haietako hainbaten buruhaustea, euskara zen, eta beronen barruko traba eta ezinak. Hizkera modernorik gabeko hizkuntza zeukaten esku artean, edo hori uste zuten behintzat.

Nahiz eta apaizgai edo fraidegaiak ziren, baina betiere gazteak eta zerbait lotsagabeak, hizkuntzaren barneko eta kanpoko egoera aldatu beharra zegoela eta, zaharragoen ibilera-ekin ez ziren agertu konforme. Zer egingo eta miresten zituzten berak hartu zituzten begitan edo: Orixe handiaren euskara, Zaitegiren jakituria grekoa... Jasandako erdal eskolatze gaizto batek ulertezina bihurtutako euskal mundua, alegia.

Bien bitartean, bertsolari (*Basarri*), poeta (*Lizardi*) eta garai bateko idazleen (*Axular*) bazka gozoetan ageri ez ziren gogoeta laiko, pentsamendu filosofiko eta zientziek izaki berri miragarriak aurkezten zizkieten. Euskaraz, artean, *hitzaren izendapena* falta zitzaien izaki berriak, hain zuzen.

Gero eta urduriago ageri ziren 1956-1964. urteetako euskal gazte eskolatuak. Europako haizeak ere ari ziren apurka-apurka zirrikitu guztietatik sartzen, baita eliz jendearen artean ere. Artean, Kontzilioa (1962-1965) ez zegoen lehen ordu hartan begi-bistan, baina Europako pentsalariak bazuten gurean oihartzunen bat, eta inguraturik ziren gurera ere: Donostian Karlos Santamariarekin biltzen ziren Europako katolikoak (1947-1959), edo Paristik bazetorren gogoeta existentzialista, adibidez.

Pentsamendu-aldakuntzak eta euskararenak aldi berean ari ziren kimatzen gazteon buruetan. Gerrate-oste hurbileko izotz-harlosa zartatzen hasita zegoen, politikan, kulturen eta hizkuntzan. Kultura euskaldunari *hitz-molde berria* eman nahi zitzaion. Horren bila jaio zen *Jakin* aldizkaria, lehen orduetan

ere sortzaileen obra baino gehiago Ikastetxe haietako gazte-taldeena izan zena (1956-1960).

Berehalako eztabaida eta erabakia (Euskaltzaindi berritua gidaritzat aitortu zenekoa: 1959), modernitatearen bila hartutako deliberoa izan zen, eten bezala sentitu zena agian, behar bada egiaz halakorik izan gabe.

Laster eman zuen aldizkariak hurrengo urratsa, oraingoan kaleraino iristeko (1964-1968), ez harpidedun-gaiengana bakarrik, baita lankide berriak bilatu eta zuzendaritzan parte hartzera deituz ere: «paisano» bilakatu zen *Jakin*. Bide sozial berriak erakutsi zituen horrek, gero eta zabalagoa eta anitzagoa ageri zen euskarazko kulturaren barruan, baina politikak eta zientziek astindu zuten *Jakin* zaharberritu hura, debekuraino (1969).

Eta, aldizkaria isilarazi zutenean, ostera ere *hitzaren bila* langileak, eta Natur Zientzietaraino heldu zen lantaldea oraingoan, Paulo Agirrebaltzategi zuzendaria Arantzadirekin batera zela (*Natur Zientziak*, 1972-1976). Lanbide horretako aldats gorako eskarmentuak erakutsi zuen, zein zaila edo ezina zen aitzina egitea, baliabide erabakigarriagorik ez bazegoen: horrela sortu zen UZEI, euskarazko premia-premia-terminologia proposatu eta prosa-molde berrietara entseatzeko.

Eta Taldeak bere betiko aldizkariari ere eutsi dio (1976-2006): pentsamendua, humanitateak, euskal arazo larrienak, munduko han-hemengo gune gorienak... Euskal kulturako garapen berrien lekuko izatea suertatu zaio aldizkariari, Joan Mari Torrealdaik azken mende-laurdenean ongi gidatuta. Aski da zenbakietako gai nagusien txostenen aukerari begiratzea.

Horrela egin da bidea, eta orain, inguru are aldakorragoan, gure gogoeta-zerbitzua nondik nora eraman ikusi beharko dugu, berriz ere. Beti bezala.

Burututako bide luze horretan, gure esker ona baizik ez dute merezi mende-erdia betetzen lagundu diguten guztiek, harpidedunek bereziki. Esker anitz, mila esker.

G A I A K

15 PAULO AGIRREBALTZATEGI

Jakin Kultur Taldea

Aldizkaria, liburuak, hiztegiak... Euskal
Unibertsitatea

Jakin Kultur Taldea

Aldizkaria, liburuak, hiztegiak...
Euskal Unibertsitatea

PAULO AGIRREBALTZATEGI

Idazlea eta *Jakin*-en Kontseilu Editorialeko kidea

Jakin aldizkariaren 50. urteurrena gogoratzen eta ospatzen ari gara aurten... Ez al da ospatzekoa? Euskara hutsezko kultur aldizkarietan berak bete ditu lehen aldikoz 50 urte.

Dena dela, *aldizkaria* baino gehiago izan da *Jakin*, ia hasieratik: *kultur taldea* izan da; eta aldizkariak isilaldian egon behar izan duenean ere, Jakin Taldeak hortxe iraun izan du, era batera edo bestera. Aldizkariarekin batera edo aldizkari-rik ezean, bestelako proiektuak bultzatu eta burutu izan ditu. Horietaz hitz egin nahi dugu hemen. 1971n «‘Jakin Taldeari’ buruz konfiantzazko txostena» izeneko 10 folioko idazki programatiko luze eta trinkoa, geroago ere aipatu beharko duguna, idatzi zuen Joseba Intxaustik; «taldea» kontzeptua nabarmendu nahi izan zuen titulutik bertatik, eta lehen paragrafotik hasita «Jakin Taldetzat» definitzen du aldizkariaren inguruan 1956tik aurrera Arantzazuko eta erlijioso-etxe eta seminariotako ikasle gazteen artean eraturiko lankidetzat. Eta aldizkaria hilda baldin badago ere —une hartan debeku administratiboaren pean zegoen—, Jakin Taldeak bizirik dirauela aldarrikatuz jarraitzen du.

Aldizkariaren erredakzio-taldea izatetik harantz ipini izan ditu Jakinek bere begiak, asmoak eta ekintzak. Kultur eragintzarekin batera, euskarazko kazetaritza, idazletza, liburugintza eta hiztegi-gintza: horra Jakin Kultur Taldearen eremua. 1962-1963 urteetan aldizkaririk gabe geratu zenean, *Egan* aldizkaritik kanalizatu zituen Arantzazuko fraide gazteen idatziak, bestela bertako aldizkarian argitaratuko zituztenak¹. Liburugintza bereziki: liburuak idaztea, eragitea eta argitaratzea. Kultura idatzian jardun da, jardun ere, bereziki Jakin Taldea².

Bitariko kezka eta helburuak gidatu duela dirudi Jakin Taldearen kultur lana: gaurko euskaldun kulturaz jantziari dagozkion euskarazko irakurgai duinak eskaintzea, batetik, eta,aldi berean eta horrekin batera, euskara bera kultura eta jakintza modernoak espresatzeko gaitzea, kultur hizkuntza bihurtuz. Bi helburuak bata besteari guztiz lotuta ikusi izan ditu Jakinek. Eta lan hori dena helmuga bati begira egin duela esan daiteke: Euskal Unibertsitatea.

Garbi dago taldearen hasierako asmoa eta eskaintza aldizkaria izan zela, eta gerora ere funts-funtsean *Jakin* aldizkaria izan dela taldearen produktu nagusi eta gidaria; baina liburugintza eta liburuak argitaratzearena ez da administrazio publikoak ezarritako aldizkariaren isilaldiak (1962-1964 eta 1969-1976) betetzeko bakarrik izan.

Aldizkariaren inguruan liburuak ere argitaratzea aldizkako agerkariaren beraren eranskintzat hartu izan dute sarritan editoreek: aldizkariaren bitartez argitaratu ezin dituzten material idatziak kaleratzeko, edota aldizkariaren harpidedunei eskaintza gehigarria egiteko. Jakinek bere historiako lehen urteetan argitaratu zituen liburuak horrelako asmoren bat bete nahi zuten seguruenik. «Jakinlarien»³ urteroko bileretan landu ohi zituzten gai monografikoak kaleratzeko argitaratu zituzten *Europa* (1965) eta *Filosofiaren kondaira* (1965) liburuak⁴. Baina bestalde, aldizkariaren lehen aldiko hutsunea (1962-1964) betetzeko ere argitaratu zuen liburu-rik Jakinek: L. Villasanteren *Kristau Fedearen sustraiak. I.*

Jainkoa, adibidez; eta beste libururik ere eskaini zien bere harpidedunei: Ignazio Omaetxebarriaren *Euskera* (1959) eta Joseba Intxaustiren *Euskal Aditza* (1960), esaterako.

«Jakinariek» urteroko jardunaldietan landu zituzten gai monografiko guztiak ez zituzten gero liburutan argitaratu —gabe geratu ziren «Asaldakuntza» (1962ko gaia) eta «Pacem in Terris» (1964ko gaia)—. Dena dela, eta *Jakin*-en 21. zenbakiko (1981) «Historia» artikulua (88. or.) ondo nabarmentzen duenez, aldizkariak isilik egon behar izan zuen urteetan ere «lagunarte kulturalak eutsi egingo dio bere lanari», urteroko jardunaldi haien bitartez.

«JAKIN sorta», aldizkariaren ordezkoa

1969ko abuztuan utzi zuen legez kanpo Espainiako Ministerio de Información y Turismok *Jakin* aldizkaria. Ordu-rako 36. zenbakia inprimategian zegoen, orrialdeak konposatu eta inprimatzeko prest. Honela eman zien debekuaeren berri harpidedunei:

Informazio Ministerioak, hiru folio luzetan, *Jakin* aldizkaria aurrerantzean argitaratzerik ez dugula agindu digu. Horregatik ez da 36. zenbakia zure eskuetara helduko, nahiz-eta dena inprentan burutua egon.

Erabakiaren aurka helegitea jartzearekin batera, hura zintzilika uztea eskatu zuen Arantzazuk, inprimategian zegoen zenbakia kaleratu ahal izateko. Erantzunaren zain geratu zen aldizkariaren zuzendaritza, harpidedunei bidalitako orrian zioenez:

Madrideko erantzunaren zai gaude orain. Ez dugu esperantzarik galtzen. Jarrai zuk, otoi, harpidedun berriak inguratzen.

Ministerioaren erantzuna luzatzen eta luzatzen ari zenez, eta urtea amaitu baino lehen harpidedunekikoa nolabait betetzearren, inprimategian zegoen zenbakia kaleratzea erabaki zuten, baina ez aldizkari moduan, liburu moduan baino, horretarako Lege gordailua eta eskatuz. Horrela *Jakin*

aldizkariaren 36. zenbakia *Jakin sorta* saileko 1. liburuki bihurtu zuten, monografikoa eta taldean landua, «Ipar Euskal Herria» tituluarekin⁵.

Hurrengo urtean (1970), eta aldizkaria ateratzeko baimena berreskuratzeke itxaropena galduta, *Jakin sorta* liburuak argitaratzen jarraitzea erabaki zuten. Horiek ere monografikoak eta taldean landuak izango ziren. Horrela *Jakin sorta* 2 argitaratu zuten —«Salvatore Mitxelena»—. Liburua bidaltzearekin batera harpidedunei idatzitako gutunean sailarekin aurrera jarraitzeko asmoa agertu zuen, aldizkaririk ezean:

Hemen bidaltzen dizugu Salvatore Mitxelenari buruz osatu dugun liburua. Ikusi dezakezunez, ez dizugu oraingo hontan urte guziko kobratzen, baizik eta liburu hau kostatzen dena soilik. Izan ere ez baidakigu oraingoz urrengo liburu zenbat kostako den. Urrengo liburu hori Rikardo Arregiren lan guzietan osatuko dugu...

Aldizkari-zenbakiaren aurkezpenaren estiloari eutsiz edo, honela zioen liburuaren lehen lerroetan Joan Mari Torrealdaik: «Salvatore Mitxelena goi mailako idazlea dakarkigu, gaur, Jakinen horrietara».

Itxaropen handirik gabe, baina 1971n berriro egin zituzten ahaleginak aldizkaria argitaratzeko baimena lortzearren⁶.

1971n Joseba Intxausti zuzendari berria ez zegoen guztiz etsita aldizkaria ateratzeko baimena lortzeari buruz; eta itxaropenak oso txikiak baziren ere, aldizkaria berriro erregistratzeko eskabidea egingo zuen. Bitartean *Jakin sorta* sailarekin jarraitzea erabaki zuten, erredakzio talde berriarekin⁷. Urtearen hasieran idatzitako «‘Jakin Taldeari’ buruz konfiantzazko txostena» izeneko idatzi luzean Intxaustik zioenez, «lankideen batasun bide normala den aldizkariatz gabetua, taldean osatutako liburuak argitaratzeko irtenbidea sumatu du» [Jakin Taldeak]: «Behin-behineko» irtenbidea...

Hirugarren zenbakia —«Rikardo Arregi» (3)— bidaltzearekin batera bere agurra luzatu zien Joseba Intxaustik harpidedunei, eta *Jakin sorta*-ko beste hiru zenbaki berri agindu zizkien⁸.

Liburuak harpidetzan banatzeko sistema ez zen berria. Baina aldizkariaren harpidedun izatetik liburu-sortaren harpidedun izatera aldatzea ez da berez automatikoa. Eta gaizki-ulerturen batzuk sortu izana normaltzat ere jo zitekeen⁹. Baina harpidedun gehienek ontzat eman zuten non-bait aldaketa; eta liburuak hartzen jarraitu zuten, bakoitzeko ordainduz.

Jakin aldizkaria gabe, eta *Jakin sorta* saila bideratuta, bestelako proiektuak asmatu zituen Jakin Taldearen zuzendari-tzak: hasteko, bestelako patrikako autore-liburu txikien programa, *Jakin Liburu sorta* izendatu zutena. Sail berriaren salmenta ere harpidedunengan oinarrituko zen neurri handi batez. Horien sarea bermatzea eta zabaltzea behar-beharrezkoa zen, beraz. 1971n 1.000 harpidedun eskas zituen *Jakin*-ek, txostenak berak dioenez¹⁰; kopuru horri eustea zen gutxieneko helburua, liburu proiektu berriaren euskarri nagusitzat; eta 1972an burutzekoa zen kanpainan ahalegin handi eta ederra egin zuten zabalkunde arduradunek, harpidedunen oinarriari eusteko eta, ahal izanez gero, hori zabaltzeko, herrietan ere zabalkunde-arduradunak ipiniz, etab.¹¹ Harpidedunekiko komunikazio handia eratu zuen *Jakin*-ek 1971-1972 urteetan, zabalkundeko arduradunen eta informazio-orrien bidez.

Hala eta guztiz ere, jaitsiz joan zen harpidedunen kopurua. Normala, bestalde, liburuen programazio berriak zama ekonomiko askoz handiagoa eskatzen zuelako¹². Bestelako arrazoiak ere izan ziren, jakina: ideologikoak eta linguistikoak («hizkera zaila», edota H-a erabiltzea), edota liburuetan zerabiltzaten gaien interesik eza, baja eman zutenek berriak adierazi zuten¹³.

«JAKIN Liburu sorta» eta «JAKIN Bide»

1971ko urtarrilaren 8an Jakin Talde berrituaren bilera deitu zuen Joseba Intxausti zuzendari berriak. Horretarako deiak zera zioen: «Jakín aldizkariak, oraingoz liburu erara,

lanean jarraitu nahi luke. Lan honen pareko, liburu sorta bat sortu nahi da...». Donostiako Atotxako fraideen komentuan izan zen bilera. *Jakin sorta*-rako gaiak aukeratzeaz gain, beste liburu sorta hori ere aski diseinatuta eta aurrera eramatea erabakita geratu zen bilera horretan.

Goian aipaturiko «'Jakín Taldeari' buruz konfiantzazko txostena» da bilera haren inguruan ondoko urteetarako asmatu-rikoko Jakín Taldearen plangintza zabala: liburuak, hitzaldiak, mintegiak, etab. *Jakin Liburu sorta* saila izan zen plan horren ardatzetako bat. Honela justifikatu eta aurkeztu zuen Joseba Intxaustik asmoa txosten horretan:

Gure egitarau honek [*Jakin sorta*-renak] beharrezko ditugun kultur-arlo asko ikutu gabe uzten duela esan behar. Hau dela-ta, patrikako liburuxka-sorta bat sortzeko asmo ideiatu da. Ideia berri honek, batez ere, eragin digu *Jakinez* ematen ari gatzaizkizun txostena azaltzera. Liburutegi tipi honek serrioki autatua eta landua izan behar du, intelektual-sakontasunari ahalik gehien begiratuaz, goi-dibulgazioko mailan argitaratu dadin. (10. or.)

Lehendik ere erabilia zuen Jakín Taldearen zuzendaritzak *Que-sais-je* liburu sail frantsesaren eredua bere «ametsetan»: nolabaiteko euskarazko entziklopedia unibertsal eta orokorra, jakintza modernoetako alor eta gai guztiak hartuko zituen, eta liburuxka monografikotan banatua. Ideia berri heldu zion liburu sail berria asmatzean. Dena dela, eta ezinbestean, bere liburugintzako alorra mugatu egin zuen Jakinek, giza zientzien, zientzia sozialen eta historiaren alor-rrak aukeratuz.

1971ko bigarren partean eta 1972. urtean ahalegin apartekoa egin zuen Jakín Taldeak bere liburuen programazioa burutzeko. 1971ko uda inguruan egin zuen hiru sailon arabera-ko banaketa: «Gizartea», «Pentsamendua» —geroago «Gogoeta»— eta «Historia»; sail bakoitzeko programaziorako bina arduradun izendatu zituen. Bi mailatako edo eratako liburuak diseinatuko zituzten, Joseba Intxaustik 1971ko udazkenean zabaldu-tako «Jakín Liburu Sortaren hiru sailei buruz» idatziaren arabera: a) «Gaurreguneko lan monografi-

koak», batetik, eta b) Jakintza estrukturatua, bestetik... Azken horietakoa zen ordurako abiatuta zegoen *Holandako Katedrima*, «Holandako Dotrina» izenekoaren itzulpena, Teologiaren alorrean —gero *Jakin Bide* izena eramango zuen sortako liburu mardulagoak izango ziren horrelakoak, «zientziatzeko hizkera» alor guztietan sortzen lagunduko zutenak—. Lehen tipoko liburuak irakurgai arinagoak eta gaur-gaurkoak izango ziren —*Jakin Liburu sorta*—.

Ia urtebete hartu zuten sailen programazioa lantzeko eta lankideen izenak bilatzeko. Sail bakoitzak bere hasierako programazioa egin ondoren, inkesta bat zabaldu zuen *Jakin*-ek 40 bat adituren artean, beraien iritzia ezagutu eta iradokizunak jasotzeko. Erantzuleetako batzuk hauek izan ziren: Jose Luis Lizundia, Benito Mendia, Martin Ugalde, Unanue, Jose Arregui (ikaskideen izenean edo), Joseba Arregi, Javier Andonegi eta Koldo Mitxelena. Oro har, beroak dira jaso zituen programazioaren aldeko erantzunak; besteak beste, aipatzekoak dira Jose Luis Lizundiak, Martin Ugaldek eta Koldo Mitxelenak bidalitako iradokizunak. Azken honek zera zioen, besteak beste, egindako programazioari buruz oro har:

Bihoa, aurrenik, bidaltzen dizuedan zoriona. Horrelako gauzez ez nuen uste inor kezkatuko zenik ni bizi nintzen bitartean behintzat Euskal Herrian. Ez da hala, zuek behintzat arduratzen zerate eta zorionak merezi dituzue, kezka eta ardua horretan baitago gure salbabide bakarra.

Urtebeteko programazio lanaren ondoren, Donapaleun antolatuta zuten bi egunetako bilera zabala, Jakineko zuzendaritzak deituta (uztaila, 17-18). Hogei bat lagunak hartu zuten parte bertan¹⁴. Taldeka banatuta gogotik egin zuten lana, arduradunek egindako proposamenen artean aukerak egiten, gai berriak proposatzen, gaien arteko lehentasunak markatzen eta horiek lantzeko adituen izenak bilatzen. Bilerako aktaren arabera, 12 gai aukeratu zituzten azkenean Gizaratea sailerako, 9 Historia sailerako eta 11 Gogoeta sailerako. Gaiok ez ziren, ordea, liburu jakinetarako tituluak, eta

liburu bat baino gehiagorako eman zezaketen behin baino gehiagotan. Partaide bakoitzak bere lan alorra aukeratzearekin batera, beste hirurogei adituren izenak ere iradoki zituzten, aukeraturiko gaietan beren lankidetzak eskaini zezaketenenak. Sail bakoitzeko bi arduradun izendatu zituzten gainera, lankideak bilatu eta programazioa aurrera eramateko: Joseba Intxausti eta Koldo Larrañaga Historia sailean, Joan Mari Torrealdei eta Andoni Sagarna Gizartea sailean, Paulo Agirrebaltzategi eta Henrike Knörr Gogoeta sailean.

Donapaleuko bilerak sailkako bilerak ere ekarri zituen ondoren, bakoitzeko liburu-gaiak eta lanbideak zehazteko. Sailkako lehen bilerak Tolosan izan zituzten¹⁵ —1971ko urtarriletik aurrera Tolosan zeukan Jakineko zuzendaritzak bere egoitza—.

1971-1981 urteetan 30 bat liburu argitaratu zituen Jakin Taldeak *Jakin Liburu sorta* sailean, *Jakin sorta* sailekoetz gain; ez zen gutxi izan, batez ere urte haietarako. Hala ere, bilduma hori motz eta urrutitxo geratu zen Donapaleun edo ondorengo bileretan egindako eta bideraturiko liburu-programa sistematiko eta zabal hartatik¹⁶. Eta, dena dela, oso urruti geunden artean frantsesezko *Que-sais-je* bilduma entziklopedikotik. 1975eko urtarrilean Jakin Taldearen barrurako egindako txostenak —«Jakinen liburu gaiak - 1975, urtarrila» izenekoak— 75 bat liburu-proiekturen berri ematen du, batzuk aurreratuta, beste batzuk ondo bideratuta eta, dena dela, ia denak eginbidean omen zeudenak. Baina horietako gehien-gehienak burutu gabe geratu ziren nonbait gero.

Izan ere, Jakin Taldekoen ahaleginik handienak bestelako proiektuek eta eginkizunek eskatu zituzten: *Jakin Bide* saileko liburuek eta *Jakin Hiztegiak* programak aurreneko urteetan, eta UZEI proiektuak eta *Jakin* aldizkari «berpiztu» berriak, 1976tik aurrera.

Jakin Bide saileko liburu handiak —1972an *Jakin/handi* zuen artean izena sail horrek— ez ziren ugari izan, baina ahalegin editorial apartekoak eskatu zizkioten taldeari: be-

rorien tamainagatik —*Axularren Hiztegia* (1973, 674 or.) eta *Gero* (1976, 708 or.), eta *Kristau bidea* (1975, 498 or.)—, eta, hirugarrenaren kasuan batez ere, itzulpen- eta elaborazio-lan galantagatik. Bere edizio-jakinduriarik onena eta arretarik handiena ipini zituen Jakin Taldeak liburu horietan. Ahalegin eta jakinduria ez txikiagoak ipini behar izan zituen urte horietan, bildumetarik kanpo atera zituen beste liburu hauetan: A. Elizegiren *Sustraietan* (1976), B. Gandiagaren *Uda batez Madrilén* (1977) eta J. M. Torrealdairen *Euskal Idazleak gaur* (1977).

Jakin Bide sailaren lehen liburua hiztegia izan zen: *Axularren Hiztegia*, Villasantek landua; ondorengo biak ez ziren hiztegiak izan. Oinarritzko liburuak —gehienbat kontsultakoak— eskaini nahi zituen *Jakin Bide* sailak, eta bereziki hiztegi forman. Izan ere, Jakinen hiztegiak argitaratzeko sortu zen batez ere. Sailaren aurkezpenean argi dago esanda:

Jakin Bide-ren bereizgarriarik nabarmenena hiztegi erara agertzea izango da. Ale guztiak hiztegi ez izanarren, hortik joko da batez ere. Liburuz liburu, urte batzuen buruan entziklopedia bat izango da sorta hau. [...] *Jakin Bide* sailak agertaraziko duen hiztegi bakoitza gai bati lotuko zaio: natur zientziei batean, ekonomiari, filosofiari, soziologiari eta abarri beste edozeinetan.

Handik 4 urtera kaleratuko zen Jakinen hiztegi berezituetakoa aurrena, *Natur Zientziak*, sail berri bat inauguratuz: *Jakin Hiztegiak*, *Jakin Bide* bildumaren barruan. Baina hurrengoak UZEIk argitaratuko zituen.

JAKIN Hiztegiak

Euskarazko «kultur hiztegiaren» eta jakintzen hiztegi berezituaren kezka antzinatikoak dira Jakin Taldean. Joxe Azurmendik 1963an zioen: «Jakinen aritu izan geranon handicap astunena kultura iztegia izan da» (*Euskera* VIII-IX, 1963-1964, 345. or.).

1963an Euskaltzaindiak Arantzazun antolatu zuen Euskaltzaleen biltzarrak bi gai nagusi zituen: I. «Euskal iztegiaren

iturburuak» eta II. «Kultura-itzak euskeraz». Luis Villasantek Joxe Azurmendiri eskatu zion, L. Mitxelenaren izenean, «kulturako hitzei» buruz hitzaldia aurkezteko Biltzarrean: «Iztegian lan egiten ari zerate-ta, etzaizu bearbada asko kostatuko. Nolako iztegia bear degun gaur eta iztegi ortara irixteko bideak, edo olako zerbait», idatzi zion Villasantek, eskaria egitean (1963-08-07). Hitzaldi luzea aurkeztu zuen Azurmendik: «Jakin: euskal kulturaren bideak lantzen» (*Euskera* VIII-IX, 1963-1964, 336-371 or.). *Jakin* aldizkariko lehen 15 zenbakietan erabilitako «kultur hitzak» bilduak zitu. Euskara kultur hizkuntzaren mailara jasotzeko aldizkariak izan duen helburu nagusia agerturik, eta kultur hitzen eta kultur hiztegiaren arazoaren inguruan izandako eztabaida luze eta batzuetan garrantzaren berri eman ondoren, aldizkarian ordurako nagusitua zen joera agerian jartzen du, bertan erabilitako kultur hiztegiaren lagin zabala erakutsiz, eta bertan nabari diren arazoak nabarmenduz, Euskaltzaindiaren argibideen eta arauen zain.

1957ko «Jakinlarien» bileran aldizkarian idatziko zuten guztiei eskatu zieten erabiltzen zituzten kultur hitzen zerrenda egin eta erredakziora bidaltzeko; gainera euskarazko kultur hiztegiaren bilketa sistematikoa egitea erabaki zuten bilera berean. Joxek bere hitzaldian dioenez, «lan hau de xente aurreratua dabil, edo dago. Gaur egon baitago, geldi asko» (345. or.). Euskarazko kultur hiztegia landu beharraz ohartarazteaz gain, bere eginkizuntzat hartu zuen Jakin Taldeak hori landuz joatearena. Areago, hori zabaltzeko lan didaktikoa egin nahi izan zuen, aldizkariaren nahiz liburuen bitartez. Nabarmentzekoa da nola argitaratu zituen *Jakin Liburu sorta* nahiz *Jakin Bide* sailetako liburu gehienak, baikoitzean erabilitako hitz zailenen zerrendaz hornituta, itzulpen eta guzti, irakurlearen lagungarri.

Donapaleurako prestatuturiko sailkako liburu-programazioetan ez zen jakintzen hiztegiarik ageri; Historia sailak bakarrik aipatzen zuen «Historia Kontzeptuen Hiztegia». Baina hango bilerako eztabaidetan indarrez agertu zen nonbait

Jakintzen lexiko berezituak landu eta hiztegi apartekotan argitaratu beharra; honako hiztegiok ageri dira bertan onarturiko programazioan: Ekonomiaren Hiztegia eta Politika Hiztegia (Gizartea sailean), Historia kontzeptuen Hiztegia (Historia sailean) eta Filosofi Hiztegia (Gogoeta sailean).

Gogoeta sailekoen lehen bileran (1972-09-01), Donapaleun aukeraturiko saileko liburu monografikoez gain, *Jakin Hiztegiak* gaia aztertu zuten bereziki; Karlos Santamariak horiek lantzeko irizpide eta iradokizun guztiz baliagarriak aurkeztu zituen bertan: nolakoak izan beharko zuten hiztegi horiek, beroriek lantzeko metodologia, etab. Dena dela, horien estiloa eta bestelako irizpideak lantzea, sail guztietako arduradunen eskuetan utzi zuten, ereduak ikusi eta adituen iritziak ezagutu ondoren. Zazpi hiztegi berezitu hauek bideratzekotzat jo zituzten: Filosofia, Teologia, Zientziak, Politika, Ekonomia, Psikologia eta Historia —bilera horretako aktan ez da Natur Zientzien Hiztegiaren, gero beste guztiei aurrea hartuko zienaren aipamenik—.

Karlos Santamariak jaulkitako ideietatik abiatuta, honako arazo hau izan zen eztabaidagai nagusietako bat: hiztegi elementalak landu behar ote ziren ala goi mailakoak ere bai. Ondorioz txosten berezia egin zuen Jakinen zuzendaritzak, hiztegi gintzarako oinarri eta gidatzat hartzekoa: «Jakinen hiztegiatarako oharrak». Hiztegiak ez ziren izango jakintza bakoitzeko adituentzat, baina bai jakintza bakoitzeko adituek eginak. Bestalde, nolabait artikulatuak izango ziren hiztegiok: ardatz moduan jakintza-eremuko gai nagusi batzuk landu eta horietako kontzeptu xeheentzat definizio laburrak emanez. *Psicología de la A a la Z* Mensajeroren hiztegi argitaratu berria izan zen eredu etako bat. Urte bereko irailean egindako beste bi sailetako bileretan ere hiztegien gaiari solas espezifikoa eskaini zioten bildutakoek, K. Santamariak emandako irizpideak aintzakotzat hartuz.

Horren arabera, 1972ko urriaren 28an elkartu ziren liburugintzako hiru sailetako buru bikoteak: Joseba Intxausti - Koldo Larrañaga, Ramon Gorostidi - Andoni Sagarna, Hen-

rike Knörr - Paulo Agirrebaltzategi. Karlos Santamariak berak ez zuen bilera horretan parte hartzerik izan; baina berak ipinitako irizpideak hartu zituzten oinarriztat *Jakin Hiztegiak* lantzeko.

Berehalakoan honako hiztegi hauek bideratzea erabaki zuten: Pedagogia, Psikologia, Ekonomia, Soziologia, Filosofia, Teologia, Historia eta... Natur Zientziak. Saisetako arduradunak izango ziren oraingoz horien zuzendaria, eta zuzendaritza orokorra Tolosako Jakinen zuzendaritzaatik eramango zuten. «Erdi mailakoak» izango ziren hiztegiok: ez alor bereko adituentzat eginak, baina bai jende ikasiarentzat: «Unibertsitarioek, irakasleek, karreradunek, eta beste hainbestek bere espezialitatea ez den gaietan kontsultabidea izango dute hiztegi hauetan». Bestalde, eta hiztegien egiturari zegokionez, sarrera —«hitz»— *osotuen* —jakintza-ren kontzeptu ardatzei buruzko artikulua luzeen— eta *osatzeko* —definizio hutsezko artikuluen— bereizketa onartuta geratu zen bileran.

Hiztegien zuzendari orokorrak edo «Koordinatzaileak» garai hartan idatzi zuen «Hiztegi lankidetzaren organigrama» tituluko bi orrialdeko txostena. Koordinatzaile orokorra - Hiztegi bakoitzeko zuzendaria - Zuzentzailea - Hiztegien zuzendaritzako idazkaria... horien guztien egitekoak zehaztu zituen bertan. Horiez gain, bi organo definitu zituen hiztegi bakoitzerako: *Batzorde eragilea* (koordinatzaileak, zuzendaria, zuzentzaileak eta idazkariak osatua) eta *Hiztegi kontseilua* (hiztegirako artikulua nagusiren bat idatzi edota hiztegiaren lanbide osoan beren lana eta kontseilua ekarriko zituztenek osatua). Azkenik hiztegiko lankideak ageri dira organigraman, hiztegi bakoitzeko bestelako lankideak, artikuluen erredaktore, fitxategien biltzaile eta marrazkilari gisa.

1973ko otsailaren 11n Jakin Taldeko barne-txosten batek ematen du asmotako hiztegi bakoitzaren egoera. Teologia-koa eta Filosofiakoa ziren nonbait aurreratuenak; Natur Zientziak ere bai, Aranzadikoen eskutatik, baina horiekin irizpideak bateratu beharraz ohartarazi zuen.

1974ko otsailaren 9an, hiztegien zuzendaritza orokorra zeraman Paulo Agirrebaltzategik zenbait gutun idatzi zuen, Erromara Teologiako ikastaroa ematera alde egin aurretik. Arantzazuko Teologiako ikasleei, Teologiako eta Filosofiako fitxategia egiten ari direnei, honela esaten die: «Teologi hiztegia bazijoak aurrera. Filosofiazkoa oraingoz moteltxoagoa zego. Baina zuen lanaren premia laster izango diagu». «Gizarte zientzien fitxategia» egiten ari zirenei, berriz, honetara idatzi zien data berean: «Ekonomi Hiztegia ba zijoak aurrera... Soziologi eta Politika hiztegiak oraindik atzeratuago zeudek».

Hilabete batzuk beranduago, zuzendari berberak, Herme-gildo Ondotegiri idatzitako gutun batean, honela dio:

Hiztegi espezializatuak prestatzen ari gara: Natur Zientziena, Soziologia, Filosofia, Ekonomia, Teknika, Etnologia, Psikologia, Pedagogia, etab... Teologia ere bai, beste batzuen artean. Natur zientziena eta teologiazkoa oso aurreratuak dazkagu.

1975aren hasierarako lau hiztegi daude aurreratuenak, Jakinek bere argitalpenei buruz urtarrilean egindako txosten zabal baten arabera: Natur Zientziak —«Artikulu guztiak eginak daude, erdaraz bederen»... Eguberrietarako atera ahal izateko itxaropena adierazten du—; Teologia —«Artikulu nagusiak eginak daude, bat izan ezik»—; Fisika-Kimika —«Artikulu nagusien erdiak eginak daude [...]. Beste erdiak urtarrilaren azkeneko egon behar lukete»—; Ekonomia —«Artikulu nagusien lehen hautaketa eta banaketa ere nolabait egina dute. Aste saindurako eskuartearen behar genituzke lehen lanak»—; Filosofi Hiztegiari buruz, berriz, «Lehen pausoak eman ezinik gabiltza», dio txosten beraren azken lerroan.

Otsailaren 18an Joan Mari Torrealdaik Soziologia Hiztegiaren asmoa aurkeztearekin batera, Jakinen beste hiztegiei buruzko xehetasunak eman zituen bere txostenean. Horien ardua daramatenen eta lankideen berri laburra ematen du. Bertan honako hiztegiok aipatzen ditu: Natur Zientziak, Fi-

losofia, Psikologia, Teologia, Ekonomia, Historia, Matematika, Fisika-Kimika, Teknologia, Hizkuntza, Soziologia. Eta honetara amaitzen du bere txostena:

Ikusten denez, batzuk ia bukaturik daude, beste batzuk laister bukatzeko moduan, eta nahiko urruti hirugarrenak. Dena dela, urtearen azken aldera lehendabizikoa argitara ahal izango dugula pentsatzen dugu.

Natur Zientzien Hiztegiak ari zen, jakina.

Izan ere, Natur Zientziena ordurako abiada oso onean zihuan, nahiz eta horren zuzentzaile eta orraztailea Alemanian bizi: Fernando Mendizabal. *Jakin Hiztegiak* sailaren programazioaren barruan sartuta, Aranzadi Elkartearen eta Jakinen arteko lankidetzako hiztegia zen hori. Hala ere, beste urtebete luzea joango zen hori kaleratu orduko (1976)¹⁷.

Izan ere, hiztegi berezituak lantzea erabaki eta handik lau urtera (1972-1976) *Natur Zientziak Hiztegia* atera ahal izan zuen Jakin Taldeak. Produktu guztiz apartekoa zen euskal liburugintzan: «Etorkizunari begirako liburu haundi bat» idatzi zuen J. R. Etxebarriak liburuaren aurkezpenean (*Anaitasuna*, 1976-11-15, 32. or.). Urte hartako Durangoko Liburu eta Disko Azokan aipamen berezia merezi izan zuen. Bilboko Galería del Libro liburutegiak «Zilarrezko Lauburua» saria eman zion urte berean.

Jakin Hiztegiak programa erraldoiko hurrengoak 1981ean argitaratuko zituen UZEIk: *Ekonomi Hiztegia* eta *Enpresa Hiztegia*.

UZEI: Euskal Unibertsitatearen zerbitzutan

«Liburu hau oihuka bezala kaleratzen da, benetako euskal Unibertsitate eske», zioen *Natur Zientziak Hiztegia* aurkezteko *Anaitasuna* aldizkarian argitaraturiko artikuluko batek («Natur zientziak' kalean», *Anaitasuna*, 1976-12-01, 33. or.).

Besteak beste, euskara kultur hizkuntza bihurtzeko asmoz sortu zen *Jakin* aldizkaria, lehen editorialean bertan nabarmentzen ageri denez:

Kultur-mentua, onatx zuk eta nik [euskarari] txerta diogun bizigarri berezia. Nik bezin ondo dakizu: gure euskera kultur-yoera ta kultur-ats guzi-guzietan murgil ez bitartean, aizea orrazten ari gera.

Eta aurreraxeago:

Edertu dezagun geure izkuntza. Egungo arazoetara egokitu. Saia gaitezen edotariko gai eta arazo euskeraz erabiltzen.

De universa re, beraz, euskara jasoan. Izan ere, Euskal Unibertsitateari begira jaio zela esan dezakegu *Jakin* aldizkaria.

Horixe ikusi zuen Orixek berak, seguruenik gehiegizko laudorioa eginez Arantzazuri. Aldizkariaren lehen zenbakiarekin batera, gutuna bidali zioten nonbait Orixeri, hainbat galdera ipiniz, seguruenik aldizkariak berak zerabilen euskarari buruz. Berehalakoan erantzuterik ez nonbait, eta handik urtebetera erantzun zien gutun luze batez; honela zioen, hasteko:

Nik gaur Arantzazu Euskal-Universidade baten asiera bezela ikusten dut, eta ez kaxkarra, bere Revista eder eta guzti. (*Yakin* 5, 1957, 90. or.)

Hitz handiegiak, zalantzarik gabe. Jakinek ez zuen inoiz Euskal Unibertsitatea izatearen ametsik egin, ez eta horren hasikina ere; amestu zuen, ordea, urrutitxo zegoen Euskal Unibertsitatea bideratu ahal izateko kultur hizkuntza jaso, bai eta hori jakintza modernoaren alor guztietan erabili eta lantzekoa zela aldarrikatu.

Orixek, bere aldetik, balizko Euskal Unibertsitateko alor guztiak euskaraz landu eta irakastea ez zuen nonbait beharrezko eta egokitzen ikusten, «Anizetxe» jaunari erantzunez:

Utzi detzagun kimika ta olakoak, oriek ez baitira giza-izkuntza yatorra. Oriek ez dute batere edertu iñongo izkuntzarik. [...] Ortara ezkeru, iakingai oriek erabilli detzagun beste edozein izkuntzetan. (*Yakin* 9, 1959, 92-93 or.)

Orrialde gutxi lehenago, ordea, orduan aldizkariaren zuzendaria zen Joseba Intxaustik, «euskera kulturaz bakarrik salba dezakegu» esan ondoren, zuzenbide, medikuntza eta ingeniari-tza modernoak ere euskaraz adierazi beharra aldarrika-

tu zuen, gaurko jende jantziaren kultura «praktikoa», berak zioenez (ik. «Illobira bultzaka», *Yakin* 9, 1959, 84-85 or.).

Hobeto ulertu zituen, seguruenik, Jakinen gogoa eta ametsa Andoni Urrestarazu *Umandi*-k, aldizkariaren 8. zenbakian argitaratu zuen gutun luzean zioenez:

Euskera ama-baratzetan, lehenengo eskolan, bigarren irakas-kintzan, Ikastola Nagusian eta ikasi ta irakasteko izan ditezken toki guztietan. Alakotz, euskal-irakaskuntza osoa antolatzea zaigu bearra; antolatu ta ibiltzean jarri. (*Yakin* 8, 1958, 87. or.)

Amets hori hurbilagokoa eta errealagoa bihurtu zen itxuraz, Jakin Taldeko denak Unibertsitatean zihardutelarik: batzuek ikasle artean, besteren batzuek irakasle. Joseba Intxausti bera, 1970ean Jakinen zuzendaritza hartzean Bartzelonan Historia irakastetik zetorren. Hango ikasle zelarik, berriz, harreman estuak izanak zituen bertako ikasle euskaldunekin —horietako hainbat ere Euskal Unibertsitatearen ametsarekin seguruenik—, eta horiei euskara irakasten ere gogoz jarduna zen. Hango batasun espiritua eta koordinazio-esperientzia baliatu zituen, hain zuzen ere, Euskal Herrira itzulita, eta Jakin Taldearen zuzendaritzan oinarrituta, alde bateko eta besteko Unibertsitatetan ziharduten ikasle euskaldun hainbaten koordinazioa eta elkarlana bultzatu eta eratzeko. Horiengan oinarritzen zuen berak Euskal Unibertsitatea sortzeko esperantza. 1971ko hasieran gorago ere aipatua dugun Jakin Talde berrituaren plan berriei buruz idatzitako txosten luzean dio:

Oraintsu arte ez bezala, ezin dezakegu esan Euskal Herriak Unibertsidaderik ez duenik [orduko Bilbokoaz ari da]; honek, ordea, ez du esan nahi Euskal Unibersidadea ba dugula. [...] Urrengo urtetan, milaka euskaldun, *euskera-dun*, erderazko unibersidadetatik pasako dira. Erortzeko arrixkua edo-ta garaitzeko aukera bat dugu.¹⁸

Jakin Taldearen bere zuzendaritza-kargutik, beraz, eskaintzen die ikasle horiei bere zerbitzua:

Uste dugu, gure euskal kulturari etorkizun bat (gaur ez baidago edo alderdi askotatik hasi baizik ez baidugu egin) bilatze-

ko elkar-ekinaldian, JAKINek zerbait eskaini dezakeela: bere ongi-nahia eta *euskal kulturaren unibertsidade mailatara* irixteko orain arte egin duenaren esperientzia. (Ibid., 2-4 or.).

Kultur euskararen erabileran egindako bidea zen bereziki esperientzia hori, Jakin Taldeak eskaini zezakeena, beherago dioenez:

Herriko gizonik prestuenak bildu nahi ditugu, ta ez da, hain zuzen, gaurko hau horretarako unerik gaiztoena; baina, ba dakigu ezinezkoa izanen zaigula hori, arik-eta unibersidadetako ikastaroetarako hizkuntza egoki ta bakar bat eskaintzen ez diegun artean. (Ibid., 6. or.)

Horregatik, normaltasunez bateratu zituen berak bi egin-kizunok: Jakinen argitalpen-programa lantzea eta bideratzea, batetik, eta hortik zehar Unibertsitateetan ikasten ari ziren ikasleak euskal kulturgintzara erakartzea eta horien ahaleginak koordinatzea, bestetik. 1971n, Jakinen programa berria abiatzen ari zen urte berean, «Unibertsitarioen euskal ikastaldia» egin zuten Arantzazun, «Unibertsitario eta Jakin Taldeko batzu», ikastaldiaren informazio-orriak dioenez. Joseba Intxausti izan zen jardunaldien sustatzaile eta arduraduna. Haiei jarraibidea emateko idazkaritza sortu zuten, eta idazkari-buru Intxausti bera izendatu. Euskal unibertsitarioen arteko ondorengo informazio-buletinak Josebak Tolosan zuen Jakinen bulegotik zabaldu zituzten, bertatik bestelako koordinazio-lanak egiteaz gain.

Areago, Jakinen eta unibertsitario euskaldunen arteko lankidetzak praktikoa bideratu nahi zuen Joseba Intxaustik, eta behin eta berriro aipatzen ari garen txostenean Unibertsitateetako ikasleek taldean egindako lan-sistema Jakinetik bultzatzea eta argitaratzea iradoki zuen, horretarako Jakin Taldeak ere eratuz:

Taldetan egindako lanak jatorrago ta adierazgarriagoak gerta dakizkiguke. Jakin Talde hauek Herriko unibertsitario-etxe guzitan sortu beharko ditugu, ahal dela, ikasle euskaltzaleak bilduaz. Euskerazko ikas-seminario modura egin dezakete lan. JAKINek eskaini zera eskaini dezaieke: bibliografi-gidaritza, lanaren planifikazioa ta argitara-bideak. (Ibid., 10. or.).

Unibertsitateetako Jakin Talde horietakoren bat edo bestek lanean ziharduen; Donostiakoa, adibidez, «Karlismoaren lehen orduak» gaia lantzen ari zen, «Pio Montoiaren laguntzaz»¹⁹ —zergatik ez dakigularik, Jakinek behintzat ez zuen horren lana argitaratu—.

Baina, eta gorago ere adierazi dugunez, lankidetza horrek ez zion Jakinen «interes» editorialei begiratzeko nagusienik, Euskal Unibertsitateari oinarriak ipintzeari baino, 12. orrialdean adierazten duenez:

Bide honetatik aurkitu ahal izango dugu, agian, goi-ikaske-txe hauetan bizirik irauteko unibersidade-mailako formula; eta, bide batez, biarko euskal unibersidadeari ohinarriak ezarri genezaizkioke; ohinarri hauek, noski, goi-mailako ikasketak euskeraz emateko gizonak prestatzea izango lirake.

Ondo dio, beraz, Joan Mari Torrealdai Joseba Intxaustik 1970etik aurrera hasitako Jakin Taldearen fase berriari buruz:

Jakin Sorta-z gainera, asmo handiagoen erronkaren premia ikusten du Joseba Intxaustik: hiztegiak, testuliburuak, oinarriko obrak, entziklopediak. Azken buruan, euskal Unibertsitatea. Urte batzuk beranduago UZEI (Unibertsitate Zerbitzuetarako Euskal Ikastetxea) izango dena.

Jakin Taldea (eta taldekoak) oso lotua eta ekintsua egon zen (ziren) 1972tik aurrera sorturiko Euskal Unibertsitatearen aldeko mugimenduan. Udako Euskal Unibertsitatearen (UEU) lehen ekitaldi akademikoa 1973an izan zen (abuztua, 28 - iraila, 8), aurreko urteetan Baionako Musée Basquen egindako kultur asteen jarraipen gisa²⁰. Lehen saioa IKASek antolatutua zuen, Manex Goienetxe zuzendari, «Euskaltzaindiaren babespean», J. Haritschelharrek dioenez. Bere apalean, oso garrantzizkoa izan zen UEU Euskal Unibertsitate euskaldunaren aldeko eskabidea aldarrikatzeko, eta Unibertsitateetako hainbat irakasle eta ikasle elkartzeko, Unibertsitate hori nolabait bideratzen hasteko. Jakin Taldeko zenbait lagunek bere hitzaldi eta guzti hartu zuen parte lehendabiziko UEUren jardunaldietan. II. ekitaldirako, berriz, UEUren zuzendaritzan parte hartzea eskatu zioten Jakini; eta horretan jardun zen.

1975ean Jakin Talde berritua (fraideena) osotu zenean Tolosan, ia kide denek Unibertsitateko karrera amaitua zuten; taldeko bi Unibertsitatean irakasle jardunak ziren gainera²¹. Horregatik Unibertsitatearekiko sentiberatasuna bizia zen Taldean.

Bestalde, 1976 eta ondorengo urteetako Euskal Unibertsitateari buruzko eztabaida sozialean oso barruan egon zen Jakin Taldea. Bertako kide zen Paulo Agirrebaltzategik artikulu asko idatzi zuen aldizkaritan; hitzaldi ugari eman zuen gai berari buruz; eta mahai inguru hainbatetan hartu zuen parte. Jakin Taldearen historiari begiratu eta urte horietako eztabaidaren testuinguruan, guztiz adierazgarria —eta logikoa— da fase berriko *Jakin* aldizkariaren lehen zenbakiaren gai monografikoa «Euskal Unibertsitatea» izatea (1977ko urtarrila-martxoa). «Euskal Unibertsitatearen izarra» izeneko editorialak ireki zuen zenbakia, Euskal Unibertsitatearen aukera historikoa galtzen ez uzteko aldarrikatuz, eta iritziak bateratzeko eskatuz, nolako Euskal Unibertsitatea nahi dugun erabakitzeko.

Euskal Unibertsitatearen aldeko bere ekarpen erabakigarria egin, UZEI eraikiz egin zuen Jakin Taldeak 1977an. *Unibertsitate Zerbitzuetarako Euskal Ikastetxea* izenak berak adierazten duenez, zuzenean Euskal Unibertsitateari begira jartzen da, ez Unibertsitatea bera eraikitzeko, baina bai Unibertsitate euskaldunaren oinarri nagusietako batzuk ezartzeko. Bere hiztegi tekniko-berezituen programa aurrera eramateko zailtasunak zituen Jakin Taldeak, bere ahultasun instituzional eta ekonomikoagatik. Bestalde, berriro abiatu berri zuen aldizkariak taldekoen hainbat indar eta lan eskatzen zuen. Horregatik jauzi kualitatiboa egitea erabaki zuen, beste erakunde espezializatu eta profesionala eraikiz, *Jakin Hiztegiak* programa aurrera eramateko, hain zuzen ere. Horrela sortu zuen UZEI kultur enpresa berria. Bertan Jakin Taldeko hainbatek eskainiko zuen bere lan profesionala; baina kanpoko beste aditu asko ere kontratatzeko modua izango zen.

Jakin Taldeak erakunde berria finantzatu zuten erakundeentzako gaztelaniaz idatzitako UZEIren Aurreproiektuaren lehen kapitulua (14 orrialdekoa) Euskal Unibertsitateari buruz da, hain zuzen ere: «Hacia la Universidad Vasca (Euskaldun)». Garai hartan eztabaidan zeuden gai nagusietako bati buruz bere iritzi argia agertzen du bertan, euskara ipiniz Euskal Unibertsitatearen muinean, euskal kulturako gaiak nahiz gai unibertsalak euskaraz irakatsi eta lantzeko²².

Hiztegi tekniko-berezituen programaren, horiek lantzeko metodologiaren eta lan-antolakuntzaren bidez, Euskal Unibertsitateak beharrezkoak dituen oinarrietako hiru batean hartu nahi ditu UZEIk: a) Unibertsitateko euskara bera gaitzea, Zientzia eta Tekniken lexikoa eta hizkera landuz; b) Unibertsitateko irakasleak gaitzea, beren alorreko gaiak euskaraz erabiltzeko, beraiei dagokien hiztegietan parte harraziz; c) Euskal Unibertsitateak behar duen oinarritzko material idatzia lantzea, bereziki hiztegiak. Hiru helburu horiei begira, hiztegiek, termino-zerrenda hutsak izan beharrean, alor bakoitzeko gaiak landuko zituzten, testuak sortuz, eta horien barruan erabili eta frogatuz termino teknikoak; eta gainera hiztegietako bakoitzean alor bereko Unibertsitateko eta bestelako adituek hartu behar zuten parte, taldean lana eginez, UZEIren koordinazioarekin eta gidaritzaz linguistikoarekin.¶

1. Aldizkaririk ez eta, ez zen isilik geratu Jakin Taldea, eta *Egan* aldizkariak baliatzea pentsatu zuten nonbait, taldekoen idazlanak argitaratzeko. 1962ko 4-6 zenbakian, Joseba Intxaustiren eta Joxe Azurmendiren bi idazlan ageri dira, gaiagatik-eta normalean *Jakin*-en argitaratzekoak zirenak seguruenik. Harrigarria da Jakin Taldeko zenbat lagunen sinadura dagoen *Egan*-en 1963ko lehen zenbakian (1-3): bost idazlan behintzat Arantzazuko Teologiako ikasleenak dira. *Jakin*-en 21. zenbakiko (1981) «Historia» artikulua dioenez, 1962an hiru artikulua argitaratu zituen *Egan*-ek Arantzazuko fraide gazteenak, eta 1963an hamabi (ik. 92. or.). Jakinen zuzendaritzak berak bidali zizkion nonbait idazlan horiek, Koldo Mitxelena *Egan* aldizkariaren zuzendariak Joxe Azurmendi *Jakin*-en zuzendariari idatzitako gutun batetik dakigunez (1963-garagarria-18): «Eske-rrik asko zuri, eta zure lagun guztiai, il onen 8'ko eskutitzagatik eta are-kin batean bidali dizkidazun lanengatik. Gehienak irakurri ditut eta irakurri ala inprentara bidaltzen ari naiz. Zuzen eta garaiz etorri zaizkigu», hasten da gutuna. Urte bereko bigarren zenbakian (4-6) bost lankidetzaz ageri dira Arantzazuko ikasleenak. 1964an *Jakin* aldizkaria berriro argitaratzen hasi zirelarik, desagertu egin ziren Arantzazuko ikasleen lankide-tzak *Egan*-etik.

Dena dela, *Jakin*-en artxiboan badaude bi artikulua, garai horretakoak, seguruenik aldizkaririk ezean argitaratu gabe geratu zirenak: Orixe, «Euskaltzaindiaren Laguntzaileak'iri» (5 koartiletako artikulua, ez da *Idazlan Guztiak*, III. Artikulu eta *saiakerak* tomoan ageri); eta Gurutz Ansola, «Erri erdiaziak eta beren ekonomia» (15 orrialdeko eskuizkribua, 1962).

2. *Jakin*-en 21. zenbakian (1981), artikulua luze batean (75-110 or.) egin zuten *Jakin*-en lehen 25 urteetako historia. Aldizkariaren historia dago bereziki bertan kontatuta. Hemen aldizkariak gaineko bestelako lanez hitz egin nahi dugu batez ere, horien denen ardatzean Jakin Taldea bera jarriz.
3. Izen hori erabili ohi zuten *Jakin* aldizkariaren inguruko lankideak eta talde zabalaren urteoroko bileretan parte hartzen zutenak adierazteko.
4. Liburua lehen tomo bezala ageri zaigu, Jakin Taldearen ardurapean argitaratua. Sarreragileak dioenez, filosofiaren historia osoa euskaraz landu eta argitaratzeko asmoa zuen Jakin Taldeak. Baina gero ez zuen jarraipenik izan.

Bi liburuok harpidedunei eskaini zizkien, nahi zuenari salmenta prezioaren %10eko deskontuarekin erosteko aukera emanez.

5. *Jakin sorta* saileko lehen zenbakia izango zenari ez zioten zenbakirik eman, agian hurrengo urtean berriro aldizkari formatura itzultzea izango zuten itxaropenez; izatez, 1970eko urtarrilean aldizkariaren inskripzioko eta *Jakin sorta*-ko lehen libururako gestioak irekita zeuden aldi berean, hil hartako 22an Jose Agustin Elustondok Joan Mari Torrealdairi idatzitako gutunaren arabera. Dena dela, aldizkariaren 16. zenbakiko «Eskutitzak eta iritziak» ataleko idazlanak inprimategiko galeradatan geratu ziren, zuzenduta, baina argitaratu ezinik. Honako hauek ziren idazlan horiek: «Optimista bat, euskal kulturari buruz» (Jose Azurmendi), «Galizierazko poe-

- sia gaur» (Ibon Sarasola), Gales-i buruzko artikulua (A. I.), Centre Excursionista de Catalunya... (J. L. L.), «Beste iraultza» (I. S.), Kasualdidez bizi gara... (I. S.), «Pottokak» (P. X.), «Lurralde antolakuntza: exenplo bat euskaldunentzat» (R. C.). Bestelako buruhausterik ere eman zuen nonbait aldizkariaren zenbakia liburu «unitario» bezala argitaratzeak, goian aipaturiko Jose Agustin Elustondoren gutunaren arabera: bestelako eskakizunekin batera, agiri berezia eskatu zioten Madrilgo Ministeriotik «publicación unitaria» zela ziurtatuko zuena, eta ez aldizkakoa.
6. «Egun gutiz gero, baimena lortzeko zereginari hasiera emango diogu, eta ezinezkoa ere egingen dugu; halere, horretarako bidexka bat dugunarren, ez dugu esperantza eskas bat baino», idatzi zion Joseba Intxaustik 1971ko urtarrilean zenbait lankideri. Intxaustik berak sinatuta, ekainaren 23an eskatu zuten Ministerioaren aurrean *Jakin* aldizkariaren inskripzio berria. Baina baimen hori ez zen iritsi.
 7. Sortaren erredakzioa honako hauek osatzen zuten: Karlos Santamaria, Martin Ugalde, Piarres Xarriton, Luis Villasante, Joan Mari Torrealdai, «eta bestek» (ik. «*Jakin Taldeari* buruz konfiantzazko txostena», 1971, 10. or.). «Beste» horien izenik ez du ematen Intxaustik.
 8. 1971ko urte berean kaleratu ziren «Kultura eta Fedea» (4) eta «Erljioa hauzipean» (5). Ondorengo bi urteetan, berriz, «Gure Ikastolak» (6, 1972) eta «Koperatibak» (7, 1973) argitaratu zituzten. 1974an bi liburuki kaleratu zituzten: «Euskara batua zertan den» (8) eta «Lur eta gizon, Euskal Herria» (9). Eta azkenik, 1975ean, «Marx eta Jesus European» (10). Txillardegiren «Euskara batua zertan den» izan ezik, beste denak liburu kolektiboak izan ziren, eta monografikoak.
 9. *Jakin sorta*-ren 3. zenbakia bidaltzean horrelakoak gertatu ziren nonbait, zuzendaritzatik idatzitako gutunaren arabera: «Azken egun hauetan bidali dizugu JAKIN sortako azken zenbakia, RIKARDO ARREGI. Baina berriz bihurtua izan zaigu, zuk ez duzula hartu nahi adieraziz. Ba dakigu, eta oraingoan susmo hori dugu, askotan korreobideok ez dabilzela oso zuzen. Horregatik, gure aldizkariaren [sic] harpidetza benetan hautsi nahi bazenu, esaiguzu mesedez...».
 10. 1964tik 1969ra gorakada handia izan zuen harpidedunetan *Jakin*-ek —14. zenbakia 600 aletan inprimatu zuten Bilbon—. 1962an isildu behar izan zuenean 500 bat harpidedun zeukan; 1969an berriro isildu behar izan zuenean, 1.000 inguru zituen.
 11. Asentxio Hondarribal tolosarra izan zen kanpaina horren koordinatzailea. Meritu handiko lana burutu zuen beste lankideekin batera.
 12. Aldizkariarekin edo *Jakin sorta* sailarekin 100 (150) pezetako zama baldin bazuen harpidedunak, *Jakin Liburu sorta*-ko liburuak ere hartzekotan, 1.000 pezeta inguruko gastua zuen urtero.
 13. Hona hemen 1972. urtean baja emandako batzuen arrazoiak: «Zuen liburu batzuek ezait batere gogoko, ez euskera aldetik eta ez gaien aldetik», dio batek; «*Jakin* liburu-sortako alerik gehienak aspergarri eta nekagarri zaizkit. Marxismoaz batez ere leporaiño nago», dio beste batek; «Benetan

zuen liburuko euzkera ez dot ulertzen», dio hirugarren batek; «Lehen zuen errebistan suskribitua nengoen bainan orain ez nuan baietzkoa eman, ezezkoa ere ez noski, eta oraingoz ez dut artzeko asmorik, aspertuta nago, obeto esanda, nazkatuta, eliza eta praileen kontuak gora eta bera ibiltzen». H-a eta euskara batuaren kontua ere arrazoietakoa bat da batzuentzat: «enaz H zalia. Alderdi bi dagozan ezkeron ni beste aldean nago. Eztot gura geure Euzkerea H-kin josita»; «Zintzoak ziñaten, baña... egun, batek ba-daki zer izan dan gure artean, da... 'H' izki lorrin eta ganorabako orregaz bete dozuenez gero dagizuen lan guztia, gorde egizue zeuentzako ta kittu». «Zuek azaldu nai dituzuen idaz-gaiak atsegingarriak zaizkit. Bañan erabiltzen dezuten euskera ezin det ontzat artu. Beraz arpededun taldetik kendu nere izena», dio beste batek. *Jakin*-eko idazleek darabilten euskara eskasa edo txarra da baten batentzat baja emateko arrazoiak: «Nere konfiantza beintzat galdu duzute. Ez dut nai, ez Jakin sorta, ez Jakin liburu sorta, ez ezer. Ez neri ezer bialdu, alperrik bialduko duzute-ta. Ta zure mendean daukazun idazle oieri, ez ditezela orren ausartak izan. Ika-si dezatela aurrena ondo euskeraz, ta bitartean ixillik egon ditezela».

14. Honako izen hauek ageri dira aktetan: Jose Antonio Aduriz, Joseba Arregi, Joxe Azurmendi, Santos Beloki, Manex Erdozaintzi, Martzel Etxehandi, Joseba Intxausti, Joseba Irazu, Ramuntxo Kanblong, Jerman Kortabarria, Koldo Larrañaga, Xabier Lizaur, Lontxo Oiarzabal, Ruperto Ormazza, Manolo Pagola, Andoni Sagarna, Joan Mari Torrealdai, Xalbat, Piarres Xarriton, Pello Zabaleta. *Jakin* Taldekoren batzuek, ordea, ezin izan zuten bertan parte hartu.

15. Hona hemen sailkako lehen bilera haietan parte hartu zutenen izenak:

Gogoeta saila (irailaren 1ean): Joseba Intxausti, Paulo Agirrebaltzategi, Karlos Santamaria, Henrike Knörr, Joseba Arregi eta Joan Mari Torrealdai. Paulo Agirrebaltzategi eta Henrike Knörr izendatu zituzten sailaren buru.

Historia saila (irailaren 16an): Joseba Intxausti, Federiko Zabala, Jose Luis Lizundia, Jose Antonio Arana, Paulo Agirrebaltzategi. Ezin etorria agertu zuten Koldo Larrañagak, Juan San Martinek, Gregorio Monrealek, Manex Goienetxek eta Donato Unanuek.

Gizartea saila (irailaren 28an): Ramon Gorostidi, Andoni Sagarna, Sabino Aiestaran, Ramuntxo Kanblong, Emeterio Zaldibia, Martzelino Aizpurua, Joseba Intxausti eta Paulo Agirrebaltzategi. Martin Ugaldek eta Mikel Lasak ez zuten parte hartzerik izan. Andoni Sagarna eta Ramon Gorostidi aukeratu zituzten sailaren buru.

16. *Jakin Liburu sorta* sailean argitaraturiko tituluei begiraturaz, laster konturatzeko gara Donapaleun eta ondorengo bileretan egindako zerrendetako liburuetatik oso gutxi ageri direla. Garbi dago, gauza bat dela bulegoko bileran liburu-programa ederra egitea, eta bestea horiek lantzea. Azken batez, egileen arazoa. Badirudi editorearen eta egileen arteko harreman dialektiko biziagoan egitekoa dela programa editoriala, idazleen beraien interesak kontuan izanik. Jakinen edizio-ildoaren barruan zeuden noski argitaraturikoak, baina gehienbat autoreek beraiek eskainitako obrak izan ziren.

17. Hiztegi horren lantzearen inguruan gertaturiko hainbat anekdota idatziz jasotzekoak lirateke. Martzelino Aizpurua, soldadutzan zegoela, tabernara joaten zenekoa, Natur Zientzien Hiztegiko zerrendak lantzeraz, bere nagusien eta inguruko soldadukideen harridurarako... Uda arratsaldetako bilerak Zestoako Ekain harpearen inguruko baserrian, Natur Zientzien Hiztegiko artikuluez eta lexikoaz eztabaidatzen, Jesus Altuna eta han baitzebiltzan harpeko indusketak egiten: bertara joan behar Jakineko arduradunek eta Alemaniatic etorria zen Fernandok, gero gaueko ordu saketan hori bere Ordiziako etxera eramane eta Jakinekoak beren Tolosako komentura. Hiztegi horren inguruan 1975eko martxoan egindako bost egunetako bileren berri ematen du Jakineko artxiboko txostenetako batak: Aranzadikoen eta Jakinekoen artean, Fernando Mendizabal ere tar-tean zelarik, Alemaniatic etorria. Donostiako Aranzadin, Tolosako Jakinen bulegoetan eta Ordiziako Mendizabalen etxean izan ziren bilerak. Hiztegiko irudiei buruz izan zen bileretako bat.
- Antzeko bilerak oso ugariak izan ziren beste hiztegien inguruan ere urte haietan, bakoitzeko lan-taldearen eta Jakineko arduradunen artekoak.
18. «'Jakin Taldeari' buruz konfiantzazko txostena» (daktilografiatua), 2. or. Joseba Intxaustik aurrea hartu zion Karlos Santamariari, zenbait urte beranduago «Euskal Herriko Unibertsitatea» eta «Euskal Unibertsitatea» kontzeptuen bereizketa ondo finkatuko zituenari: «Euskal Unibertsitatea eta Euskal Herriko Unibertsitatea ez dira bat», idatzi zuen Santamariak 1976an (*Zeruko Argia* XXVI, 1976-10-17, 12. or.).
19. Hala dio *Jakin*-en 21. zenbakiko (1981) «Historia» artikululuzeak (105. or.).
20. «Egia erran Baionako euskal astean segida hartzen du bainan urrats bat gehiago eginez, ofizialtasun bat ukanez bai Frantziako erakaskuntzako minixtroaren ganik, bai Pirene-Atlantiketako Kontseilu jeneralaren diru laguntza lortuz», dio Jean Haritzelarrek (*Euskera* XIX, 1974, 429. or.).
21. Paulo Agirrebaltategik, Deustuko Unibertsitateko Teologi fakultatean irakasle izanik, bertako ikasleekin Teologiako euskal hiztegiaren inguruko mintegia zuzentzen zuen; bestalde, Fakultatearen beraren enkarguz, Teologiako Euskal Fakultatearen proiektuan jarduna zen.
22. Honela laburbiltzen ditu eztabaida horretako bi jarrerak, euskarari eta euskal kulturari dagozkionak: «[...] para la primera tesis, la UniV [Universidad Vasca] se definiría por su vinculación a la forma institucional universitaria actual en la cual se daría una importancia nueva a la cultura propiamente vasca y a la enseñanza del euskera. Para la segunda tesis, se trata de dar toda la cultura particular-universal en euskera, no considerando, por tanto como algo complementario los temas de cultura vasca y el mismo euskera, sino colocando la cultura vasca, a través siempre del euskera, en el centro de la concepción y de la programación de la Universidad, que, por lo demás, adoptaría toda la temática de la cultura universal y de las ciencias, como se exige de una Universidad». Eta jarraian Jakin Taldearen jarrera agertzen du: «Consideramos que la auténtica con-

cepción de una UniV es esta última, y que para llegar a ella son la fuerzas culturales vascas vivas hoy en el País las que están llamadas a crear y potenciar esa Universidad. Para ello hay que actuar simultáneamente en diversos frentes culturales, pero sobre todo en el lingüístico, para hacer que *el euskera pueda ser una auténtica lengua de cultura y de ciencias modernas* («UZEI. Unibertsital Zerbitzuetarako Euskal Ikastetxea» —daktilografiatua—, Tolosa, 1977-06-02, 10-11 or.).

HISTORIA BIZIA

Imanol Urbietari elkarrizketa

43 MIEL A. ELUSTONDO

Imanol Urbietari elkarrizketa

MIEL A. ELUSTONDO

Idazlea eta argazkilaria

Imanol Urbietari, musikagilea. *Alaken!*, *Txiki, txiki, txikia*, *Txorria nintzela*, *Biri-biri...* haurrentzako milaka kanturen egile. Xirula Mirula eskolaren sortzaile. Irakasle... Plazara ekarri zuten hedabideek aurtengo udaberrian, *Jakin*-en 50. urteurrena tarteko. Arantzazun ikusi genuen, aldizkaria abiarazi zuten bi lagunekin batera, Fernando Mendizabal eta Iñaki Bereziartua.

Osasunez baxu antzean dabil aspaldi, gorputzak ez dio berak nahi bezala erantzuten. «Horrexek ematen dit, batzuetan, *mekaguen* bat esateko gogoa». Hala ere, sasoi antzean ditu gogoa, animoa eta bihotza. Guri dagokigunez, pazientziarekin eraman du elkarrizketa, eskuzabal. «*Jakin*-entzako elkarrizketa? Gauza serioa duk hori!».

Sortzailearen bihotzera jo nahi izan dugu, agerikoak diren batzuk esanarazi dizkiogu —«A ze galdera!», egin du behin edo behin—, eta ezkutuan ez bada ere, isil gordean iraun duten beste batzuk kontatu dizkigu berak, bere borondatez.

Imanol Urbietari dugu, arbola bedeinkatu hura baino areago, guztiz maitatua.

Imanol Urbietta Beristain. Musikagile eta pedagogo, haurrentzako musika-sortzaile. Zarautzen jaioa 1934an. Herrian bertan egin zituen lehen ikasketak eta Arantzazun, berriz, hurrena. Teologia bi urte egin zituen han. *Jakin* aldizkaria sortu zen urte berean, 1956an, irten zen Arantzazutik. Herriko Irrintzi taldearen barruan jardun zuen kulturgintzan, antzerki, dantza eta musika saioetan parte hartuz. Gero, Euskaltzaleak sortu zuten. Musikari dagokionez, Oleskariak otxotea eta Naya orkestra sortu eta bertako partaide izan zen. Harreman eta kolaborazioak izan zituen Ez Dok Amairuko zenbait kiderekin. Handik urteetara, 1970ean, Filosofia eta Letrak lizentziaren jabe egin zen Erroman. Zarauzko ikastolako irakasle izan zen, kaleratu zuten arte. Zarauzko musika-eskola ireki zuen, gero-ra Xirula Mirula izango zena, gaur egun Donostian eta Bilbon estudioak dituena. Irakasle izan zen Donostiako Elizbarrutiaren Irakasle-eskolan eta Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailarekin kolaboratu zuen musika curriculum lantzen. Hainbat hitzaldi eta ikastaro zuzendu zituen Euskal Herrian eta kanpoan. Gaitzak harrapatu zuen arte. Joan deneko hogeita hiru urtean erromesaldian ibili behar izan du medikurik mediku, Gurutzetan, Donostian eta Madrilen, gaitza, Cushing-en gaixotasuna antzeman ziotenetik. «Lagun asko egin nituen Madrilen». Eta, hala ere, Imanol Urbietaren produkzioak ez du etenik izan, ezta gaitzak lotu duenean ere.

Gaur egun, zahardadean, jubilatuen koruaren zuzendari arida Zarautzen.

Imanol Urbietta, profeta bere herrian, Euskal Herrian.

Hauxe ustekabea. Lehengo kontuekin nentorren ni baina zu, al-diz, gaur-gaurkoak dituzu esku artean. Udaberri izena duen korua zuzentzen ari zara.

Nik ez daukat zerikusi handirik gauza horiekin. Ni parean tokatu nintzen, besterik gabe. Egun batean, ezagutzen ez nuen gizon bat etorri zitzaidan, zarauztarra zen baina ez nuen eza-gutzen, eta proposamena egin zidan. Korua zuzentzeko, alegia. Eta nire estutasuna! Ni jende eskasarekin ibili naiz, Oleskariak eta beste, baina jubilatuekin jardutea... gauza serioa, badakizu. Kontua da handik bi egunera baietz esan niola.

Zer egiten duzu koru horretan? Lagundu, zuzendu, kantu proposamena egin, erakutsi...?

Dena. Zuk esan duzun guztia, eta gehiago. Proiektu polita da. Euskal Herrian jendeak debozio handia dio artista jendeari. Ikusi besterik ez dago egunkarietan, bata etorri dela, besteak kontzertua egingo duela... Baina gizarteak ez du lehen bezala kantatzen. Alegia, lehenago edozein herritan kantatzen zuten, koruak zeuzkaten. Lehengo kontuak dira, beharbada. Nik, berriz, ume artean egin dut bizitza guztia, bidea egin dugu, gero!, folkloretik edanez eta kantu berriak sortuz, eta oraintxe ere horretan ari naiz, baina umeekin beharrean, jubilatuekin, beste jubilatutako asko ere kantatzera animatuko direlakoan. Ikusiko dugu zer datorren.

Zein duzue kantu errepertorioa?

Euskal kantu tradizionalak. *Hiru damatxo, Pello Joxepe...* Hor daude kantu horiek, baina gutxi promozionatu dira koru mailan. Garai batean bai, Arantzazun, Iñaki Bastarrrika, Iñaki Bereziartua, Joxe Iturria eta laurok! Guk bai kantatu!... Arantzazun oso famatua egin zen gure kuartetoa. Grabaketa piloa egin genuen. Jakindarrak ginen orduan ere tartean. Fernando [Mendizabal] izan ezik, Fernando txarra zen eta horretan.

“

Euskal Herrian jendeak debozio handia dio artista jendeari. Baina gizarteak ez du lehen bezala kantatzen

”

Fernando Mendizabal txarra, kantuan?

Bai. Hark ez zuen horretarako balio. Eta berak ere baze-kien. Buru handia zuen, serioa zen... baina kanturako ez zuen balio. Arantzazuko zeregin inportanteena, berriz, koruan kantatzea zen. Arantzazura joan eta hura zen lehenengo definizioa: «cantor», ala «no cantor». Bi anaia ziren: Fernando bera eta Martin. Bada, biak, «no cantor». Ez ziren kantore izan eta, beraz, biak eliza-mutil.

Kar, kar, kar...

Bai, zuk barre egiten duzu baina horixe zen errealitatea. Koruak indar handia hartu zuen gure garaian. Eta kanpora irte-teko, harremanak egiteko eta proiektuak bultzatzeko — *Yakin* aldizkaria bera, adibidez—, asko lagundu zuen koruak.

Umetatik ageri zara musikaren inguruan. Hasi Zarautzen, Arantzazun segitu, atzera berriz Zarautzen, Xirula Mirularekin Euskal Herri osoan... Jubilatuekin gaur egun... Imanol Urbietari, musika.

Txiki-txikitandik jotzen nuen bandan. Klarineta jotzen nuen. Bederatzi urterako, berriz, pianoa ikasten ari nintzen, maistratz maiteminduta. Eta nire zeloak, ume baten neurriko zeloak, hura ezkondu zenean!

Maria Barbara Aranguren zen hura.

Bai. Haren dekadentzia urteak ziren, azkenekoak, baina harekin ikasi nuen. Zarautzen, garai hartan, mojak ziren piano jotzen zekitenak. Nik ere banuen izeba bat, Maria Barbarekin batera ikasitakoa, eta haren bitartez hasi nintzen.

Hala ere, Maria Barbara hura ez zen zure lehenengo irakaslea izan.

Ez, Narbaiza izan zen lehenengoa.

Nola zuen izena?

Ez dakit.

Nongoa zen?

Ez dakit. Bergarakoa ote zen, edo.

Maisu ona al zen?

Ez dakit. Ni mutil-koxkorra eta, nola hasiko naiz bada haren lana edo gaitasuna juzgatzen! Nire lana eskuak garbi eramatea zen, horixe besterik ez. Eta nahiko lan bagenuen horretan ere. Nik zortzi urte eta beti bagenuen zer edo zer, pilota eta bestea. Eta harenera joan baino lehen, iturrira joan eta eskuak garbitzen nituen, errietan egiten zidan eta! Pilotan izerditu eta halaxe edukitzen nituen nik...

Atzaparrak?

Bai, horixe, atzaparrak!

Garai bateko Zarautz

Zarautzen jaio eta hazi zen Imanol Urbieta, hamalau urte zituela Arantzazura joan baino lehen. Jaioterrian hasi zen dastatzen musika gure praka-motx xaxpikia, etxeko pianoan eta herriko bandako klarinetean, txistu-eskola, ohiko ikasketak, eliza-mutil lanak eta gainerako lan, jolas eta zereginen artean.

1934an jaio zinen...

Martxoaren hamarrean. Errepublika garaian.

1936an hasi zen Espainiako gerra zibila, eta 39an bukatu. Hor-taz, bost urte zenituen gerra amaitu zenean. Batere oroitzape-nik ba al duzu garai hartakorik?

Izango ez dut, bada! Zuk ba al dakizu zer izan zen gerra hura? Hango hiletak eta. Plazako hondakinak eta. Bestalde, gure etxean karlistak ziren, eskola zaharreko karlistak, eta osaba bat ere izan genuen 1938an hildakoa... Gauza horiek markatu egiten zaituzte, inpakto fuertea egin zidaten.

«Probatu zutenek behintzat, gogoan izango dute hemengo gerra ostean eta kanpoko gerra bitartean izan zen gosetea. Probatu ez zutenek, hola hobe dute». Gabriel Arestik idatzia.

Gosea, errazionamendua eta horiek ere gogoan dauzkat, bai. Dena dela, nik uste osabaren heriotza izan zela larriena

gure etxean... Beste kontu bat ere gogoratzen dut, alegia. Handik urte batzuetara, hasi naiz etxean zokomiran, eta zer eta armak aurkitu nituen. Karlista armatuak ziren haiek!

Meltxor Urbietta eta Maria Beristain izan zenituen guraso. Ez dakit Zarautz bertakoak zenituen ala ondoko beste herriren batekoak.

Ber-bertakoak.

Hamar senide izan zineten. Hirugarrena zu. Imanol gabe, Manolo izango zinen garai hartan, ala? Uste dut izen horixe duzula oraindik herrian.

Garai hartan, Manolito. Eta oraindik ere, Manolito naiz ni Zarautzen, askorentzat.

Plazan jaio zinen, etxe berezian. Centro de Obreros Católicos de San Pelayo (San Pelayoko Langile Katolikoek Etxea) zen zuen hostopea.

Parrokiaren babesean sortutako sindikatu tiporen bat edo zen hura. Gerra aurretik funtzionatzen zuen. Haraxe jotzen zuten apaiz guztiek ere. Antzerkia eta era askotako ekintzak antolatzen zituzten etxe hartan. Gerrarekin desagertu egin zen hori, gerrak etenarazi egin zuen zentroaren ekitaldi programa, baina sozio izatea ez, eta etxeko mandatarari ibiltzen nintzen mutil-koxkorretan: etxez etxe joaten nintzen hile-ro-hilero kuota kobratzen, pezeta bat. Horregatik bilatu nuen pianoa ere.

Gerra aurretik antzerkiak eta beste egiten zirelako etxe hartan.

Bai. Etxeak bi oin zituen. Gu batean bizi ginen. Besteko giltzak aitonak zituen. Ez dakit bada, gauzak nola ziren zuzen, baina amak berak ere debekatuta zeukan pianoa jotzea. Gauza sakratua zen, nonbait, piano hura. Ezin ukitu!

Zuk ukitu zenuen, horratik!

Aitona tailerrera joaten zenean! Amak ere San Ignazio martxa jotzen zuen. Aitonaren ezkutuan, jakina! Ama hogeta bi urteko neska gaztea eta, zer egingo zuen, bada! Ez

amak bakarrik, nik ere jotzen nuen aitona lanera joaten zenean. Tranpatan, beti. Baina hasi eta utzi egin behar izaten nuen. Ezkutuan!, esku onak neuzkala eta musika jotzen segitu behar nuela erabaki zuten arte. Hortik etorri zen bandan jotzea, klarinetea ikastea. Hortik, eta osaba Eusebioren bidetik. Alegia, bera bandan sartu zen, instrumenturen bat ikasi eta soldadutza hobea egiteko asmotan. Ez zuen askorik ikasi baina zer edo zer bai, behintzat. Eta ni ere soldadutzarako prestatzen hasi zen osaba Eusebio, eta bandan sartu ninduen, anaiarekin batera, Karlosekin.

Uste nizun turutarekin hasi zinela bandan.

Klarinetea jotzen nuen nik... Turuta... Esan duzu eta... bai, turutarekin hasi nintzen, baina hausporik ez neukan, eta ezin hura jo! Gogoratzen naiz, bai, nola hasi nintzen, nola leihora irten, turuta jo eta herri guztia esnatzen nuen. Intentzioa bai! Bestalde, turutaren hotsa oso atsegina da mutil-koxkor batentzat, baina ezin nuen instrumentua menderatu eta utzi egin behar izan nuen.

Herri guztia esnatzen zenuela esan duzu. Txikia izango zen orduko Zarautz, ala?

Herria bera, ez zen besterik. Gaurko herririk ez. San Pe-laio aldera, baserriak eta soroak zeuden. Eta tartean, udatiarrren etxeak —«beraneanteak» esaten genuen guk—, askorik ez, etxe batzuk besterik ez. Aristokrazia.

Herri trinkoa zen, beraz, orduan. Denok elkar ezagutzeko modukoa, beharbada.

Baietz esango nuke. Anaia zaharrena La Sallen zebilen, gure aita ere han ikasitakoa zen eta. Gainerako senideek fraideetan, Antonianoetan ikasi genuen, osaba bat ere fraide genuen-eta, Joxe Mari Beristain, orain dela gutxi Arantzazun hil dena. Ni, anaia zaharraren giroan ere ibiltzen nintzen, eta «Manolito» oso ezaguna zela esango nuke.

Ez dakit Antonianoak izan ote ziren zure lehen eskola.

Ez, aurretik, Misericordiara joan nintzen. Herri guztia joaten zen hara, haurretan. Lau, bost urterekin pasatuko ginenu Antonioetara.

Gerra osteko Zarautz, erabat euskalduna. Erdalduna, aldiz, eskola. Ez dakit *Cara al sol* eta gainerakoak kantatzea tokatu ote zitzaizuen.

Guri ez. La Sallen bai, kantatzen zuten. Esku hobeagoetan geunden gu, nonbait. Fraideek tradizio euskaltzalea izan dute beti Zarautzen, baina eskolako hizkuntza gaztelania zen, nahiz eta sekula inor ez zen etorri errietan euskaraz egiten genuelako. Baina badakit La Sallen askoz gogorrago zirela, askoz errazago agintzen zutela han zigorra, nahiz eta haien artean ere euskararen aldeko apostoluak baziren. Giroa ere halakoa zen garai hartan eta!

“

Fraideek tradizio euskaltzalea izan dute beti Zarautzen, baina eskola hizkuntza gaztelania zen

”

Falangistak eta?

Bazeuden ale batzuk... baina ez askorik. Hura ez zen herrian errotutako ez pentsamendua eta ez programa.

Orduan ere, udaleku zen Zarautz. Herriari on ala kalte egiten dio udalekuak?

Zer esango dizut, bada, nik! Hara, Zarautzek beti eutsi izan dio hizkuntz transmisioari. Badakizu zer meritu daukagun? Zarautzen errazago izan da euskara ikastea erdara ikastea baino. Gaztela herritik jendea etorri eta euskaraz ikasi zuen. Villaherreros de Palencia herriaren izena gogoan daukat oraindik. Txikitan etorri ziren handik, gerra ondoren. Teofilo Gil, Pedro Gil...

Irakurzalea zinen, baina ez dakit nola zaletu zinen.

Mutil-koxkorretako kontuak. *Coyote* eta antzeko noblekin zaletu nintzen. Hamabi urte edo izango nituen. Ohitura handia nuen Garronekora joan eta kontuak irakurtzeko. Garroneko dendan egunkariak ere saltzen zituzten. Kale

Nagusian da denda hori oraindik, aldatuta jakina. Txikitan afizio horixe nuen. Bestalde, etxeokak ere saiatzen ziren nik irakur nezan, ea nire kontzientzia zuzentzen zen pixka bat. Asisko Frantziskoren bizitza eta. Nahaste handia neukan, bateko *Coyote* eta besteko San Frantzisko!

Kar, kar, kar...

Bai, zuk barre egin ezazu, baina egia da. Geroago, oso gustura irakurri nuena, *Kixote*. Afizio handia neukan hura irakurtzeko. Eta idazteko ere bai. Iñaki Bastarririkak gero *Yakin* sortu zuen bezala, nik *Gimnasium* egin nuen Foruan, hamabost urterekin.

Gimnasium?

Bai, hango ikasleentzat. Baserriko umeak ziren gehienak, eta idazten lanak zituzten, artean. Erdaraz justu antzean zekiten. Neuk idazten nituen *Gimnasium* hartako idazlan denak. Ikasgaia genuen literatura eta oso nota onak ateratzen nituen hartan.

Garai hartako testu bat dut, zuk idatzia. Gerra osteko gosea dela eta ez dela jardun dugu, Gabriel Arestiren poema, baina zuk ere baduzu poema ederrik, Foruko garai hartakoa. Zure baime-narekin, Imanol:

Macabra hambre
dueña se ha hecho
de nuestras tripas
harto rendidas.
Duele el decirlo,
duele el pensarlo,
pero sentirlo
duele aún más.

Arana se queja,
Arrillaga se aflige,
Txalmero se muere,
Zakur tambalea,
Goarrotxena llora,
y yo que haré?
Dejar que me muera de hambre maldita,
de hambre que mata nuestra alegría.

Los hambrientos sempiternos somos
que jamás nos vemos hastiados de comer
con piedras las lentejas.
A manzanos y a perales a robar
y las tripas tan hambrientas a colmar.
Se acerca el invierno, los frutos desaparecen.
Ay, cuán grande es nuestro dolor.
Adiós perales, adiós manzanos,
adiós higueras, adiós, adiós, adiós.

Hamabost bat urteko zinen. Zuk bai idatzi!

Ona nintzen idazten. Ez dakit nondik sortu zen idazteko mirari hori. Nonbait, txikitan zera haiek irakurtzen nituelako izango zen. Eta erraztasuna idazteko! Espainiar sari bat ere irabazi nuen. «Sari nazionala»... Jarri horri komatxoak.

Jarri dizkiot, baina «nazional» hitzari besterik ez, Imanol.

Eliza mailako sariak ere irabazi nituen gero, fraide nintzela idatzitako testuengatik. Oso irakurle ona nintzen. *Kixote* irakurtzeko zaletasuna handia nuela esan dizut, eta halaxe zen. Hamalau urte nituela bazen *Kixote* bat, laburbilduta, zazpi aldiz irakurri nuen. Gustatu, eta behin eta berriz irakurri! Gero, Forura joan nintzenean, konturatu nintzen bazela liburu bat osoa. Ordurako ondo idazten nuen, eta eskatu egin nion literatura maisuari. Nonbait, baten batek esan zion literatura maisuari kontuz ibiltzeko liburu hura niri utzita. Eta, gogoan dut, hantxe, estudioan nengoela *Kixote* irakurtzen, ondora etorri eta galdetu zidala maisuak: «Inpresionatu zaituen zer edo zer ba al da hor?», «Bai, hauxe irakurri dut: ‘El ventero entró diciendo: ¿Adónde estás, puta? A buen seguro que son tus cosas éstas. En esto, despertó Sancho...’». Bentako pasadizoa zen. Eta *puta* hitza, bada, deigarri egin zitzaidan. Esan nion maisuari eta... akabo liburua! Desagertu egin zen. Eta nola bukatu zen historia? Bada, lapurreta eginda. Liburua lapurtu nuen! Eta estudiatu beharrean, *Kixote* irakurri nuen. Liburutik

“

Oso irakurle ona nintzen. *Kixote* irakurtzeko zaletasun handia nuen

”

orrialde bat irakurri, arrankatu eta bota, irakurri eta arrankatu, irakurri eta arrankatu... Horrelako giroan bizi ginen!

Giro estua.

Estua, oso estua. Gerora irakurri nituen Dostoievski eta gainerakoak.

Esan nahi dut, nola aldatu den egoera urte gutxian. Orduan eliza zen nagusi. Jaun eta jabe. Gaur egun, desagerturik dago gure mundutik. Sekulako aldaketa gertatu da belaunaldi batean.

Bai, joan zaitetz Arantzazura. Ikusi zer zen hura gure garaian, eta gaur egun zer den.

Aizu, eta Antonianoetan zeundela hasi zinen klarinete jotzen. Osaba Eusebiok bultzatuta, oso oker ez banaiz...

Nobedadea zen eta, bestalde, niri atsegina gertatzen zitzaidan, goxo sartzen zitzaidan musika. Bi anaiak hasi ginen, Karlos eta biok. Baina hura fraide joan zen hamaika urterekin eta ni, aldiz, hantxe geratu nintzen herrian, bederatzi urterekin, bandan jotzen.

Gero, fraide joan zinen zeu ere...

Bai, baina ni beste arrazoi batzuetatik. Kontzientzi arazoak neuzkan.

Kontzientzi arazoak?

Etxean egiten zen gogoeta ez zitzaidan eraman erraza. «Hire bi anaia zaharrenak eta osaba, han, lau pareta artean, eta hi horrela!». Oso ume goiztiarra nintzen, nonbait. Adibidez, hamar bat urte nituela-edo, ordurako bandan nengoela, txistua ikastera joaten nintzen egunero, eguerdian, eskolatik irten-dakoan. Bestalde, bandakoa nintzen eta bertako lagunekin joaten nintzen batzuetan. Bandako zaharrenekin —han ere baziren hamazazpi eta hemezortzi urtekoak eta—, Munoa azpira joaten nintzen. Izan ere, hara joaten ziren bikote gazteak. Nire eginkizuna izaten zen linterna batekin joan eta besteak idiarena jotzen ari ziren bitartean nik linternarekin

enfokatzea. Horrelakoak egiten ibiltzen ginen! Eta, gogoan daukat, behin, enfokatu dut bat eta, zein izango eta nire txistuko maisua! Ni korrika eta bera ere nire atzetik lasterka. Ni, zorionez, bera baino azkarrago ibili nintzen egun hartan. Hiru hilabete pasa nituen txistu-eskolara joan gabe. Halako batean aitak esan zidan arte: «Hi, Beteluk (txistu irakasten ziguena zen hura) esan zidak zer pasatzen den, zergatik ez haizen eskolara joaten!». Horrela. Txistu-maisua enfokatu nuen!

Bihurria ere bazinen.

Oso.

Tirtiria.

Bai.

Klarinetea, txistua eta pianoa jotzen zenituen, eskolara joaten zinen, pilotan...

... eta Centro de Obreros Católicos de San Pelayoko erre-ziboak kobratu, osaba Eusebioren burokrazia lanak egin, Juventudes Antonianas elkarteko idazkaria zen eta. Eta, gainera, Santa Klarako eliza-mutil!

Nahiko lan!

Gehiegizkoa. Eta txarrena zera zen, eskolatik hamabietan irten, lagunak jolasean eta nik, berriz, Betelurenera joan beharra, txistua ikastera. Horrela egin nuen, bolada jakin hartan izan ezik, maisua enfokatu eta eskolara joan ez nintze-nean, bolatokian egoten bainintzen ordu erdi hori pasatu arte. Eginkizun handia zen, eta kristoren pisua. Ardura gehiegi niretzat. Halaxe sentitzen nuen nik, dena dela.

Arantzazu

Zuk zer dezu, Arantzazu!,
ames-kabi, erti-leku?...
Euskalerra oso-osorik
kantari dijoakizu.

Salbatore Mitxelenaren Arantzazu. Hamalau urte zituela joan zen Imanol Urbietta Arantzazura. Haur jolastiak arnasbiderik gutxi etxean, eta ordurako fraidegai ziren bi anaia zaharren eredia jarraitu beharra. Edo etxekoen gogoia konplitu beharra.

Arantzazura joatea, alde horretatik, bihotz altxagarri izan al zenuen?

Lau bat egunean bai. «Hau duk deskantsua, hemen inoren beldurrik ez!». Baina seigarren egunerako, «Adios! Manolo, ez duk asmatu, hemen ere beldurra hirekin zagok!». Arantzazura joan nintzen lehenengo aldian jai zen han. Ama Birjinaren eguna, irailaren bederatzian, txistularia behar zuten han ere, eta egun batzuk pasa nituen bertan dantzariekin, txistu jotzen. Ama Birjinaren eguna pasa eta etxera. Egun horietan hango giroa dastatu nuen, ordea, eta ez, konturatu nintzen ni ez nengoela diziplina hartako egina. Hurrena hara ikastera joateko garaia iritsi zenean, ez nuen balorerik eduki etxean esateko: «Ez dut Arantzazura joan nahi!».

Joan egin zinen, hala ere.

Bai. Gauzak aldatu egingo zirela pentsatuz. Baina lau egun haiek horrelakoak izan ziren. Gizarajoa ni, etxera etorri eta balorerik ez esateko, hura ez zela nik espero nuena. Etxeko diziplina, eskolakoa, bandakoa... Estu-estu eginginda nengoen alde guztietatik. Eta Arantzazun are eta okerrago, han diziplina handiagoa zegoen eta. Ez dut exageratzen, oso egoera berezia zen. Eta txarren-txarrena, argia nintzela.

Argia?

Eskolan eta oso ondo moldatzen nintzen. Oso nota onak nituen beti. Erraz.

Asko maite duenak asko sufritzen du da esaera. Esango nuke asko dakienak ere ez duela gutxi sufritzen, min duela askotan.

“

Etxeko diziplina, eskolakoa, bandakoa... Estu-estu eginginda nengoen alde guztietatik. Eta Arantzazun are eta okerrago

”

Bai, min ere bai, eta besteen zeloak eraman beharra ere tokatzen da. Beste alde batetik, nik beti «jokaera, gutxiegi». Zoragarriak nituen beste notak, bikain batean eta bestean. Txaloa eta abarra jasotzen nituen. Musikan ere, bikain, denak baino gehiago nintzen, egia. Organista bat genuen musika irakasle, aita Zubieta, oso jatorra, eta organoan ere neu nintzen haren ordezeko. Zer emango zidan, bada, nire maisuak? Hamarra! Baina, hasieratik, jokaera, kalabaza. Eta nik banekien jokaeran ez banuen nahikoa, ez neukala bisita bat etorri eta kolegiotik alde egiterik. Horrela pasatu nituen Arantzazun bi urte.

Zarauzko lagunik ez al zenuen Arantzazun?

Zarauztarrak? Bai, pilo bat, zortzi bat edo. Besteak beste, Josetxo Iturria, Roberto Linkel, Alberto Ugalde, Iñaki Bereziartua...

Dena dela, Forun ere izan zinen, Arantzazun baino lehen... Egoaldi labur bat ere egin zenuen han. Edo bisitaldia.

Hori beste historia bat da. Gabonak zirela eta egun batzuk pasatu nituen han. Bi anaia zaharrenak ere han neuzkan. Horrek esplikatzeko du gerokoa, Arantzazukoa. Forun oso ondo pasatu nuen, txistua, pianoa eta beste jotzen. Han anaien babesean nintzen, osaba Joxe Mari ere han zen... Zoragarri pasa nuen! Hamabi urte nituen. Hango kuttuna nintzen, denak ni masailean ukitzen eta...

Handik urte eta erdira etorri zen Arantzazura joatea.

Nire problema kontzientzi arazoa zen. Berriz esango dizut. Santu izateko gogoa neukan. Beti bat entzuten nuen: «Hire anaiak, hau», «Hire anaiak, bestea»...

Hamahiru urte eta erdi zenituen. Arantzazura joan zinen, hura ez zenuela habia goxo izango jakinaren gainean.

Diziplina estu huraxe zen nire akatsa. Eta, gero ere, Arantzazutik irten nintzenean ez zen izan munduaren erakargarritasunagatik, nik beste zerbait nahi nuelako baizik. Ordu-

rako, Foucault aitaren jarraitzaileak ezagutu nituen Arantzazun. Iñaki Bastarrika eta besteak *Yakin* egosten ari ziren bitartean ni beste arazo batzuetan murgilduta nengoen. Arazo sakonak nituen, handik alde egin nahi nuen eta. *Yakin* egiten hasi zirenean ni ere han nengoen, bai. Bastarrika, Fernando Mendizabal, Iñaki Bereziartua... lagunak nituen eta haien ondoan egon nintzen, saiatzen, haien konfidente nintzen, baina nik neure bidea egin nahi nuen.

Zein urtetan utzi zenuen Arantzazu?

56an edo. *Yakin* irten zen urtean edo. Nik ez nuen aldizkariaren loratzea ikusi, hasiera besterik ez. Iñaki Bastarrikak esaten zuen Errezilgo fraide batengandik jaso zuela ideia. Aita Astigarraga. Fraide zorro-zorro bat, lagunarte eskasekoa, baina euskara dotorearen jabe. Hark ideia eman, eta Bastarrikari gustatu. Hala jakin nuen nik.

Zer diozu *Yakin* hari buruz? «Esan zure biotz orrek nola taupa egiten duen euskaraz, guk ere zure orrekin batera egin dezagun. Orduan beteko du gure aldizkari onek gure asmo-naia: gure euskal biotz-taupadaen erakustzaille izan dedilla». Aldizkariaren lehenengo alean ageri da.

Euskara zen helburua, dudarik gabe. Garai hartan... Hau esan beharra daukat... Urte hartan oso ezaguna egin zen nire kronika. Ni Teologia bigarren urtea ikasten ari nintzen. Teologoek eta direlakoek botazioak egin zituzten eta neu aukeratu ninduten kronikagile, bigarren urtean egonda! Eta, orduan, nire buruari esan nion: «Oraintxe aprobetxatuko diagu nire kronika hau!». Komentuan entzun eta ikusten nuena jasotzen nuen kronikan, horixe zen nire egitekoa, batean eta bestean pirateatu eta idatzi. Nik kritika zorrotza egiten nuen kronika haietan. Lagunak elkartzen ginen, igual, eta galdetzen zidaten, erdaraz: «Gaur zer idatzi duzu?». Nik kritikatu besterik ez nuen egiten kronika haietan, baina kritika ez zen besterik gabe nire barruan jaiotzen. Nire gainetik zeudenek kronikak irakurri eta kargu hartu zida-

tenean, zera esan nien beti: «Mesedez, ni mikrofonoa besterik ez naiz. Jaso besterik ez dut egiten. Mikrofonoa naizen hau bakean utzi eta joan zaitezte nik bildu ditudan ahots horiek entzutera, zer ari diren eta zer nahi duten jakin dezazuen». Gure artean kritika ikaragarriak egiten ziren, eta nik haiek jaso besterik ez nuen egiten.

Imanol, zertzuk, adibidez?

Zer esango dizut, bada. Bazen fraide bat, jaunartzean, emakumeei jauna ahoan jarri baino lehenago, txora-txora eginda gelditzen zena, haiei begira. Eta egia zen, halaxe zen, emakumezalea! Gauza horiek guztiak jasotzen nituen nik kronikan, barruko kontraesan horiek. Eta gogarte-etxean... Neu nintzen hango organista, eta hara joan eta neska denak niri begira-begira. Nola ez nintzen, bada, gauza horietaz konturatuko? Konturatu eta idatzi. Barruko bizitzaren kritika eta. Gogoan dut aita Mendiak kronika haiek irakurri eta esan zidana. Aita Mendia zarauztarra zen, eta probintziala, aginpidea zeukan, beraz. «Hemen jartzen duena egia baldin bada, hau itxi eta uztea pentsatu beharra daukagu!». Hori, aita Mendiak. Gogoeta fuertea izan zen niretzat.

Kronika hori ez ote dago non edo non gordea Arantzazun?

Ez dut uste. Gorabehera handiak izan zituen nik idatzitakoak. Aita Zelaia genuen maisua eta hark oso eragin handia izan zuen nik Arantzazutik irteteko. Eragina, baita nire kontzientzian ere. Eskatu egin zidan idazten ari nintzena. Irakurri egin zuen. Eta nik alde egin nuenean berak zeukan kronika. Beste maisuek ere jakin zuten kronika hori bazela, baina aita Zelaiak ez zien eman nahi izan orduan. Gero bai, probintzialak eskatu zionean. Eta han hasi ziren fraideak, aurrera eta atzera, kronika hura zela eta ez zela. Bazekiten zer zen hura.

Besteak beste, zure azkena Arantzazun.

Aita Zelaia hura teologiako maisu izpirituala genuen. Santua zen. Nik idatzitako kronikak irakurri eta ikaratuta gera-

tu zen. Hura oso gauza larria zela esan zidan. Gauza on bat ere izan zuen hark: handik irteten lagundu zidan, Arantzazutik alde egiteko erabakia hartzen lagundu zidan.

Yakin sortuta zegoen ordurako.

Aita Mendia aipatu dizut lehen. Oso euskaltzalea zen, eta *Yakin* sortzen lagundu zuen. Izan ere, *Yakin*-ek problema handiak izan zituen hasiera hartan: «Hau ilegala da, politikoa da...». Bastarrika eta besteak *Yakin*-ekin, eta gu geure musikarekin, Arantzazuko giro normaletik kanpo geunden.

Kanpo?

Bastarrika, dudarik gabe. Bereziartua gutxiago, eta Fernando, berriz, filosofoa!... Ni Arantzazutik irten eta behin edo behin Zarautzen egin genuen topo Bastarrikak eta biok. Ni kalez jantzita ordurako, eta bera artean fraide zela. Haren bokazioa, Teologia ikasi, destina hartu eta... emakumeak konfesatzera! Japonera joateko gogo zuela, Ameriketarako... Jendeari agur esaten ere ibili zen bai Zarautzen eta bai beste leku askotan ere, bidaia egiteko dirua ateratzen. Azkenean, ez Japon eta ez ezer, ezta fraide ere! Dena utzi zuen. Nik Teologiako bigarren urtean utzi nuen eta hark, berriz, bukatu eta gero.

1958an edo, hortaz.

Ahotsa zuen ona, triple ahots zoragarria.

Yakin atera zenean han zinen, beraz...

Bai. Ale bat, lehenengoa, ezagutu nuen nik. Ez dakit zertan hartu nuen parte ere. Baina oso ondo ezagutu nuen haren giroa. Badakit zein gelatan biltzen ginen...

Eta zeinek asmatu zituen diseinua, azala, letra horiek eta...

Han baziren marrazkilari onak.

“

Yakin-ek problema handiak izan zituen hasiera hartan: «Hau ilegala da, politikoa da...»

”

Zu ere ez makala, jakin dudanez. Ona zinen karikaturak egiten, oso ona. Irakasle guztienak egiten omen zenituen, harrapatu zintuzten arte. Marraztea galarazi zizutela jakin dut.

“

Arantzazun ezagutu nuen Oteiza. Gero etorri zen adiskidetasuna, nire lan egiteko... mistika ikusi zuenean

”

...

Sarri izenpean datoz marrazkiak.

Sarrionandia zen hura. Gu baino zaharragoa. (*Lehenengo alearen azala erakutsi diot*). Jose Luis Iriondoren marrazkia dira letra hauek: YAKIN. Goikoak, berriz, nik egindako letrak: «Teologilarien Yardunak». Oso lardatsa nintzen.

Letra molde horrek ez du lardaskeriatik batere.

Hil zen Jose Luis Iriondo. Donostiarra zen. Okendo tabernako semea zen, Victoria Eugenia hotelaren atzeko kalean. Jaialdiren bat izan eta Donostiara joaten ginenean taberna huraxe zen gure zentroa. Jose Luis Iriondo.

Oso marrazkilari ona. Asko ikasi zuen. Oteizak Arantzazun egin zuen lehenengo egonaldian ere ondoan izan zuen Jose Luis Iriondo.

Han zinen, beraz, Oteiza Arantzazu zaharreen zela.

Memoria txarra daukat. Oteiza Zarautzen bizi izan zen eta elkar ezagutu genuen. Ikusi egiten zuen zertan ari ginen umeeekin, eta estimatzen zuen gure lana. Bai, Arantzazun ezagutu nuen Oteiza, baina adiskidantzarik ez genuen izan. Gero etorri zen adiskidetasuna, gure lana eta nire lan egiteko... mistika ikusi zuenean. Eta zera, «Apasionado constructor de niños» (Haur egile apasionatua) jarri zidan *Quousque Tandem* liburuaren eskaintzan.

Eta zer dugu *Yakin* haren lehenengo alearen aurkibidean irakurri duguna: Urbieta'tar Imanol. Artikuluaren izenburua: «Zaitegi jaunarekin jardunean».

Gure kuttunak ziren Zaitegi eta. Iñaki Bastarrikak idatzi zuen artikulu hori, nahiz eta nire izenarekin sinatu. Irakurri

egin beharko dut artikulua hasiera, ea zer moduz imitatzeko duen nire lana.

Iñaki Bereziartuaren poema eta...

Oso urruti geratzen zaizkit horiek denak. Nik errezeloa daukat ez ote zuen Bastarririk berak idatzi, dena.

Izenpeak asko dira: Iru Garate'k, Berasaluze'tar Xabin, Mendizabal'dar Pernando'k, Balerdi'tar Yon...

Bai, agertzen dira, noski, baina berari entzunda nago kontu hori, berak idatzi zuela dena.

Bolintxu, Osa'tar Joxe Mari...

Bai, hori ere han zen, baina ez zen idazlea.

... Urbieta'tar Imanol.

Ez dut ezagutzen.

Eta... Bigarrean, izen gehiago, eta diferenteak: Muxika, beneditarra; Mujika B., beneditarra; Gaztañaga, apaiza; Dorronsoro, sakramentinoa; Atxaga, apaizgaia; Ayestaran...

Lehenengoa egitearekin batera hasi zen jendea hurbiltzen.

Iñaki Bastarrikaren hamaika artikulua, ez hamar eta ez hamabi, ageri dira *Yakin*-en hasierako bi urteetan. Gero, kitto. Edo Txillardegirekin izan zuen polemikak zapuztu zuen betiko, behar bada. Fraidetza ere utzi zuen... Iñaki Bastarrika eta Txillardegi...

Arantzazuko koadrilan asko aipatzen zen Txillardegi. Esan dizut, gauz biltzen ginen, hango areto batean, isil-isilik. Eta gau batean... Txillardegi etorri zen, klandestinitatean. Horrela izan zen gure adoktrinamendua.

Hala ere, Txillardegi ez da *Yakin* zaleen kuttun izango hirugarren edo laugarren urte arte. Bigarren alean Orixeren goresmen egiten du aldizkariak. Iñaki Bastarririk berak, seguruenen...

Nik, dakidana esan dizut. Ez dakit besterik. Gainera, oso memoria txarrekoa naiz.

Mundura

Eta *Jakin* sortu zen urte berean, menditik mundura egin zuen Imanol Urbietak. Arantzazu utzi eta atzera Zarautza, etxera. Bizimodu berria egin behar izan zuen. Gaitz erdi, bazuen horretarako sasoia, bai eta kemena ere.

Nola izan zen Arantzazutik mundurako pausoa?

Etxean disgustu handia izan zuten. Nik, orduan, ikusi, entzun eta isilik egon, horixe egin behar izan nuen. Txikitako lagunak, berriz, derrepentean etorri zitzaizkidan etxera. Zarautza ailegatu trenean, geltokitik etxera joan, eta ordubete baino lehen txikitako lagunak neuzkan ondoan, Joxe Antonio Azpeitia, Joseba Gereka... Bastarririkak fraidetza utzi zue-nean, berriz, aholku horixe eman nion: «Irten hadi etxetik, ez hadi han sartuta egon!». Horixe egin nuelako nik, kalera irten, kantu munduan sartu, antzerkian, gabonetan... Herrian berriz integratu eta bertan parte inportantea hartu nuen nik, musikaren bidez.

Eta ogibidea?

Lehenengo, soldadutzara joan behar izan nuen. Urte eta erdi egin nuen han. Baina egonaldi berezi xamarra izan zen. Etxean ere saiatu ziren soldadutza erraza izan nezan. Bazituzten beren kontaktuak, nonbait. Bandera zina egin arte denek bezala egin nuen, tokatzen zen lekuan. Niri, zorionez, Donostian tokatu zitzaidan, eta han eta Carrascalen, Iruñetik Tafallara bitartean dagoen parajea egon nintzen, infanterian. Zina egin ondoren, komandantziako entxufatuetako bat izan nintzen. Donostian egin nuen soldadutza eta egunero etortzen nintzen etxera. Trenean, jakina. Eta hor ere baziren kontuak. Imanol bat eta! Faltsifikatzaileak ziren, tren-txartelak faltsutzen zituzten. Txartelak jaso, pasta bat egin eta txartela egiten zuten. Hori aurreratu genuen. Ez dakit zenbat balio zuen bidaiak, duro bat edo. Urte osoa egin genuen horrela, txartel faltsuekin. Amonak duro bat

ematen zidan txartela erosteko eta han gastatu beharrean beste non edo non gastatzen genuen.

Zertan izan ziren soldadutzaz geroko kontuak, egun osoa herrian eta.

Banituen Arantzazun egindako lagunak. Eta ezagunak. Oso giro berezia zen, musika zela eta ez zela. Han ezagutu-takoen artean, zarauztar bat, Faustino Orbegozo, Zumarragako Orbegozotarra, galdategikoak. Hango anaia zaharrena. Musika zalea zen... Ilusio handiak eginda zeuzkak hark. Ongile zen Arantzazun. Fraide izana garai batean eta fraide bitzita gustatzen zitzaion. Arantzazun, Erriberrin eta bestean ibiltzen zen... Gogoan dut jangelan ere gurekin batera egoten zela hura. Bada, ni Arantzazutik irten nintzela jakin zuenean bila etorri zitzaidan, ikasketak ordaindu eta haren idazkari partikularra izan nendin. Arantzazun, izan ere, haren gustuko musika jotzen zuena nintzen. Ni organoa jotzen, igual, eta ondora etortzen zitzaidan. Haren kuttuna izan ni!

Arantzazun organista zinelako.

Bai. Gogarte-etxean ere neu nintzen *tantum ergoak*-eta jotzen zituena. Gogo-jardunak egitera etortzen zen jendea eta arratsaldean, ilunabar aldera, elizkizunak izaten zituzten. Ni, siestatik jaiki eta gogarte-etxera joaten nintzen. Nire inpresioa izaten zen, ni, han, santu aurpegia jarrita egoten nintzela, eta neska guztiak, berriz, burua jira eta niri begira. Gogo-jardunak bukatzen zirenean, larunbat arratsaldean edo, elizkizun berezia izaten zen, eta ni, santu aurpegia jarri berriz, eta gogo-jardunak egindakoei eliza erakutsi, Arantzazuko miraria kontatu, Ama Birjina erakutsi, sakristiako kapak... Eta, beti, neska gazteak nituen inguruan.

Horrela ezagutu zintuen Faustino Orbegozok.

Bai. Eta gero, baita haren lagunak ere, Patrizio Etxeberriak. Arantzazuko ongile ziren, beren limosna eta guzti, baina kapitalista bihurtu ziren, bata Legazpin eta bestea Zumarragan. Orbegozoren etxean izan nintzen, neure egoera konpontze-

ra joanda, eta oraindik ere asmatuko nuke non zen haren etxea. Ez zen jauregian bizi, hantxe herri barruan baizik.

1960an Erroman izan zinen.

Ikastera joan nintzen, baina han erakutsi zigutena bane-kiela gertatu zen. Filosofia eta Letrak titulua atera nuen Erroman ikasita. Huraxe izan zen nire urte sabatikoa. Hura urtea pasa nuena. Gero larritu egin nintzen. «Italiara etorri nauk eta titulua ematen ez badidate!», baina eman zidaten. Oroitzapen zoragarria daukat. Hori beste kapitulu bat da.

Zer izan zen, bada, urte hura?

Hantxe ezkondu nintzen ni, 1960an. Italian dibortzioa in-darrean zegoen ordurako. Anaia nuen han, teologia ikasten. Karlos. Arantzazun da orain. Bera ere musikaria, koadrila batekoak ginen Arantzazun kantuan ibiltzen ginenean.

Berriz ere joan zinen Erromara, 1970ean, ikasketak egitera. An-jel Lertxundirekin batera bizi zinen han, urte hartan...

Italiarekin maiteminduta etorri nintzen. Eskolara askorik ez nintzen joan, nahiz eta batzuetan azaldu; baina horixe, azaldu besterik ez. Oso urruti dauzkat gauza horiek. Eta Na-polira, eta Vesubiora, eta denetara joaten ginen, orduan au-toa neukan eta.

Zarautza itzuli eta lana inguratu behar izan zenuen...

Notarioaren laguntzaile hasi nintzen, herrian. Egia esan, neu izan nintzen haren lehenengo laguntzailea. Eta, horrela, bi gauza lortu nituen, langilea ere banintzela justifikatu ahal izan nuen herriaren aurrean, baina, batez ere, etxekoen aurrean. Bestetik, etxea ere jendez betetzen zitzaidan. Denek ikasi nahi! Batak latina, besteak musika, hurrenak ez dakit zer. Errusiar bat ere izan nuen euskara ikasi nahi zuena...

Eta notaritzan, laguntzaile.

Aitona hil zenean han izan genuen notarioa eta atentzioa eman nion, nonbait. Hura etorri berria zen Zarautza. Ea be-

re laguntzailea izan nahi nuen galdetu zidan. Nik, ez nengoela prestatuta. Berak, bera izango zela notarioa, nik hark agindutako lanak bete besterik ez nuela egin behar. Bederatzi hilabete egin nituen harekin. Ondo garai tristea zen, industria krisiak jota zegoen eta. Niri pena ematen zidan. Jendea gaizki, eta ni, gainera, notarioaren izenean, kreditatzerara, ez zutela bankuaren letra bat pagatu edo dena delakoa. Horixe zen notarioaren izatearen arrazoia: «Doy fe de que este señor no ha pagado» (Fede ematen dut jaun honek ez duela ordaindu). Ez al da lan tristea? Niri, behinik behin, oso itsusia egin zitzaidan lan hura. Nirea, ez notarioarena. Baina bederatzi hilabete besterik ez zen izan eta gustura utzi nuen. Utzi, Andu Lertxundiren aitak deitu zidalako. Kontratista zen, eta haien etxeko kontabilitatea eraman nuen zortzi bat urtean. Lan erraza zen. Gainera, han lana eginez, soldatatxoa atera eta denbora edukitzen nuen herriko lane-tan parte hartzeko, bateko Irrintzi taldean lehenengo, edo Oleskariakekin gero. Irrintzik, esaterako, antzerki munduarekin zeuzkan konpromisoak, nahiz eta txistulari taldea eta dantza taldea ere osatu genuen.

Txistulari taldea aipatu duzunez, presentzia handia al zuen orduan txistuak?

Hain zabaldua ere ez zegoen. Gerra giroak dena suntsitu zuela iruditzen zait. Niri dagokidanez, plazan jotzen nuen txistua, artean mutikotan, buruhandiekin batera eta horrelakoetan.

Esan nahi dut, txistuaren doinuan hazi nintzela neu ere. Igande goizetan txistulariek esnatzen gintuzten gu. Txistua zen orduan, txalaparta da orain.

Nire koadrilak hor segitzen du, txistuarekin. Ni baino gazteago diren arren, haiekin ibili nintzen ni. Esango nuke txistua inportantzia handiko musika tresna izan dela gure garaian.

Eta zer diozu oraingo zaletasunari buruz? Gazteak txalapartari begira daude.

Moda jarri da. Gure garaian, Zuaznabar anaiek jotzen zuten, Artzetarrek baino lehenago. Guk ere ahaleginak egin genituen Zuaznabar anaiak Zarautza ekartzeko... Baina, gure artean... Zer esango dizut, bada? Nik ez nuen ikasi, eta nik ez baldin banekien, ezin besteri erakutsi. Gure musika-eskolan bai, hasi ginen erakusten. Ni zahartzen ari nintzen ordurako, ordea.

Garai joan haietara itzuliz, Anjel Lertxundiren aitarenean hasi zinela lanean esan duzu. Idazleak berak idatzia aldatu nahiko nizuke hona.

Ea, bada.

«Behin, Saturrarango apaiztegian nengoela, gutun bat jaso nuen. Bi folio luze, makinaz idatzitakoak. Oso ondo zegoela niri antzerkia gustatzea, primeran zegoela ni aktore lanetan ibiltzea, baina matematikan edo latinean suspentsoak ateratzen segitzen banuen, ikasketak utzi eta etxera itzuli beharko nuela, aitari adreiluak garraiatzen, edo masa egiten, edo karretilla betetzen, edo puntapaxak zuzentzen laguntzera. Nik hamabi urte nituen orduan, eta gutunak sekulako ironia baldin bazuen ere, nik hitzez hitz hartu nuen, benetako mehatxu bat balitz bezala, mezu hura. Edozein gauza nahiago —baita ikastea bera ere— aitarekin obretan lan egitea baino.

Gutun hura Manolo Urbietak idatzia zen, eta ironia ere, gero ikasleekin hain modu zorrotz bezain humanoan erabiltzen zue-na, oso berea zen.

Urte haietan (1960-1968, gutxi gorabehera) gure etxean egiten zuen lan, kontabilitatea eramaten. Oso etxekoa genuen eta, amak hala eskatuta, sarri hartzen zuen parte gure kontu domestikoetan. Horregatik idatzi zidan gutun hura. Imajinatzen ari naiz zer nolako barre txikiak egingo zituen gutun hura idazterakoan!

Ni ume bat nintzen artean: asko irakurtzen zuen eta, ooren gainetik, idatzi egin nahi zuen mutiko bat. Manolok, berriz, hogeita bat urte inguru izango zituen eta, ooren gainetik, musikaria zen: nik ezagutu nuen lehendabiziko artista».

Nondik atera duzu hori?

Imanol Urbieto, luzea da bidea liburutik. Andoni Egañarena. Anjel Lertxundirena du sarrera. Ezagutu zuen lehendabiziko artista, zu. Testu ederra, gero!

Bai, baliteke. Haien aitarena ere egia zen. Penagarria zen alde horretatik, lana eta lana besterik ez.

Gurean oso sarturik dago lan kontu hori. Agintariak ere noiz-nahi oroitarazten saiatzen zaizkigu, zein langile zintzoak garen!

Bai, lana eta lana. Garai hartan ezagutu nuen Andu. Irrintzi taldearen garaian. Antzerkia, dantza, musika eta beste egiten genituen... Neu ere aktore ibili nintzen. Txistulariak, berriz, mordoxka bat ginen. Gero, Irrintzi umeen munduan sartzen hasi zen. Esate baterako, Anjelito Illarramendi ere han ibili zen. Nik esan beharko banu, oso lan inportantea egin zuen Irrintzi taldeak, eta han jardun zuen Anduk ere, euskara herrikoa egin nahian. Zenbait urtetan umeentzako jaialdiak prestatzen egin genuen lan: bertso zaharrak kantatzen genituen, ipuinak kontatzen, kantuak asmatzen... Umeekin egiten genuen lan hori Irrintziko adar bezala hasi zen. Irrintzikoak zirenak eta ez zirenak ibili ziren lan horretan. Joxe Antonio Azpeitia, Anjel Lertxundi, Baxilio Bergara... Lehenengoa, adibidez, Irrintziko zen, beste biak ez, baina denek ere umeen artean euskara giroa bultzatzeko ekintzak sortzen parte hartu zuten.

Hortaz, Irrintzik euskal giroa sortzen lan egiten zuen Zarautzen.

Guk gure lana egiten genuen. Ordurako, Txillardegia eta gainerakoak hasita zeuden ETArekin... Jose Antonio Agirre ere bizi zen, PNV ere bazen, baina guk gure lana egiten genuen, ez besterik. Antzerkia egin behar zela? Jendea biltzen genuen. Hainbat jende agertzen zen, atsegina zitzaiolako. Jende hark behin ere ez zuen bere burua abertzale edo dena delakotzat agertzen. Euskaltzale, bai, euskara maitaleak ginen. Euskaltzale hitza erabiltzen genuen.

Eta, hain zuzen, izen horixe zuen talde bat sortu zen herrian: Euskaltzaleak.

Irrintzi lasaitzen hasi zen, indarra galtzen. Jendea ezkonzen, beste konpromiso batzuk hartzen. Irrintzi barrutik irteten zen Zarauzko Euskaltzaleak. Nire ekintzak handik sortu ziren.

Lan asko egin zenuten umeekin...

Umeak... Dohain espezial bat izan dut haiekin jarduteko. Txikitari ere, nire lagunaren laguna nintzen, oso laguna. Bate-tik, plazako mutila nintzen, han jaiotakoa, eta plaza herriko bihotza zen orduan. Hantxe biltzen ziren mutiko guztiak jolasean. Baina ez zegoen plazako mutil koadrilarik, neskak besterik ez. Eta haien oso lagun ere banintzen. Bestetik, koadrila bat nuen Santa Klara inguruan, hango meza-mutila nintzen eta. Lagun asko, alde guztietan. Eta, eskolan hasi nintzenean, denak konturatu ziren maisua nire ondoan ez zela ezer, musikan behintzat. Barre egiten genuen, nik bederatzi urte eta maisuak baino gehiago nekielako. Txorakeria izango da, baina musikarako gogo horixe neukan, eta alferrik zen. Nire lagun batek gogoan du oraindik. Nire adinekoa da, Felipe Zubiarre. Umetan, gaizki ibiltzen zen musikan, eta ni bizikletaren tinbrearekin saiatu nintzen hari erakusten. Bizikletaren tinbrea hartu eta riiin, riiin!, riiin, riiin! jotzen nion, esanez: «Hik hau ikasi. Musika guztiek erritmo bat izaten ditek!». Nik baino hobeto kontaktatzen du oraindik, nire lagun Felipek, *Filipinek*. Ezaguna nintzen eskolan, bandan jotzen nuen eta. Eta bandakoa, beste giro bat zen. Parrokia ere bertan genuen, eta parrokiako misterio guztiak ezagutu nituen, bai sakristiakoak, bai kanpandorrekoak eta denetakoak. Bide berriak ere ikasi nituen: estolderia edo *kañozuloak*, orduan esaten genuenez. Miserikordiatik hasi, parrokiako ur zikinak hartu eta itsasora botatzen zituen. Eta, gu, itsaso aldetik, hondartzatik *kañozulo* haietatik barrena sartu, eta hezur tartean ibili nintzen behin! Susto galanta hartu nuen!

Ez zineten geldirik egotekoak.

Ez berehala! Kanpandorreko saguzarrak eta!

«Lagunarte handikoa», «lagunen oso laguna» esan duzu. Umeen artean jarduteko dohainak.

Behar nuen zer edo zer. Jolasa. Entseguak, berriz, alondegian egiten genituen. Gure aitak alondegia zaintzen zuen eta. Goian entsegu lekua genuen. Behean, alondegia. Ni, patataren errege nintzen.

Patataren erregea?

Gerra egiten genuen, aitari patatak lapurtuta. Gero jakin nuen gauetan jende behartsua patatak biltzera joaten zela. Tartean, guk alferrik botatakoak. Dena dela, urteen poderioz konturatu naiz ez dudala umeengana joan beharrik izan, inoiz ere ez. Umeak berak etorri direla niregana.

Ebanjelio kutsua du horrek, Mateoren liburukoa. «Utzi haurrei niregana etortzen, ez galarazi, horrelakoek baitute Jainkoa errege. Benetan diotsuet: Jainkoaren erreinua haur batek bezala onartzen ez duena ez da inola ere bertan sartuko».

«Utzi haurrei niregana etortzen». Bai. Ez nintzen konturatu, baina hala da. Nik ez nuen behin ere etxean kartelik jarri, baina etxean beti pianoa eta zenbat jende!, zenbat andrazko!, pianoa ikastera etortzen zirenak. Batzuk, amondu ere egin dira harrezkero. Etxean nik bost arreba neuzkan eta haien lagunak ziren asko eta asko. Aitona ere zentro katoliko hartako atezain izana eta etxean ere ohituta zeuden jende mugimendu hartara. Eta, are gehiago, Arantzazutik etorri nintzenean, lehenengo gauza, hantxe neuzkan umeak, nirekin ikasten hasi zirenak. «Ume hauekin zer egin behar dugu?». Gabonak ere bazetozen eta zerbait egin beharra zegoen. Eta egin genuen, jaki-

“

«Utzi haurrei niregana etortzen».

Bai, hala da. Nik ez nuen behin ere etxean kartelik jarri

”

na. Beti ibili naiz umeak gabon inguruan prestatzen. Gabonetako korua, batez ere.

Arantzazutik zenekarren ume joera hori.

Bai, nonbait. Gure etxera etortzen ziren, eta haientzako lanean jardun nuen nik. Eta, beste kontu bat, Zarautzen bazen Maria Barbara, baina norbera bezalako pertsona bat, gaztea, atsegina, galtzaduna... Nirekin musika ikastea, ez solfeoa bakarrik, baizik eta musika, pianoa... ezberdina zen. Musikari profesional batzuk ere hartu nituen, pianoa ikastera etorri zitzaizkidanak. Beste batzuk, berriz, jende heldua, gitarra ikastera etorri zitzaizkidan. Eta pixka bat ikasi eta lanean jartzen nituen segituan. Adibidez, Alfarora joan ziren behin gitarra ikasle haiek, kontzertua ematera, koruari laguntzera. Harrigarria zen, baina primeran! Gaztea izanik, gaurko rockeroak ginen gu orduan. Eta Irrintzi taldearekin ere, horixe bera. Arantzazutik ailegatu orduko, hantxe Joxe Antonio Azpeitia. Hark oso ondo pasatzen zuen nire munduan. Nirea Irrintzikoa baino askoz zabalagoa zen. Irrintzik, antzerkia prestatu eta hau eta hura, baina nirea eguneroko bizimodua zen. Ume giroa, gazte giroa... eta handik zer etorriko eta Naya dantzalekua.

Beste arlo bat.

Bai. Hasieran benetako eskandalua izan zena baina gero erabateko arrakasta. Naya dantzalekua. Hori ere nire bizitza da.

Dantzalekua baino lehen, izen bereko orkestra sortu zenuten.

Bai, Naya taldea. Musika zaletasun handiko jendea ginen. Inork ez zekien musika, neuk izan ezik. Baina taldea osatu genuen. Eta batean eta bestean jo genuen, harik eta zera asmatu genuen arte: «Gu ibili beharrean, etor dadila jendea gu gauden lekura». Diskoteka sortu genuen; berez, dantzalekua, zuzenean jotzen zuen eta orkestrak. Lehenengo entseguak gure etxean egin genituen. Otxotea ginen, zortzi lagun. Gogoratzen naiz otxote sariketa bat izan zela eta Zarauzko korua joan zela kantatzera. Nahiko atzean geratu zen. Hurren-

go urtean, niri kasu egin zidaten Zarautzen kontu haren arduraz zutenek: «Hi, Manolo, otxote bat egitera goazak!». Eta egin genuen, eta neuk zuzendu nuen haien lana. Lotsa eman dit esateak, baina oso ondo jardun genuen, denen aurretik irten ginen. Epaimahaiarentzat onenak izan ez baginen ere, diskoetxearentzat bai. Single batzuk grabatu genituen Columbia etxearentzat, nire lehenengo singleak! Ni, artean, Irrintzi taldekoa nintzen, bazkide, bertako koru arduraduna. Antzerki-lanen bat egin behar zutela? Beti lortzen nuen nik haien neurriko musika asmatzea. Lan erraza zen niretzat, obra guztietan zerbait kanta zezaten.

Zer da orduan zure musika kontu hori? Da dohaina, da gogoia, da berezkotasuna... zer da?

Nik al dakit, bada! Eta musika oraindik behar bezala ikasi gabea nintzen! Behin ere ez da behar bezala ikasten baina... Beste osaba bat, lehen esan dudan Joxe Mari Beristain, Zaragozan zegoen eta gauza asko berak kopiatutakoak ziren, gerra ondorengo pasodobleak eta. Zerekin jolastu baneukan etxean.

Jolas ez ezik egiten zenuten. Konpromiso politikoa ere bazenuen.

ETA hura... egiten ari zen oraindik, egosten. Jende asko ikusi dugu ETA haren inguruan Zarautzen. Eta ni ere haien inguruan ibili nintzen. Haien mandataria izan nintzen. «Hau egin ezak eta beste hau egin ezak», eta horrela.

«Mandatari».

Noiznahi joaten nintzen bestaldera, beraiek deituta. Seimek anparoan hartu eta Iparraldera. Makina bat buelta egin dituzte gure semeek! Izan ere, koartada horixe nuela joaten nintzen, nire bi seme, zortzi-bederatzi urtekoak orduan. Haien lagun hartu eta bestaldera. Hamaika matraka agoantatu dituzte!

Ze mandatu klase bete izan zenuen?

Nik al dakit, bada! Ez dakit! Zarauzko Euskaltzaleak hor ibiltzen ginen, mendian eta... Zer esango dizut, bada, orain?

Esate baterako, bidaia bat prestatu genuen Larrunera, mendira. Nire konpromisoa, mandatu, ihesi zihoan lagun bat bestaldera pasatzea. Han goaz, alde batean iheslaria, bestean ni, erdian semea. Autobusa bete eta mendi ibilaldia Larrunera. Jendeak jakin egiten ditu gauza horiek, ordea, eta batez ere gure koadrilan: «Manolo, zer konpromisotan jarri gaituk, ordea!». Han pasatu genuen iheslaria.

Eta...

Problema latzak jartzen dizkidazu. Ba al dakizu zenbat gauza doazen! Garai bateko zenbat kontu esaten ari garen?

Itzul gaitezen musikara. Zarautz, 60ko hamarkada.

Nik ez nuen ezer egiten. Konplitu besterik ez. Oleskariak otxotea sortu genuen. Zortzi lagun gutxi zirela? Bada, gehiago. Hogeita lau ere izan ginen. Eta bi LP grabatu genituen Hispavox etxearekin.

“

Manoloren garaikoa da *Alaken!*. Manoloren etxea akademia bat zen. Hantxe biltzen ziren bataren eta bestearen umeak

Zer kantatzen zenuten?

Euskaraz.

Beti kantu tradizionala?

Neuk sortutakoak ere bai.

Noizkoa da *Alaken!*?

Arantzazutik etorritz gerokoa.

Irrintzi garaikoa?

Ez.

Lehenagokoa?

”

Ezta. Manoloren garaikoa da *Alaken!*. Manoloren etxea akademia bat zen. Hantxe biltzen ziren bataren eta bestearen umeak. Bete-lurenak eta. Donato Larrañaga eta. Donato ibiltzen zen nirekin kalean, kantatzen, ahots ona zuen eta.

Mugimendu handia zegoen garai hartan Zarautzen.

Horretan nago ni. Nik baietz uste dut.

Ez Dok Amairu garaitu horretakoa dugu.

Bai. Garai horretakoa. Julen Lekuonarekin izan nituen nik harremanak, Aizpurutxon egon zen garaian. Baita Mikel Laboarekin ere. Oleskariakekin-edo jaialdiren bat eman genuen eta orduantxe ezagutu nuen Oskarbi taldea. Eta haien-tzako lanen bat ere egin nuen. Benito Lertxundiren lehen-go diskoan ere parte hartu nuen. Musikarekin laguntze-ko eskatu zidan eta egin nion. Baina abisua ere eman nion: «Hau benetako musikariak grabatuko dutenez, nik haiei pista batzuk eman besterik ez diat egingo, beraiek orkestra-tu behar ditek nik egindako oinarri hau». Eta zer egin zu-ten? Nik emandako abiapuntu hura bere horretan grabatu, besterik ez. Nik uste nuen musikagile profesional batzuek nire lan hura hartu eta landu, moldatu eta aberastuko zute-la. Eta zer egingo eta ezer ez! Bere horretan grabatu! Bada-kit Benito ez zela gustura gelditu, eta ni ere ez. Ez zuen, behintzat, nirekin gehiago kontatu eta!

Pena.

Horrela egin zuen diskoa. Baina ez zen gustura geratu! Adiskidetasunak jarraitu du baina... ni lardats bat naizela esango du. Eta arrazoi osoa du, ezta?

Hori esan al zizun, lardatsa zarela?

Ez, ez. Neuk hartu nuen horrela. Apunte batzuk eman besterik ez nuen egin. Nik inprobisatu egiten dut guztia. «Gitarra baxuari honela egiteko esango zioat, besteari ha-la...». Lertxundiren diskoa Bartzelonan egin zen, nik kan-tuen melodia jarri nion, besterik ez, eta hango musikariak, nire apuntetxoak hartu, oso pobreak, eta grabatu. Alde ede-rreko diskoak grabatu ditu Benitok harrezkero!

Joxe Mari Arrizabalagaren berririk izan al zenuen?

Ez. Zein da? Ea.

Egun da Santi Mamiña Mikel Laboari, edo Aitarene etxea Maite Idirini musikatu zizkien musikagilea...

Ez dut haren berririk. Garai hartan, Oleskariak zen nire konpromisoa. Polifonia... Oleskariak. Zortzi lagun ginen. Kanpora irten beharrik ez genuen. Eskuetan geneukana josten genuen... Ba al dakizu zenbat jende etorri den niregana? Behin ere ez dut propagandarik egin, egin beharrik ere ez dut izan.

Ikastola

Hurrekin egiten zuen lanak ikastolara bideratu zuen Imanol poliki-poliki. Irakasle izan zen bertako ikastolan, 1970etik 74ra.

Urtean-urtean haur jaialdia egiten zenuten Zarautzen gabon inguruan. Lehenengo diskoak bide horretatik heldu ziren.

Aur kantariak izeneko lana eta. Batzuk interesatu egin ziren, arretaz hartu zuten gure lana. Bai, jaialdia egiten genuen urtero frontoian. Hantxe biltzen genituen sei urtetik hasi eta hamar urte bitarteko ume denak. Anjelito Illaramendi aipatu dut lehen eta hura frontoitik pasatutakoa da, adibidez. Jaialdian zehar umeek bertsoak kantatu, ipuinak kontatu eta kantuak kantatzen zituzten. Urteroko jaialdia zen, San Franzisko Xabier egunarekin batera egiten genuena.

Abenduak 3. Ikastolen eguna zen garai batean.

Garai hartan bazen talde bat, Los Contrapuntos, diskoak eta kaleratu zituena. Han kantatzen zuen Luis Iriondo azkoitiarrak. Oso laguna genuen. Txoratuta zegoen gure lanarekin. Eta beste bat nirekin txoratuta zegoena, Nemesio Etxaniz. Bi horiek aipatuko nituzke. Nemesioren *Errekatxo kantari* eta!

Ez alferrik! Nemesio Etxanizen *Errekatxo kantari*, alajainetan!

Errekatxo kantari,
gulu gulu gulu;
aurtxoak inguruan
jostatu oi-degu.

Gulu gulu gulu gu,
gulu gulu gulu;
errekatoak an du
bere zurru-murru.

Izan ere, garai hartan balorea behar zen letrak asmatzeko, nik ez nuena. Gero bai, egunean berrogei egin behar izan nituenean, beharko izan balorea! Ea zein hasten zen nirekin batera letrak asmatzen! Baina lehenengo diskoa horrela izan zen, Luis Iriondoren bitartez egin genuen. Bartzelonara joan ginen emaztea eta biok, lau ume hartuta: gure bi seme eta Izaskun Etxabe eta Margarita Aizpitarte. Eta, hantxe, hegazkinez, miresgarria izan zen nola portatu ziren gurekin Belter etxeoak. Xentimorik ikusi ez, xentimorik inork eskatu ez, baina hotelak kategorikoak. Han izan ginen kantari, *Errekato kantari, gulu gulu gulu...*

Anjel Lertxundik esana: zu, artista.

Debozio berezia diot Anduri, Xabier Leteri eta besteri, nahiz eta beraiek egin ni ikastolatik kanporatzeko ahaleginik handienak.

Ikastolatik kanporatu zintuzten? Hori ez da kontu zabaldua.

Nik izan nahi ez nuelako. Garbi ikusten nuen: «Hemen, saltsan hasten bahaiz, ez duk ezer konponduko, nahi dute-na lortuko ditek eta, gainera, dena hire kalterako!».

1970ean sartu zinen ikastolan, irakasle, tituluaren jabe. Ikastola mugimendua Zarautzen, berriz, 1960 ingurukoa da...

Gure seme zaharrena bigarren promoziokoa da... Tituluaren jabe egin nintzenean hasi nintzen ikastolan irakasle, kontratupean. Baina, hori baino lehenago, Lan Kide Aurrezkian jardun nuen. Esan dut Anduren aitarenean jardun nuela lanean, kontabilitatea eramaten, eta Lan Kide Aurrezkiak ni nahi ninduela jakin zuenean, Anduk berak esan zidan: «Manolo, alde egin ezak, han hobeto egongo haiz eta!». Adiskidetasun handia genuen Anduk eta biok. Euskaltzaleak tal-

dean lan egiten genuen, eta horrela. Nonbait, aurrezki-kutxan besteren batekin hitz eginda zeuden baina, beraiekin lanean hasi beharra neukala esan nienean, baiezkoa eman zidaten segituan. Eta sartu nintzen. Bi urte egin nituen, ikastolan irakasle hasi arte.

Ikastolako zuzendari izan zinen.

Bai, baina niri ez zait behin ere gustatu zuzendari izatea. Hala ere, zuzendari-lanak egin behar izan nituen garai batean, tituluaren jabe nintzen eta. Neu nintzen zuzendaria ikuskaritzaren aurrean, ikastola artean ilegala zenean. Legez tatu zenean, fuera!, esan nion neure buruari. Eta Andu izendatu zuten zuzendari.

Garai hartako ikastolaren heziketa, motza eta mugatua omen zen zure iritziz.

Etxean ikusten nuen semeen heziketa. Txepela iruditzen zitzaidan, ume txikiak ziren, haiek eskolatik irten zain egoten nintzen... Nirekin kantatzen zuten, nirekin egin zuten diskoa. Oso gauza ederra. *Atzo ttun-ttun, gaur ere ttun-ttun...* Hura ez zen Oleskariak ez besterik. Nire barruan sortutako gogoazen. Oso anarkoa izango nintzen, baina horrela egin nituen gauza asko. Ikastolatik aparte askotan.

Baina ikastolako irakasle zinenez, zergatik ez ikastolarekin batera?

Beraien erruz. Ni ez nintzelako haien printzipio eta irizietara makurtzen edo.

Iritzi eta printzipio...

Ikastolak maisuak eta maistrak behar zituen, baina morroi eta neskameak behar izaten diren bezala. Printzipio, araudi eta izpiritu baten azpian. Niretzat, euskara zen izpiritu hori, beste ezer ez.

Irakurri dudanez, eskolara hasi eta gelan ikasten hasi baino lehen jolasean edukitzen zenituen umeak, ordu erdi batez.

Egia da. Desastre hutsa zen hura. Pobreak ginen orduan ikastolan. Aurreko egunean igual ijitoek lo egindako tokiak,

gu joan eta ikastola! Zuk esandakoa dela eta, eskola eman aurretik, pentsatu nuen umeak trankildu egin behar zirela. Hura zen nire pedagogia, nire malezia. Nire gelako ume guztiak, eskolan hasi aurretik, frontoira! Hura benetan zen *balonasto!*, ez *baloncesto*. Han ez zen ez lege eta ez arau. Ordu erdi bat ibili, trankildu, eta eskolara. «Oraintxe hasiko da eskola!». Erakustea baino inportanteago zen motibatzea.

Zer gertatu zen, zergatik bidali zintuzten ikastolatik...

Hau gauza serioa da!... Ikastolatik aparte, beste zerbait sortu genuen: musika-eskola. Ikastolan egin ezin nituen gauzak han egiten nituen. Adibidez, baziren ikastolako umeak gabonetan gurekin batera irteten zirenak, baina ikastolak ez zituen lan haiek bereak bezala hartzen.

Ba ote?

Horrela da. Eta, ondorioz, independizatzen hasi nintzen, guraso batzuekin batera. Ikastolako umeen guraso ziren, edo laguntzaile. Nire txikitako lagun Joxe Antonio Azpeitiak eta biok bilatu genuen baserria Goiatzen...

Mikelandegi baserria.

Bai, Mikelandegi, eta hantxe. Sasoi hartan ni oraindik ikastolako maisua nintzen, baina ekimen horiek indarra hartu zuten eta zeloak ere sortu ziren. Eta Goiatzen nengoe-la, jaso nuen notizia. Alegia, nola ari ziren bilera batzuk egiten, ni ikastolatik kanporatzeko. Oso giro petrala izan zen. Ikastolako batzordeko guraso batzuk nire kontra agertu ziren eta beste batzuk, hala ere, oso nire alde. Nire aldeko pertsona horiek ahalegindu ziren niri hitz egiteko aukera ematen. «Juizioa izango da, baina entzun diezaiozun. Ea zer akuzazio egiten zaizkion, eta zer defentsa egiten duen!». Baina ikastolan agintzen zutenek ez zuten balorerik eduki horretarako. Horretarako ez, baina bai ni bidaltzeko.

“

Ikastolatik aparte, beste zerbait sortu genuen: musika-eskola. Ikastolan egin ezin nituen gauzak han egiten nituen

”

Isil antzean irten zinen ikastolatik.

Nik ez nuen eskandalurik nahi. Izan zen batzar bat, irakasle guztiak bildu ziren han. Joan nintzen eta egin nuen nire buruaren defentsa. Betikoa, batzuk nire alde, beste batzuk nire kontra.

Disgustua...

Nik baino lehenago, beste guraso talde batek jakin zuen zer zebiltzan ikastolan. Ni kaleratzeko asmotan zirela. Guraso batzuk asko mugitu ziren. Josu Txapartegi eta. «Zer nahi dute hauek?», galdezka. Oso tristea izan zen, niretzat eta etxekoentzat, familiarentzat. Mundu guztia kakaztuta ikusi nuen. Txapartegi eta horiek saiatu ziren niri laguntzen, horratik! Ni kanporatzeko ardura izan zutenei mozorroa kentzeko adorea izan zuten. Bitartean, ni isil-isilik. Inork galdeztzen bazidan, erantzun, eta kitto. Baina nire kasua, kasu larri bezala, aztertu zuten.

1974an irten zinen ikastolatik, baina Mikelandegik segitu zuen...

Jakina. Eta musika-eskolak ere bai. Nik, orduan, benetan, burutik oso gaizki pasatu nuen. Oso, oso gaizki.

Bazenituen aldekoak ere, esan duzunez. Musika-eskolan segitu zenuen, baita Mikelandegin ere... Laguntzaileak ere izango zenituen.

Nola ez, bada! Goiatzen bertan, hamabi guraso ere baginen eta! Ni ez naiz bakarlarria izan. Kontu horren bukaera izan zen polita. Dei bat jaso nuen etxean, Pasaiatik, hango ikastolatik. Zabaldu egin zen, nonbait, kontua: «Manolok utzi egiten duela ikastola!». Diskrezio handiz ibili ziren denak, baina zabaldu egin zen kontua. Ni, semeak engainatzen: «Txalupa batekin eta Pasaian!, primeran pasatuko dugu!». Eta, bitarte horretan, bai fraideak eta bai La Sallekoak esnatu ziren. Eta La Salleko maisu izan nintzen goizean, Antonianoetakoa arratsaldean, eta musika-eskolarekin segitu nuen. Txapartegi eta besteak oso triste geratu ziren, baina kontu hari etekina aterako ziotela esan zidaten.

Etekina?

Alegia, ordainduko zutela nirekin egindakoa. Zer ibili ziren ez dakit nik. Akabo. Kitto!, esan nuen nik. Baina badakit mugimendu indartsu bat sortzeko momentua iritsi zenean, Euskaltzaleak baino indartsuagoa, politizatuagoa, organizatuagoa... komeriak izan zirela. Parrokiako aretoan egin zen bilera batean izan zen. Tartean gertatu ziren Txapartegi, bai eta kanporatu ninduten sasoian ikastolako zuzendari izan zena ere. Bilera hartan nintzen ni ere. Eta Txapartegik esan zion zuzendari izandako hari: «Eta, Manolorekin, zer pasatu zuan?». Orduan, besteak esan zuen ikastolako garai hartako norabideak hori eskatu ziola, kristoren hanka-sartzea egin zutela. Tristeia izan zen. Nik eskua eman nion zuzendari izandakoari, eta lagunak gaur arte! Ez zen beste motiborik izan, eta banuen ustea... Ez zait inporta nola izan zen. Ez du merezi horretan berriz hastea.

«Ez du merezi».

Benetan esaten dizut. Ez du merezi. Orduan hasi zen nire gaitza. Medikiak ere esan zidan: «Zerbait oso gogorra pasatu behar izan duzu gaitz hau azaltzeko».

Aurrera baino lehen, geldialdi txiki bat: Josu Txapartegi. Zure alde agertu zen gizona.

Beneditar edo ibilitakoa zen eta Zarautzen agertu zen. Zine-forumean ezagutu nuen. Oso zen irekia galderak egiten. Pertsonaia interesgarria egin zitzaidan. Ni baino gazteago da. Mirespen batetik sortutako adiskidantza izan zen. Bere galderak eta irekitasuna, horiexek estimatzen nituen gehien. Nire ustez ari naiz. Bestalde, politikan barru-barruraino sartu zen eta hor lotsagabe-lotsagabe jardun zuen. Nik baino balore handiagoa zeukan. Ni ekintzailea bai, baina hiztuna ez naiz izan behin ere. Josu Txapartegi! Zarautzen dudan lagun handiena dela esango nuke, bera eta bere emaztea. Gainera, ikastolan... asko baloratzen dut mutila. Borrokalaria izan da. Batasunaren ahotsa izan da urte askoan Zarautzen. Gure agiria.

Zarauztik Euskal Herrira

1978an behar zuen. La Sallen ari zinen, eta Antonianoetan, dei bat jaso zenuenean. Lontxo Oihartzabal zen telefonoaren bestaldean.

Hots egin zuenerako, ondo zekien nire berri Lontxok. Ni zer nintzen. Bera ere musikaria —oso zalea, behintzat—, eta fraide izana ere bai... zenbait komentario ere entzunda niri buruzkoak, eta «hau gure eskolarako».

Donostiako elizbarrutiaren irakasle-eskolarako.

La Sallen eta Antonianoetan jardun nuen lanean bolada batean, bietan aldi berean. Baina, gero, fraideetan jardun nuen erabat, lanaldi osoan, halaxe eskatu zidaten eta. Handik, Donostiako seminaria joan nintzen, irakasle, 1978an edo. Oso pozik jaso nuen Lontxo Oihartzabalen deia. Umeen artean lan eginda nengoan, eta irakaslegai zinetenokin egin nuen orduan. Oso pozik. Bertan lanean ezagutu ninduzun eta, zer esan behar dizut bada, nik, zuk ez dakizunik?

Nik irakaslearen berri dut, baina ez besterik. Badakit lan asko ari zinela egiten, eta *Xirula Mirula* ikasliburua, metodoa, ez zela kaleratu zaharra.

Egiten genituen lanak argitaratzen hasi ginen garai hartan. Eskolan esperimentatzen genuena argitaratu. Horixe da *Xixupika!* Irakasle-eskola hartan nengoela sortutako istorioak dira denak. Han nengoela, berriz, ikastola batzuk ere azaldu ziren, Hernanikoa eta Astigarragakoa...

Martutenekoa.

Bai, Martutenekoa. Hango istorioak dira *Xixupika*-koak. *Xirula Mirula* 1974an sortu genuen, baina argitaratu, irakasle-eskolan ari ginenean, 1978an.

Loiolako Herri Irratiaren bidez jaso genuen zuen lanaren berri. Irratsaio berezia zuen *Xirula Mirulak*.

Loiola Irratia oso gauza inportantea izan zen guretzat. Nik, orduan, zera uste nuen: «A zer faborea egiten diguten!».

Haiek guri, bai, baina guk ere bai haiei galant askoa! Esker oneko ginen. Famatu egin ginen haien bidez. Astean ordubeteko bi irratsaio grabatu eta ematen genizkien. Haiek, batak larunbatean eta bestea igandean emititzen zituzten. *Xirula Mirula Kantari* zuen izena irratsaioak. Loiola Irratiak gure lana eta izena ezagutzera eman zuen, eta guk astean bi orduko programazioa betetzen genien.

Zuen lana zabaltzeko bidea egin zenuten horrela....

Atera kontuak, oraindik martxan dago Xirula Mirula.

Garai hartan egindako lanak irauten du...

Noski. Estudioa daukagu Donostian, Amara auzoan, han dira gure semea Joxean eta Kontxi Aizarna. Ni porru egin da nengoen garaian buru-belarri sartu zen proiektuan Kontxi. Mikelandegin ezagutu nuen, Goiatzen. Han zen, hainbeste guraso eta laguntzaileen artean.

Kontxi Aizarna, beste pitxi bat zure ibilbidean.

Buru-belarri sartu zen nire ekintza guztietan. Bera egin zen inportantea, bera! Ez ni.

Donostiako irakasle-eskolara bitartean, gorabehera handiko garaia begitantzen zait zure bizimodua. Gero, helduaro bat ikusi uste dut, Xirula Mirularen bideak ez du etenik.

Donostian eskola ireki eta bide berri bati ekin genion. Hari segitzen diogu. Handik bizi gara.

Zure seme zaharrena den Joxeanek eta Kontxik zuzentzen dute hura. Bildumak egiten eta argitaratzen hasi zarete. Aurten bertan egin duzue aurkezpena. Horrek zer edo zer esan nahi du.

Batetik musika-eskola daukagu, eskola orduz kanpo funtzionatzen duena, eta, bestetik, grabazio estudio txiki bat, lan pedagogikoak egiteko. Aipatzen dituzun bildumak, aspaldi egindako lanak dira, eta, orain, Elkar argitaletxeak argitaratu ditu CD formatuan. Baina, tarteka, geure kapritxo batzuk ere argitaratzen ditugu. Azkena, adibidez, *Kukuke-*

tan izeneko liburu eta CDa dira, 0-3 urte bitarteko umeen garapena bultzatuko duten jolas eta abestiz osatu dugu.

Nolatan bururatu zitzaizun grabazio estudio bat muntatzea?

Xirula Mirula liburua Gipuzkoako Ikastolen Federazioak argitaratu zuen eta ikastaroak ematen hasi ginen han eta hemen. Ikastaroekin batera, berriz, material berriak sortzen. Bertaratzen ziren irakasle gehienek ez zekiten musikarik, ordea, eta kasetearekin etortzen ziren ikastaroetara, kantak grabatzeko asmotan. Orduantxe pentsatu nuen musika-estudioa muntatzea. Horrelaxe grabatu genituen *Xixupika* guztiak eta, gerora, baita Ikastolen Federazioak eta Elkar argitaletxeak eskatutako hainbat eta hainbat material ere: *Haurtxoa*, *Urtxintxa*, *Txanela* eta beste zenbait proiektutako musika materiala, alegia. Eta oraindik ere beraientzat lan egiten segitzen dugu.

Eta gaztelaniaz sortu duzun materiala?

Oso gauza bitxia gertatu zitzaidan. 1989 ingurua zela uste dut. Hezkuntza munduan erreforma berri bat egiten ari ziren. Egun batean, Xabier Kintana agertu zen gure estudioan, ondoan emakume dotore bat zuela. Zein izango eta Isabel Polanco, Polanco famatuaren alaba. Santillana argitaletxeko buru bezala aurkeztu zen. Euskal Herriko merkatuan sartu nahi zuten eta, horretarako, Zubia argitaletxea antolatu zuten. Irakasle talde batek moldatutako material bat kaleratu nahi zuten, euskaraz. Tartean, kanta piloa ageri zen, herrikoiak zirelakoan zeuden, baina Xabier Kintanak jakinarazi zien kanta horiek nireak zirela. Beraz, kanta haiek beraien proiektuan sartzeko baimen eske etorri ziren. Ikusi gintuzten eta zera konturatu ziren, batetik kantuen egileak ginela; bestetik, estudio baten jabeak, eta bertan genituela musikariak, esatariak eta abeslariak. Azkenean, geuk egin genizkien grabaketak. *Euskarazko zubia* izena zuen lan hark. Gustura gelditu ziren eta proposamen berri bat egin zidaten: ea beraiek zituzten gaztelaniazko proiektuetan kolaboratuko ote nuen

eskoletarako musika materiala sortzen. Nik baietz. Lan piloa egin genuen beraiantzat, eta oso pozik gainera.

Eta, zer moduz, gaztelaniaz?

Oso esperientzia aberatsa izan zen. Materiala sortu genuen eta gainera Espainian zehar ibili ginen Kontxi eta biok, ikastaroak ematen. Madrilen, Bartzelonan, Granadan eta Tenerifen. Anekdotak datorkit burura. Behin, Granadan ginela, ikastaroa hasiera gindoazela, gizonezko bat hurreratu zitzaidan eta esan zidan: «¿Por qué matáis?». A ze animoa eman zidan lanean hasteko! Baina ikastaroa oso ondo joan zen, jendea oso gustura gelditu zen, eta astea amaitu genuenean, gizon hari esan nion: «Todos los vascos son mejores que yo», eta besarkada bat eman zidan. Hala ere, kritika batzuk izan nituen hemengo hainbaten aldetik. Espainiari saldu nizkiola nire ideiak eta horrelakoak. Baina nik ez nuen ezer saldu! Nire ideiak eta nire lan egiteko era gaztelaniaz jarri besterik ez nuen egin eta, ederrena, gure metodoek Espainian ere arrakasta izan dutela. Imajinatzen al nauzu *Txiki, txiki, txikia* gaztelaniaz kantatzen?

Gustura emango nioke tankera...

A tu lado quiero estar jarri genion izena. Eta honela zen:

Soy pequeño igual que tú
Y a tu lado quiero estar.
Sé que voy a crecer
Y llegar hasta el sol.
Tan pequeño como soy
Te doy mi corazón.
Dos ojitos para ver,
Dos oídos para oír
Sé que voy a crecer...

Eta segitu egiten du, jakina. *Martuteneko trena*, berriz, *El tren de Santa Marta* genuen gaztelaniaz.

Traca traca, chococho,
El tren de Santa Marta,
Lleva gente, lleva cabras,
Pero va sin luz.

En las cuestras arriba
Baja y empuja la gente,
Y en las cuestras abajo
Cantan todos sin cesar.
U, u, u, u, u!
U, u, u, u, u!

Eta Edebék ere, Bartzelonako argitaletxeak ere, badu Euskal Herrian euskarazko argitaletxea: Giltza. Horientzat ere makina lan egin dugu. Eta egiten ari gara.

Kanpoan ere estimazioa izan du zure lanak, beraz.

Bai, baina Santillana azaldu baino lehen, ikastolan egin nituen egitekoak. Nire lehenengo lana izan zena, liburuxka gorri bat eta!

Jakin dudanez, andereño askok urrea bezala gordetzen du.

... Han bildu nituen ikastolan urtean zehar sortu eta kantatu nituen *Haur kantarien birlorak*. Guk ez genuen inorenkin

kontakatzen. Egin! Jendea harrিতта etortzen zen. Esan dut lehen ere nola Loiola Herri Irratikoak etortzen ziren eta gure jaialdi guztiak ematen zituzten irratiz. Ni, sano, nire artean, ongile balira bezala. Ez nintzen konturatzen mesede ederra egiten niela nik neure aldetik. Bestalde, ikastolan nengoen, ikastolak ere behar zituen materialak, eta Santillanako arduradunak gure bila etorri ziren... Oraintxe ari naiz gogoratzen, poliki-poliki... Xirula Mirula baino estudio hobeak mila izango dira, baina kontua da guk, estudioa ez ezik, bertan geneuzkala pedagogoak, ideologoak, egileak... eta dena! Santillana argitaletxearen arazoetako bat horixe zen, izan ere: beraiek egin behar zituzten lan asko. Gu, aldiz, dena eginda eskaintzeko moduan ginen. Eta haiek txoratzen!

Oso lagunak gara, harrezkero. Ez da harreman komertzialaren kontua, bakarrik. Santillanak burua atera nahi zuen Es-

“

Xirula Mirula baino estudio hobeak mila izango dira, baina kontua da guk bertan geneuzkala pedagogoak, ideologoak, egileak... eta dena!

”

painian garai hartan, eta gure lana eta materiala baliatu zitu-
tuen. Garai hura zer izan zen ba al dakizu?

Santillana argitaletxeak zuekin lanean segitzen al du?

Ez dakit.

Hamaika lan egin duzue Ikastolen Elkartearekin ere. Euskal He-
rriko ikastola eta ikastetxe askotara iritsi da zuen lana.

Bai.

Nahiz eta beste zenbait egilerekin ere jardun duen Ikastolen El-
kartek.

Artista jende gehiago ere bada gure herrian, beste musika-
gile batzuk, eta ikastolek ere beste konpromiso batzuk har-
tu izan dituzte. Beste bide batzuk ere saiatu dituzte. Baina,
ikusten denez, gure lanak estimu hobea izan du. Neuk egin,
Joxeane ordenagailuan eta abarretan landu eta Kontxik
errematea eman.

Ordenagailuak. Zer moduz ari zara horretan?

Ordenagailuan? Nik batere ez dakit. Horiek zuretzat!

Horregatik duzu hainbeste papertzar etxean, Imanol, idazmaki-
naz baliatzen zarelako oraindik!

...

Bidea da musika

Zer deritzozu gaur egungo musika hezkuntzari? Edo, zehatz esa-
tera, haurrak kontserbatoriora zuzendu behar horri, musikagile
profesional balira bezala, instrumentutzarra hartuta?

Ez da gezurra diozuna... Behin, emakume bat etorri zitzaie-
dan, sei urteko umea hartuta. Amak, semeak biolina ikastea
nahi zuen. Amak nahi zuen, ez semeak!

Horixe kontatu zidan behin Kontxik, elkarrizketa batean: «Xiru-
la Mirulan bagenuen haur bat hainbat zailtasun zituena. Zazpi,

zortzi bat urte zituen. Logopedaren beharra zuen, igeri ere egi-
ten zuen —behar zuelako, alegia—, eta musika-eskolara ere
etortzen zen, psikomotrizitatea lantzen genuelako eta horren
premia ere bazuelako ume hark. Behin, amarekin etorri zen, or-
dutegiaren gorabehera bat zela eta. Aldatzeko kontua, besterik
gabe. Han ari nintzen ni, amari esaten: ‘Ez dakit, bada. Juxtu an-
tzean gabilta. Zuen umea taldez aldatzea ere, beharbada ez da
egokiena’. Horrela ari ginen eta, orduan, umeak amari: ‘Ama,
eta noiz egin behar dut jolas?’. Hori aditu eta berehala esan
nion amari: ‘Barkatu, ez ezazu ekarri. Hona ekarri partez, era-
man ezazu parkera. Egin dezala jolas!’. Nire galdera: zer behar
du umeak, zer behar dute gurasoek?».

Ez da gezurra. Musikagile izateko esklabo izan behar da,
esklabo. Hala da, musikagile ona izatekotan. Ni ez naiz joe-
ra horretakoa. Akabo. Instrumentu baten menpean bizi? Ez.
Zer egin nuen nik neuk? Musika arloan segitu, produzitu,
eskatzen zaidalako. Gelditu ere ez naiz egin. Baina nire
mundua erabat horretara mugatu? Ez. Zertan ari naiz, bada,
oraintxe? Jubilatatu jendearekin, korua osatuta. Liburu bat ere
egin berri dut, oraindik ez da argitaratu. Kontxiri eman
nion azter zezan, ez du denborarik izan oraindik eta, nik,
bitarte horretan, beste bat ere idatzi dut!

“

Aizu, eta posible al da garai bateko kantuak bai-
no hobeak egitea? *Ranroberran, Txoria nintzela,
Biri-biri, Kilometro bat oinez...*

Umeekin batera
sortu ditut kantu
guztiak. Bat-ba-
tean. Inprobisa-
zioa. Hori izan da
nire lana, izan
behar duen bezala

Eta zergatik ez? Zergatik ez? Baina ez nik ba-
karrik, beste batek ere bai. Nik zer sortu dut,
bada? Umeekin batera sortu ditut kantu guz-
tiak. Sartu gela batera dena umez inguratuta
eta horrelaxe. Bat-batean. Inprobisazioa. Hori
izan da nire lana, izan behar duen bezala.

Jubilatuekin ez zara horrela ari.

”

Jubilatuekin gauza serioak egin behar ditut.
Polifonia prestatu eta abarrak.

Musika bidea da, ez helburua. Zuk esana da, oker ez banago...

Nire asmoa ez da izan, behintzat. Musika ikastolara eramaten saiatu naiz, ikasleari azaltzen, ezagutu dezan... «Bizi ezazu musika!», esan diot, eta ondoren «... eta, gero, joan zaitetz sorora nahi baduzu!». Ulertzen da, ezta? Nik sekula ez diet esan gure umeei kontserbatoriora joan behar zutela, hau eta hura ikasi behar zutela... Ez, ez, ez. «Busti zaitetze nirekin zaudeten bitartean!». Nik ez dut inor prestatu. Batzuk, gure eskolan ibili eta kontserbatoriora joan dira gero, gehiago ikastera. Beste batzuk, berriz, gure eskolan ikasitakoarekin geratu dira, gure semeak bezala. Nik ez dut izan setakeriarik, gure umeei musika ikasketak egin zitzaizkien. Artean, Maria Barbara bizi zen eta ea noiz bidali behar nizkion umeei, galdetzen zidan. Eta nik ezin esan, ez zutela nahi!... Nik alde batera utzi dut beti profesionaltasun modu hori.

«Zain dago ama, zain aita, zain andre eta lagunak, hator, hator Euskadira, hator, hator etxera...». Zuk egindako musika, Telesforo Monzonen hitzak.

Ez, ez... Txapartegik eta horiek ideia batzuk eman zizkidatzen eta neuk moldatu nituen hitzak. Eta musika egin.

Hitzak Monzonenak zirelakoan kantatu genuen hori 1980 baino lehenagoko gabonetan...

Zuk ba al dakizu zer zen garai hura? Isil-isilik ibili beharra zegoen. «Zain dago ama, zain aita...». Kantu hura zabaldu egin zen eta, gogoratzen naiz, Aberri Egun batean, Iruñean, jendea tabernan hura kantatzen. Ni, bertan, eta harrituta! Inork ez zekien nirea zenik. Jendea, berriz, huraxe kantatzen!

Kantu asko kantatzen ditugu, zureak direla jakin gabe...

Noski!

Imanol Urbietta kantu horietan biziko dela esana duzu...

Nik esana al da?

Bai.

Ondo esana dago.

Txirritaren hura datorkit gogora: «pixka batian ez naiz ahaztuko, sartuagatik lurpian, nire aipamenak izango dira, beste laurogei urtian». Zure kasuan, *Alaken!*-ek berrogei urte eginak ditu...

Eta *Euskera, oi euskera* kantuak zenbat ditu?... Semearentzat egindako doinua da hori. Frontoian ikusita nago, Joxe Antonio, bost urte zituenean, horixe kantatzen... eta Manuk, berriz, *Atzo ttun-ttun, gaur ere ttun-ttun* kantatu zuen... Hitzek «Zazpi librako ollo txuria / Gaur azeriak jan ttun gu» zioten, baina Manuk haiek buruan ezin sartu, eta «azeritxoak tripa beteta» kantatzeko esan eta hura bai, segituan hartu zuen buruan. Eta halaxe kantatu zuen. Nik ez dut problema-rik izan era horretako zentsurarekin, ezta tradizioarekin ere.

Tradizioarekin problemarik ez, tradiziozalea zaitugu, izan ere. Halaxe dio Anjel Lertxundik arestian aipatutako liburuan. «Idazteko oso esku trebea izan arren, errespetu ia erlijiozkoa zien Manolak bai euskarari eta bai idazkuntzari ere, eta, bere musiketarako letren faltan, ahozko tradizioa jotzen zuen (Azkue, Onaindiaren *Mila euskal olerki eder*, Salaberri), edo ahozko tradizioari garrantzi handia ematen zioten poetengana (Salvatore Mitxelena, Arrese-Beitia). Nik material horrekin guztiarekin ikusten nuen bere etxean lanean, eta, horrela, inoiz behar bezala eskertuko ez diodan mesede bat egin zidan: gure tradizioa eza gutzen hasi nintzen».

Orain ere, etorri nire etxera! Ikusiko duzu zer liburu dauzkadan! Hasi bat kontsultatzen, hasi bestea... Horretan nabil beti. Eta jubilatuentzat, gauza bera. Azkena, Brahmsen lo kanta, jubilatuek hiru ahotsetara kantatzeko prestatu dudana. Aurrena lau ahotsetara hasi nintzen, baina ez daukat korurik. Hogeita lau emakume eta hamabi gizaseme dira koruan. Hamabina soprano, kontralto eta ahots grabeak. Hori, gutxienez, badugu. Ez dago problemarik. Gaur entse-gua eta bihar kontzertua. Horrelaxe ari gara.

Euskara ere ikaragarri zaindu duzu zure konposizioetan. Ez geunden ohituta. Musikagile askok euskara baldarra zuten eta haien

lanetan ere bistan zen hori. Zuk, berriz, zaindu egin duzu euskara, batasuna egiteko garaian genbiltzanean ere eta okerrak arra-arra egiten zirenean.

... Eskerrik asko. Ez dakit egia den, ez den. Beti eduki dut euskararekin halako kontu berezi bat, nahiz eta *Jakin*-en idazteko mailarik ez eduki.

Behin ere ez zenuen idatzi, benetan?

Ez, ez, alde egin nuen eta! Eta badakit lehenengo alea atera eta batzuek kritika horixe egin zutela, alegia, estilo bakarra ikusten zela han, idazle bakarra. Eta, egia da, Iñaki Bastarririk idatzi zuen ia dena. Hori horrela da. Esan dizut, nire izenpean argitaratu zen haren artikulu bat.

Bai, esan dugu.

Horrela izan zen hasiera. Oso bertatik bertara bizi izan nituen lehenengo *Yakin* haren inguruko kontu guztiak. Bastarrika, Bereziartua, Mendizabalekin batera. Ez dakit inork sinistuko duen nik artikulu hura idatzi dudarik. Ni haiekin bat eginda nengoen, bai elkarrizketan, bai bihotzean eta bai kantuan, baina literatura mailan ez nintzen gauza.

Nola landu zenuen hortaz, euskara?

Irakurriz.

Irakurriz ez ezik, behar da besterik.

Errespetu handia izan diot beti euskarari, eta dakienari eman izan diot nire lana, zuzen dezan. Kantua ez, kantua ez dit inork zuzendu, ez diot inori zuzentzen utzi.

Imanol Urbietaren bidean, badira momentu ezberdin asko, nahiz eta musika izan beti konstante. Musika eta haurrak. Dena den, badira lan batzuk, «Imanol Urbietta, musika eta herria» esatera naramatenak. *Altza begiak zapaldu oro hura*, edo *Atotxa giroan* kasetea, adibidez.

“

Errespetu handia izan diot beti euskarari, eta dakienari eman diot nire lana, zuzen dezan. Kantua ez, kantua ez diot inori zuzentzen utzi

”

Han joaten ginen, Atotxara, umeekin. Autobusa beteta joaten ginen, Errealaren partida ikusi eta animatzera. Atotxara joan baino lehenago, ordea, Zarautzen bertan ibili ginen eskubaloi taldea eta animatzen. Txistua hartu eta animatzen jarduten genuen. Donostiarrak konturatu ziren, nonbait, eta kontratatu egin gintuzten! Kontratatu. Herrikoiak gu izan gara, benetan. Eskolako lanak ziren. Ni eskolan nengoenean egindako lanak ziren haiek. Beste inork egiten ez zituenak. «Eta zergatik ez dugu parte hartu behar plaieroan?». Eta hortxe. Futbolari onena, gure semea. Eta ni, txistulari txapeldun. Pentsatzen hasi eta harrigarria egiten zait; «Hori ere egin huen!». Harritu ere egin naiz zurekin gauza hauek gogoratuta. Meritu handiko pertsona naiz... Ez dut sinisten, baina! Kar, kar, kar...

Beti gogoan hartu ohi dudan beste adibide bat, «Imanol Urbietta, musika eta herria» esateko arrazoi dudana: 1989an Zairera abiatu zineten, kantuan.

Hamasei bat urte nituenean askotan entzuten zen kontu hura: «Misioak!». Eta nire bihotzeko pusketa bat Afrikan zegoen. Hara joateko gogoia neukan. Baita joan ere. Kontxik hobeto jakingo du nola etorri zitzaidan asmoa.

Diskoa egin zenuten, eta haraxe bidali zenuten dirua, Zaireko Kansenia herrira, eskola jaso zezaten.

Bai, eta han dago eskola, Xirula Mirula eskola. Kansenia eta bertako jendea ezagutu genuen, nola kantatzen zuten ikusi genuen eta bigarren bidaia bat ere egin genuen. Grabatzeko behar ziren tramankulu guztiak hartu eta han bertan egin genuen *Kansenia koralez koral* diskoa. Bidaia haren ondorioz, neska bat etorri zen handik hona, Zarautza, eta hementxe ezkondu zen. Horrela egin ditugu guk gauzak.

Zu zara, zu!

Bukatu duzu, ezta?

Berehalaxe.

Gaitzak jotzen duenean

Musikarako, belarria behar al du?

«Belarria» esaten dugu, baina, berez, sentsibilitatea behar dela esan beharko genuke. Sentsibilitatea, tonuak-eta bereizteko. Belarri txarra... Batek ez badu tonurik bereizten, adibidez, alferrik da.

Futbolari txarrari gusta lekioko futbola, ordea...

Noski! Atera kontuak Joxe Antonio Azpeitiak zenbat lan egin ote zuen gurekin. Musikarako, ordea, txarra. Berak kontatzen zuen, behin ausartu omen zen gazteen herriko koroan, «Mi, do, sol!», haiek zuzentzen, eta «Hi, Joxantonio, ixo!», esan omen niola. Berak kontatzen zuen, nola ez nion kantatzen utzi! «Hi ixo, e!». Eta jubilatuen munduan ere baditut belarri txarrekoak. Eta zer egin behar duzu?! Beraietorri dira eta aurrera! Belarri alderdia ondo aztertuta dago, jende askok izan duelako musikarako zaletasun handia, baina gauza ez sentiera horiek errepikatzeke. Koruetarako problema handia da hori. Instrumentuan, hor nonbait, baina kantuan...

Zure belarria paregabekoa dela esango nuke, zuen etxeko piano zahar hartan hasi zinen zu jotzen, behintzat. Eta ondo jotzen, gainera.

Eta zeinek esan dizu hori? «Ondo». Nik zera besterik ez dakit, konposatzen ere hasi nintzela, inork esplikatut gabe. Gero barre egin nuen konposizio haietako bat zela eta ez zela. Jota bat zen, *Los gitanos* izena zuena. Hiru bider lau erritmoa da jotarena, eta nik, beste kortse batean sartu nuen erritmo guztia: lau bider lau jarri nion. Ondoren konturatu nintzen. Ezjakintasuna zer den, eta balorea! Biak.

Handia zara. «Nire aipamenak izango dira, beste laurogei urtean».

Hainbeste berriketa egin dugu, eta oraindik ez gara benetan hitz egiten hasi ere egin...

Zer esan nahi duzu?

Loa ere galdu dut, zu zentozela eta. «Nola esplikatu behar diot nik honi, gaur egun egiten dudan bizitzak garai hartan duela esplikazio guztia?». Inguruan bizi dut Bereziartua medikua. Hark esan zuenez, orduan sortu zen gaitzaren ondorioak dira gaizkitu nautenak.

Orduan? Noiz da «orduan»?

Ikastolako garai hura izan zen nire bizitzako garai gogorrena. Orduko minek ekarri zuten orain dudan gaitza. Cushingen gaixotasuna. Horren berri izan nuenean bost axola zitzaidan bizi ala ez. Zenbat ikastaro, zenbat hitzaldi ikastola eta gainerako ikastetxeetan! Hezkuntza Sailaren aginduz jardun nuen, Lontxo Oihartzabalek-eta Hezkuntza Sailean lan egin zutenean. Ikastaroak?... Garai hori ez duzu ezagutzen, ezta?

“

Ikastolako garai hura izan zen nire bizitzako garai gogorrena. Orduko minek ekarri zuten orain dudan gaitza. Cushingen gaixotasuna

”

Ez.

Oso garai inportantea izan zen hura niretzat. Ikastolatik irten eta gerokoa... Nola esplikatu hau?... Hiru lagunek eduki genuen musika-hezkuntzaren ardura Erkidegoan. Oso jende interesgarria ezagutu nuen. Niri umeen hezkuntza zegokidan. Joaten nintzen gobernura, bilerara, eta neure buruari esaten nion: «Hots egin zidatek eta etorri nauk, eta pedagogogo bezala hitz egin beharko diat, ezta?». Eta ni hizketan hasi eta isildu egiten ziren beste guztiak, niri begira denak. Bukatzen nuen, eta beren kontuekin segitzen zuten. Gogoan dauzkat urte horiek. Tartean bazen bat, maila oneko musikagilea, gurekin batera ari zena aholkularitza lanean. Zein zen bada? Nola zuen izena?... Carmelo Bernaola!

Bai horixe, «maila oneko musikagilea»...

Zer zen, ordea, bolada hura? Ikastaro, hitzaldi eta gainera-koak. Nafarroan eta, zer esanik ez. Ikastola askotan, lau as-
tebukaerako ikastaroak ere eman izan nituen.

Zergatik hainbeste lan, Imanol?

Beste inor ez zegoelako. Nola esaten nuen, bada, nik? «Onena naiz, ona naizen jakin gabe!». Horixe zen nire pen-
tsamendua. Beste inor ez zegoela esan dut baina, egon, egongo ziren, ezkutuan, edo beste plano batean, urte askoan
neu egon nintzen bezala. Baina, garai jakin batean, ni plaza-
ra irten nintzen, Lutxi Manzisidorrek tiratuta. Bera zen bo-
zerramailea. Ni, txotxongiloa. Eta egia izan. Liburua ere argi-
taratu zen, *Xirula Mirula*, bion izenean, baina hark han ez
zuen ezer egin. Zer egingo diogu, bada! Baina jendea ere ez
da tontoa eta badaki, jendeak badaki.

Noiz konturatu zinen gaixotasuna nagusitzen ari zitzazula?

Ikastaroz ikastaro ibili nintzen garaian. Dena josita nago
han eta hemen (*besoak seinlatu eta erakusten dizkit*). Badi-
ra arbolaren puntaren puntan bizi ziren fraide anakoretak.
Erretiroan bizi zirenak. Halaxe bizi naiz ni gaur egun.

Zein gaitasun galarazi zizkizun gaitzak?

Aurrena, zorabioak izaten hasi nintzen. Kontxik hobeto es-
plikatuko dizu zer izan zen hura. Lehenengo, bisita Bilboko
ospitalera, Gurutzetara. Hura izan zen nire operazio-zen-
troa. Lagun handiak egin ditut han... Nahaste handia daukat
gauza horiek neuk esplikatzen hasteko.

Saia gaitezen «benetan hitz egiten», horixe zenuen eta kexa.
Laguntzen saiatuko naiz. Gaixotasuna.

Ikastaroz ikastaro ibili nintzen garai horretan konturatu
nintzen eskuineko eskuan zerbait nuela. Ezin nion etxeko
giltzari buelta eman atea irekitzeko, baso bat edo eskura
ematen zidaten eta sarritan erori egiten zitzaidan... Indarra
eta sentzibilitatea galtzen ari nintzen. Gurutzetako ospitalean,

Goti doktoreak, ez dakit zer diagnostikatu zidan eta eba-
kuntza egin zidan, besoan, ez dakit zer nerbio askatzeko eta
galdutako indarra berreskuratzeko, eta pixka bat errekupe-
ratu nuen. Gero, 1981 inguruan, nire fisikoa aldatzen ari ze-
la konturatu nintzen, baina adinaren kontuak zirela pentsa-
tu nuen. Bizarra kentzerakoan nire burua ispiluan ikusi eta
hura ez nintzela ni esaten nuen. Nire begiak gorritzen ari zi-
ren, aurpegia gero eta borobilago. Gorputza puzten... desi-
txurutzen ari nintzen. Ezin nuen nire gorputza onartu. La-
gun batek Huescako petrikilo batengana eramanez ninduen
eta, ba al dakizu zer erremedio eman zidan? Goizero, hon-
dartzan, eguzkia irten aurretik zulo bat egin behar nuen.
Gorputz guztia, burua ezik, hondarrez estali eta eguzkia ir-

ten eta ordu erdi bat bertan egon behar nuen.
Pentsatuko duzunez, ez nuen inoiz egin. Zer
egin nuen orduan? Neure kasako dietak eta ez
dakit zenbat gauza. Ez nuen medikutara joan
nahi. Eta nire gorputza gero eta okerrago, eta
nire burua, auskalo nola zebilen! Hiper esti-
mulatua. Izugarritzko inspirazioa nuela gogo-
ratzen dut. Garai hartakoak dira *Xixupika 2* li-
burua eta sei diskoak. Gaixotasuna bere abi-
suak ematen ari zen, baina ez nion kasurik
egiten. Segi eta segi lanean, horixe egiten nuen
nik. Goizean ikastaroa punta batean, hartu
autoa eta arratsaldean beste ikastaro bat, bes-
te puntan, Gasteizen igual, eta segi hara! Go-
goan dut, 1982ko udan, bi aste egin nituela
goizean Arantzazun ikastaro bat ematen eta

arratsaldez Eibarren. Eibarko ikastaroan, hainbeste lagun
artean, Begoña Gandiaga zegoen, Bitorianoren arreba. Hark
Kontxiri, medikuarengana eramanez nintzala, ez nengoela
ondo. Baina nik ez joan nahi! Zorabio handiak izaten ni-
tuen eta guztiz deprimituta nengoen. Iluntasuna besterik ez
nuen nahi nire inguruan. Baina, hala ere, aurrera egin behar
eta maileguak eskatu eta Donostian dugun lokala erosi

“

Gaixotasuna bere
abisuak ematen ari
zen, baina nik ez
nion kasurik
egiten. Segi eta
segi lanean, horixe
egiten nuen nik

”

nuen, musika-eskola eta estudioa muntatzeko. 1983ko martxoaren 7an, estudioko eskaileratan erori nintzen. Hurrengo goizean, nire gogoz kontra, Kontxik Donostiako ospitalera eramán ninduen. Orbegozo doktoreak hartu ninduen. Lehendik ezagutzen ninduen, baina momentu hartan, hain nengoen deformatua, ez ninduen ezagutu! Esan zidan errikoagatik ez neukala ezer baina ez nengoela ondo eta ahalik eta azkarren ospitalean sartzea komeni zela. Martxoaren 10ean nire urtebetetzea zen —horregatik gogoratzen ditut datak—, eguerdian hura ospatu eta arratsaldean ospitalean nengoen. Besteak beste, Agirre eta Lapaza doktoreek aztertu ninduten eta Agirre doktoreak segituan intuitu zuen zer nuen. Bi hilabete egin nituen bertan diagnosis egiten zuten bitartean, eta egia: Cushingen gaixotasuna omen nuen. Hipofisian tumore bat. Horrek hormona sistema guztia alartzen zuen: kortisona gehiegi ekoizten zuen nire gorputzak. Horregatik nengoen hain puztua, hain deformatua. Hain alartatua fisikoki eta psikikoki. Apenas ezagutzen zuten nola tratatu gaixotasuna, eta Madrileko Puerta de Hierro ospitalera bideratu ninduten ebakuntza egiteko. Nik jakin nahi nuen hipofisia non zegoen eta arkume buru bat erosi nuen hara joan aurretik. San Isidro egunez, maiatzaren 15ean Madrilen nengoen. Beste hilabete egin zuten Donostian egindako frogak errepikatzeko eta ziurtatzeko Cushingen gaixotasuna nuela. Izan ere, ez omen zen ohikoa gizonezkoengan eta are gutxiago modu espontaneoan sortzea, niri gertatu zitzaidan bezala. Gaixotasuna baieztatu zuten eta, San Antonio egunean, ekainaren 13an operatu ninduten. Inork ez zuen txakur-txiki bat ematen niregatik, baina, hara nola diren gauzak: hogeita hiru urte joan dira harrezkero, eta hemen nago oraindik.

Bizirik, eta lanean.

Bai. Hala ere ebakuntza egin eta handik hiru urtera berriro agertu zen gaitza eta ez ziren ausartu berriz operatzen. Orduan, erradioterapia etorri zen: hogeita zortzi saio egin

zizkidaten. Hipofisi guztia erre zidaten. Erradioterapia ez da batere agresiboa momentuan, nire kasuan behintzat, baina esan zidaten epe luzera agertuko zirela ondorioak. Eta hasi ziren agertzen. Urtean behin Madrilera joaten ibili naiz errebisioak egiteko, baina iaiztik Donostian egiten dizkirate kontrol guztiak. Egunean hamabi pastilla hartzen ditut eta tarteka testosterona injektatzen didate. Doping frogak eginenez gero, nik behintzat, positibo emango nuke. Konturatzen al zara? Justu zorretan sartu, proiektu berri bat hasi eta gaitoxotu egin nintzen. Kalamidatea!

Zein dituzu bizimodua egiteko mugak?

Itogin asko ditut. Mugimenduak ditut mugatuta. Pianoa jotzeko beti berotze-arietak egiten bezala ibili behar dut, behatzei berotasuna eman nahian. Gogoratzen naiz urte batean oporretan, Benidormen. Beste abisu bat jaso nuen han. Hanka batean era bateko tenperatuta neukan. Beste hankan, berriz, beste bat. «Zer itsas korronte dugu hau!», hori pentsatu nuen. Han ere medikutan ibili ginen. Bizkar hezurreen, artropatia degeneratibo bat sortu omen zitzaidan eta medula estutu. Beste ebakuntza bat egin zidaten baina herren gelditu naiz betirako, eta okerrera egingo omen du. Gorreria ere sortu zait... Baina aktibo jardun dut eta hala segitu nahi dut.

Hogeita hiru urtean produkzioa ez da eten. Nortara edo hartara lanean segitu duzu.

Bai, eta orain jubilatuta jendearekin ari naiz.

Horixe arrazoia!

Bai, segitu egin dut lanean, eta beti, eskatzen zaidana eginenez. «Egingo al dugu? Etorriko al haiz?».

Ez zarela bakarlari izan, esan didazu. Xirula Mirulan ere izan dituzu laguntzaileak...

Kontxi izan da nire laguntza, eta seme zaharrena, Joxe Antonio. Eta beste bi semeak ere bai, Manu eta Xabier, bolar batean. Gaixo nengoela konturatu eta alde egin nuen

etxetik, andreari esanez: «Banoa etxetik, ez da posible, baina nahi nuke etortzea erabakitzen dudanean etxeko atea zabalik egotea!». Oso ondo portatu da nire andrea. Tributu handiak pagatu dizkiot nik gaixotasunari.

Gaixorik eta lanean. Orain, zaharrekin, Udaberrin.

Oso mimatuta sentitzen naiz. Berrogei lagun gara, eta ez da posible ni hain onartua izatea. Muxua batetik eta muxua bestetik, konplexurik gabe. Ikasi egin dut maitasuna adierazten. Artelanari begiratzea bezala, honi edo hari begiratu eta diot: «Ez harritu, zuri begira nago, niretzat plazer handi bat da zu ikustea!». Berezi xamarra naiz, ezta?

Horrexegatik merezi duzu.

Lagun asko egin nituen Madrilen. Asko, ordea. Pena ere izan nuen, hango jira bukatu nuenean.

Eutsi gogor Udaberriri, eta jubilatuei.

Koaderno eta karpeta batzuetan prestatuta daukat jubilatuekin egiten ari naizen lana. Eta lan teoriko batzuk ere bai, kanonak eta beste zer diren esplikatzeko, ahoskatzea lantzeko ariketak... Gure taldearen izena Udaberri denez, *Udazkenetik Udaberrira* izan liteke liburuaren izenburua. Haiek kantuan ikasi nahi dute. Bi edo hiru badira bandan ibiliak, eta horiei erraza egiten zaie kantu bat solfeoz ikastea. Baina badira partitura bat bizi guztian ikusi ez dutenak ere. Barregura sanoa ematen dit notak pentagraman nola idazten dituzten ikustea. Oso inportantea sentitzen naiz koru horretan, maite nautelako, eskertzen didatelako egiten dudana. Bertan daukat nik akademia. Erraza egiten zait haiengana joatea, nire bastoi eta guzti. Behin ere ez zait gustatu zuzendari tiranoa. Behin ere ez. Giroa sortzea da kontua, kantuan erakustea. Hortik aurrerakoak, dantza, gimnasia...

“

Koaderno eta karpeta batzuetan prestatuta daukat jubilatuekin egiten ari naizen lana. Eta lan teoriko batzuk ere bai

”

umeekin bezala, jubilatuekin egitea da nire asmoa. Izan ere, zenbat gauza egin daitezkeen!

Haiekin egiten duzun lana, materiala, idatzi egiten al duzu?

Jubilatuek kantatzen duten guztia paperean ematen diet. Hara bestea!, a zer galdera! Kantatzen ikasi nahi dute eta, kantuan, dantza eta gimnasia sartzan dira. Nire buruari galdetu nion: «Umeekin hainbeste landu ditut arlo horiek eta, hauekin ere egingo ote nuke?». Horixe da nire buruari egin nion galdera. Erantzuna ere laster nuen prest nire kolkoan: baietz, egingo dudala! Eta horretan naiz.

Lehenengo liburua prest, eta bigarrena ere bai, lehenengoa argitaratu aurretik ere. Bejondeizula!

Egunero sortzen dut kanturen bat. Baita bertsoak ere... Ume txikiekin lan egiten nuenean bezala. Nire lana beraiekin egotea zen, musika tartean. Jubilatuekin, berdin. Eta gustura. Bi egunean jubilatuekin jarduten dut, horixe dut lotura. Gainerakoan, libre naiz. Lana dagoenean, Joxe Antoniok deitzen dit Donostiatik, eta hara. Bestela, gauza asko lehenagokoak dira, eta lehen egindakoak konpondu eta grabazio berriak prestatzea da lana. Hori eta jubilatua.

Kar, kar, kar...

Hik egin ezak barre, bai! Hainbeste kontu egin eta gero, zer tristea den nire bizitza konturatzen naiz.

Tristeza? Horixe ez, horratik! Goazen hemendik hondartza aldera Imanol, badakit zalea zarena eta.

Ibiltzeko gogoak nagoenean haraxe joaten naiz. Jartzen naiz tabernan eta itsasora begira egoten naiz. Txikitan ere, akordatzen naiz, hanka hutsik joaten ginen gu etxetik hondartzara. Zer edo zer egin beharra dago orain ere... Bai, goazen itsaso aldera.

Lagunen lagun

Aldez edo moldez hamaika pertsona azaldu da elkarrizketan. Hizpidera ekarri ditugu, eta batzuk behin baino gehiagotan. Izango da horretarako arrazoirik ere. Haien berri eman dezazun nahiko nuke, faborez.

Osaba Eusebio.

Hiru auto besterik ez ziren ibiltzen Zarauzko zumardian. Gu, bertan, kalean ibiltzen ginen jolasean, oso nabarmena zen eta auto bat etortzen zenean. Ordu batetik ordu bietara edo, nik pianoan behar izaten nuen, ariketak egiten. Bitartean, aitona eta osaba eta denak lo egoten ziren. Eta, isiltzen banintzen, berehala zen «Manolito!» hotsa. Atea ireki baino lehen konturatzen ziren ihesi nindoala. Zumardira joaten nintzen, futbolera. Tartean, «kotxea!», orroa baten batek eta gu bazterrera. Baina, sarritan entzuten nuen garrasia beste bat zen: «Tio Eusebio!». Nire bila zetorren, jakina! Ezkaratzean sartu eta ezkutatu egiten nintzen. Baina abildade handikoa zen bizikletan tio Eusebio. Ni hartu eta etxera, pianoaren aurrean jartzen ninduen. Meritu handia zuen.

Narbaiza.

Urruti daukat haren oroitzapena. Badakit gure familiak ezaguna zuela eta familiaren izenean hasi nintzela harekin ikasten. Udaldi bakarra egin nuen Narbaizarekin. Hura atzera bere herrira joan zenean, «Honekin zer egin behar dugu?», izan zen gure etxeko galdera. Eta Maria Barbararekin hasi nintzen ikasten.

Maria Barbara Aranguren.

Zerutiarra. Hartaz maiteminduta nago oraindik. Eskola-maisuen artean ohituta nengoenez, haiek ez bezalako goxotasuna zuen Maria Barbarak. Zarauzko dama zen. Zeloak ere izan nituen ezkondu zenean. Hamar urte nituen.

Jakin.

Lagun zoragarriak. Ekintza literarioa, kulturala, eta euskaraz. Ez neukan han idazteko prestakuntzarik, baina han nengoen, lagunen ondoan.

Arantzazu.

Zortzi urte edo izango nituen Oñatitik Arantzazura lehenengoz igo ginenean. Osaba soldadutzara joatekoa zen eta promesa eginda zeukan nonbait. Eta igo ginen, osaba eta bes-teren batzuk, seguruenetik. Oraindik gogoratzen naiz, Arantzazuko igoera egin zen hurrengo egunean. Fermin Truebak irabazi zuen. Ni kaletarra nintzen, baina gure etxean egundoko debozioa zioten Arantzazuri. Arantzazu zahar hura ezagutu nuen. Bai kokapen geografikoari dagokionez, eta bai naturari dagokionez ere, zoragarria iruditzen zait.

Iñaki Bastarrika.

Bi elementu biltzen zaizkit. Bata, Iñaki bera, gaztetan. Bestea, nola eboluzionatu duen gaurdaino. Gaur egunean iparramerikarra da, askoren arteko bat. Pena handia hartzen dut egin duen eboluzioa ikusita. Berak dio erretiratzen denean hona etorriko dela bizitzera. Uste dut oroitzapen goxoak izango dituela Arantzazukoak. Beste gauza bat, ahots berezi-berezia zuen, tiple ahotsa. Denak txoratuta zeuzkan, maiteminduta. Hori suertea, suerte ikaragarria!

Iñaki Bereziartua.

Urruti gelditzen zaizkit kontu horiek. Koadrilakoak ginen, baina oso ezberdinak biak. Mutrikutik etorritako familia zen, Iñaki txiki-txiki zela. Galdu egiten zait haren irudia. Harrezkero ez dugu harreman handirik izan.

Fernando Mendizabal.

Lagunak ginen. Oso filosofoa zen. Anaia bat zuen, Martin, oso ezberdina. Maite ditut, nola ez, bada? Fernando, Iñaki... beste garai bat zen hura eta beste izaera bat genuen orduan.

Joxe Antonio Azpeitia.

Nire txiki-txikitako laguna. Fraide nindoala esan nuenean, berak, «Ni ere bai!». Fraidetzatik irten eta astebete pasatu nuen Mondragoen, ilea pixka bat hazi eta beste itxura bat hartzeko. Handik, Zarautza. Igande arratsalde batez heldu nintzen etxera. Bada, seietan ailegatu etxera eta zazpitan han nuen Joxe Antonio Azpeitia. Beti ondoan izaten nuen, kantore ez zuen batere balio baina. Berak bere eboluzio politikoa egin zuen, nirea ez bezalako, baina hezur eta mami izan ginen beti. Oso pertsona berezia, nire lanetan sartuta.

Irrintzi.

Momentu jakin batean ni Zarautzen integratzeko biderik egokiena, eta estimagarriena.

Euskaltzaleak.

Minik gabeko haurgintza. Berez etorri zen. Banantze bat bezala.

Naya.

Abentura goxoak. Guk hura ireki eta zabaldu zuen Euro-marrek beste diskoteka. Hala ere, neska guztiak gurera etorzen ziren. Zergatik ote, eta gure orkestragatik. Eta ni, orkestran jo eta hurrengo goizean Anduren aitaren etxera lanera. Naya? Eskandalua, herriarentzat. Desafioa, herriarentzat. Kiebra joko genuela pentsatzen zuten, baina arrakasta izan genuen, orkestraren estiloagatik, eta bezeroak pazientzia izan zuelako.

Ez Dok Amairu.

Arantzazuko apostoluak? (*Txantxetan*). Ez, hamalau dira haiek. Pazientzia izan dut Ez Dok Amairu estimatzeko, beraien lana aintzakotzat hartzeko, lehiakidetzat ez hartzeko. Zorionez, apaiz hura ezagutu nuen, Julen Lekuona, bere gitarrarekin, bere kantuekin. Gero sortu zen Ez Dok Amairu. Ezagutu nuen Julen, eta gero Mikel Laboa. Benito Lertxun-

direna, nire porrot bat bezala hartu nuen. Xabier Lete? Uste dut ez naizela bere gustuko pertsona izan.

Txillardegi.

Nire beso armatua. Hasiera batean, maisu, guk fraide usaina genuenean oraindik. Nire lana ezagutu zuenean, errespetu osoz hartu zuen nik egiten nuena.

Anjel Lertxundi.

Neure semea balitz bezala errespetatu eta maitatu dut.

Jaione Escudero.

Ume bat zen ezagutu nuenean, haren beharra izan nuen. Txiki-txikitatik hasi zen kantatzen. Nire mana horietako bat.

Txantxon Zubeldia.

Abaltzisketako parrokia atarian egin genuen jaialdi batean ezagutu nuen. Haren poesia batzuei musika jarri nien. Maisu izan zen lehenen. Haren seme-alabak ezagutu nituen, alaba batez ere, ikasle lehenengo eta irakasle gaur egun. Elkar argialetxearekin ditugun harremanetan bitartekari dugu beti. Inoren beharrean egon garenean, berarengana jo dugu... Niretzat, agurgarria da gizon hori.

Txusma Azkona.

Nafarroako ikastola guztietara heldu ginen haren bidez. Beti izan dugu oso harreman gozo eta bero-beroa. Oso inportantea izan da Txusma guretzat. Lagunak gara. Denbora da elkarrekin hitz egin ez dugula baina nahikoa dugu telefono deia: bera pozik, eta ni ere bai.

Kontxi Aizarna.

Monumentu bat merezi du. Beti prest lan guztietarako. Ia hogeita hamar urte dira ezagutu nuenetik. Denbora honetan, ikasketak egin ditu, hazi egin da... Zer esan?! Nire ondoan izan dudana pertsonarik inportanteena, laguna... dena!

Joxe Antonio Urbieta.

Semea. Zer esan behar dut, besterik, semearen gainean?

Zuk zure lagunen gainean esandakoen ordainetan, hara Kontxi Aizarnak behin neuri esana, Imanol Urbieta definitzeko eskatu nionean:

Berari gustatzen ez zaion hitz bat erabiliko nuke: artista. Eta artista denak bezala, oso arraroa. Eta jenio izaera. Artista, sortzaile... erditzeko makina. Etengabe ari da sortzen, presa ere badu, denbora falta du barruan duen dena kanporatzeko. Lehengo batean esan nion: «Lehen bai, iristen nintzen zuk egindakoak txukun jartzera, baina gaur egun ez. Hiru lagun beharko zenituzke barruan daukazun guztia garaiz ateratzekotan». Sortzen eta sortzen ari da, neurritz gain. Orain dela hogeitun urte baino gehiago sortzen du. Askotan esaten du: «Ideia buruan sortzen denetik ahora edo lumara heltzen denerako, zahartu zait». Karpeta pila du, egindako lanak argitaratzera iritsi ezinik. Eta jenioa izanda ere, akatsa ere badu: desordenatua da, oso. Hori ere bai. Ordena behar-beharrezkoa du, baina bera zeharo desordenatua da: papera, papera eta papera. Behin esan niona: «Mahai handi bat jarriko dizut zure paper denak bertan txukun gordetzeko». Berak, ezetz: «Ez, Kontxi, alferrik ari zara. Hobe duzu lurrari lau hanka jarri!».

Horixe Kontxi Aizarnak esana...

Ez da gezurra. Txikitan ere, eskolan, garbitzaileak erraz jakiten zuen zein zen Manolo txikiaren mahaia. Lurrean paper gehienak zeuzkana!¶

Bibliografia

- Oleskariak zortzikotearekin 3 disko txiki, 1964an.
Haur kantariak: haurrentzako euskaraz egin den lehen diskoa, 1967an.
- Oleskariak koruarekin 2 LP, 1971n.
Haur kantarien birlorak: liburuxka eta 4 zinta, 1974an.
Nire lehen hitzak euskaraz: zinta 1, 1977an.
Xirula Mirula: liburu bat eta 4 zinta, 1978an.
Kriskitin kraskitin: LP/zinta 1.
Atotxa giroan: zinta 1.
Txalo pintxalo: zinta 1.
Ikusi makusi: zinta 1.
Xixupika 1: liburua eta 6 zinta/LP.
Bertsolaritzako doinu zaharrak: 2 zinta.
Xixupika 2: liburua eta 6 zinta/LP.
Ipuin klasikoak: 6 zinta.
Xixupika 3: liburua eta 6 zinta/LP.
Kanta-kanta, kontu kontari ipuinak: 7 zinta.
Gabon gauean Xirula Mirula: LP/zinta 1.
Haur kantarien birlorak: liburua eta 6 LP/zinta.
Kilometroak: zinta 1.
Araba Euskaraz: zinta 1.
Nafarroa Oinez: zinta 1.
Lau katu eta danbor bat: liburua eta 2 zinta.
Bertso tren: zinta 1.
Bertso galaxia: zinta 1.
Bertso ostatua: zinta 1.
Haurtxoa 1: 3 zinta/LP.
Haurtxoa 2: 3 zinta/LP.
Haurtxoa 3: 3 zinta/LP.
Axelko: gida liburu bat, 2 lan koaderno, 6 zinta.
Otsoko: gida liburu bat, 2 lan koaderno, 4 zinta.
Beleko: gida liburu bat, 2 lan koaderno, 4 zinta.
Euskarazko zubia: 2 zinta.
Edebé-Giltzarentzat 18 zinta/CD.

Ibaizabalentzat 3 zinta/CD.

Urtxintxa proiekturako 9 zinta.

Txanela proiekturako 6 liburu eta 6 CD.

Kun-kun lolo: CD 1.

Bizarzuri: CD 1.

Bazen behin: CD 1.

Kukuketan: CD 1 eta liburua.

Kansenia koralez koral: 2 CD (Zairen grabatua).

Hizkuntza lantzeko bideoak: ordubeteko 12 bideo.

Musika lantzeko bideoak:

Haur Hezkuntzarako: ordubeteko 7 bideo.

Lehen Hezkuntzarako: ordubeteko 13 bideo.

DBHrako: ordubeteko 20 bideo.

Mikelandegi zaharreko ipuin eta bertsoak (Sendoa, 1986): 12 liburuxka, hilabete bakoitzerako 5 ipuin. Gehienak euskal tradizioko ipuinak.

Santillana argitaletxearentzat, gaztelaniaz, musika hezkuntzarako 6 liburu eta 20 zinta.

LITERATURA 109

Idazlearen krisiak eta zalantzak
Panorama beltza
Liburu gehiegi?
Zer da literatura katalana? Zer da euskal
literatura?
Sariak
Euskadi *zauriak*
Probintziakeriak
Liburuak: gutxi ez
JON BENITO

SOZIOLINGUISTIKA 115

Elebitasuna eta bermeak
Kateto bat, bi kateto...
PABLO SUBERBIOLA

TELEPOLIS 120

Sustatu.com
Mundurat.net
Firefox 2.0
Software librearen irakaspen handi bat
.eus eta nazio plana
PATXI GAZTELUMENDI

Idazlearen krisiak eta zalantzak

Halakorik gutxitan. Ia inoiz ez. Idazlea horren biluzik, hain modu egiatian agertzea bere bertute eta merituak (gehiegi) puztu gabe. Bere zalantza eta kezkekin bakarka ikustea hedabideetan.

Titularretik harritu ninduen Ainara Gorostitzuk (*Berria*, 2006-07-19) Patxi Zubizarretari *Txantxa. Quick* (Erein, 2006) liburuaren aitzakian egin zion elkarrizketak. «Ondo idazteko garaia iritsi zaidan honetan, ez dakit zer idatzi». Zalantzatik ateratzen den baieztapenak artikuluan irakurri ahal denaren neurria ematen du.

Interbiuak titularrera jasotakoak baino mami gehiago du. Bere burua erretratatzan du erantzunetan Zubizarretak. Adibidez:

Iritsi naiz 42 urtera, eta esaten dute 40 urterekin idazlea ondo idazten hasten dela, eta ondo idazteko garaia iritsi zaidan honetan, ez dakit zer idatzi, hain zuzen ere ez dudalako neure burua oso ondo kokatzen gizarte honetan, eta idazleone giro endogamiko honetan, are gutxiago.

Gutxirekin asko esaten du bere buruaz eta besteez, inguruaz eta ofizioaz.

Ez du deskribapenak egiten erretratua. Galderek, zalantzek, kezkek ematen diote sakontasuna erretratuari, ez baieztapen edo marrek.

Gainera, ondo idatz dezakedan honetan, ez dut ondo idatzi nahi, «eske» batzuk sartu nahi ditut, ez dut erakutsi nahi horgei urtetan bezala zein sinonimo eta zein egitura bihurri erabil dezakegun, zerbait hurbilagoa, arrunta egin nahi nuen, ia-ia arrunkeriaren ertzean dagoen zerbait. Ondo idazten ikasi dudanean, aspertzen hasia nago literaturaz eta idazleen munduaz.

Ez da barne kezka bakarrik Patxi Zubizarretarena. Kezka, globalagoa, orokorragoa da, «idazleen mundua» ere biltzen du kezkarik. Ez da bere ibilbide edo karrerari buruzko zalantza bakarrik. Zabalagoa da, kanporako espiral baten antzera hedatzen da kezka. Norberarengandik hasi eta kanporantz:

Nik uste dut oso galduta gabiltzala, eta idazleok ere bai, eta euskal idazleok are gehiago, eta Euskal Idazle Elkarte honekin zer esanik ez... Une honetan, mundu globalizatu honen aurrean gure zilborrari begira ari gara, eta barne krisia leporatzen digunak uste dut zuzen dagoela, baina ez duela jakin krisi hori bideratzen, kudeatzen alegia. Gainera, krisia, berez, ez da txarra, aukera handiak gordetzen baititu. Niretzat krisia zoriontsu izatea da; eta nik uste dut hor kokatzen naitzela, krisian.

Literatura ez da bizi dugun testuingurura moldatzen idazle ordiziarraren ustez. Krisian dago bera, krisian dago euskal literatura, krisian dago... Krisia aukera izan daiteke. Baina...

Euskal Herriari begira, eta euskal literaturari begira, une politiko eta koiuntural txarragoetan literatura hobeki egon dela uste dut, eta orain ez gatoz bat egoerarekin.

Eta egoeraren aurrean, berak bere aterabidea du. Hala aurkezten du:

Literatura hurbila, ukigarria, erreala, itsusia, usaindu daitekeena egin nahi dut. Testu ezabatuak dituen nobela da, zatarrak. Orain arte gehiegi idatzi dugu idazleontzat. Idazleok gero eta gizarte talde endogamikoagoa egiten ari gara, eta jendearengandik gero eta urrunago gaude. Bi mutur daude, bata *best seller*-a, eta bestea literatura eskisitoa. Nik uste dut askoz ere hurbilago nagoela literatura eskisitotik, eta horretaz ere aspertua nago. Ertzeko bide bat bilatu nahi dut bi mutur horien artean.

Ederra da elkarrizketa. Asko erakusten du. Idazlea etengabeko metamorfosian azaltzen da. Beti bila, beti berri, beti aurkitu nahi, baina ezin. Zer idatzi ez dakiela, krisi sasoiaren. Erabakiak hartzeko garaia da Patxirentzat. Ez bakarrik Patxirentzat. Hala ikusten du:

Ezkor ez, baina sorkuntza aldetik ez gaude oso une onean, ezta editorial aldetik, idazleen elkartearen aldetik, Jaurlaritzaren aldetik... ez nuke esango alarmarako unea denik, gurea hutsaren hurrengo baita, baina pizgarriren bat falta zaigu.

Zerbait falta da.

Panorama beltza

Patxi Zubizarreta krisiaz mintzo zen aurreko pasartean. Hasier Etxeberriari lapurtu diot euskal literaturaren panorama beltzaz (*El Mundo*, 2006-10-21) dihardueneko pasarte hau:

Jar gaitezen benetako zifretan pentsatzen: zenbat gara euskaraz literatura irakurtzeko ohitura daukagun pertsonak munduan? 5.000- 8.000- 10.000? Ez askoz gehiago. Salbuespenekin, zifra horien artean ibiliko da euskarazko irakurleen kopurua, irakurle zintzoena esan nahi dut, euskaraz eta beste hizkuntzetan ere irakurtzeko ohitura dutenena, alegia.

Har dezagun aurkeztutako zifren artetik, erdiko: 8.000. Eta erabaki dezagun beste zifra bat ere: zenbat liburu irakurtzen ditu, batz bestea, euskal irakurleak urte bakoitzean? 12-24- 36? Jakina egon badaudela 52 ere irakurriko dituztenak, baina batz bestekorako berriro etorriko zaigu ondo erdiko zifra hautatzea: 24.

Egin dezagun orain biderketa, 8.000 bider 24, ia 200.000 liburu dira. Jar diezaiogun orain liburu bakoitzari erdibideko prezio bat, nobela batena, esaterako, 18 euro inguru. Bistakoa da oso baikor nabilela gaur matematiketan, 3.600.000 ematen baitu guztira. Horixe literatura irakurleek merkatuan mugiarazten dutena. Asko izanagatik, deus ere ez dena beste edozein erosgairekin alderatzen bada, letxugekin, esaterako. Gainera zifra horri erdia kendu behar zaio, gutxi gora behera, lehengaietan: papera eta abarrak. Bi milioi euro inguru, beraz.

Zenbat editore, idazle, inprimatzaile, banatzaile, liburu saltzaile, kritikari eta abarri eman behar zaio jaten horrekin? Niretzako nago, benetako industria izan nahi bada, hori baino dezente gehiago mugitu beharra dagoela.

Dezente gehiago.

Liburu gehiegi?

Kontrako bidean, Ivan Igartua *El País*-en (2006-10-02) liburu «gehiegi» kaleratzen dituzten egileez ari da. Ideia interesgarri zenbait utzi zituen artikuluan:

Denbora mugatua dugunez, bistan da ezin ditugula irakurri gure interesa neurri batean edo bestean piz lezaketen liburu guztiak, ezta haien zati txiki bat ere. Muga nabarmen hau zoritxar bat bezala hartu izan dugu normalean, baina liburu zenbaiten aurrean gure ezintasun gaindiezina bizitzaren dohaina baizik ez dela pentsa dezakegu.

Ez al da zorte bat hainbeste egile «on» eta «berezi»ren artean aukeratu ahal izatea? Kantitateak ez ote dizkigu irakurtzeko aukerak biderkatzen? Baina ez da horretaz ari.

Beste arrisku agian berriago eta ilunago batez ari naiz. Azken urteotan zenbait egile famatu bihurtu dira argitaratu dutenaren kantitateagatik, ez liburu batek edo bestek izan duen salmentagatik.

Stajanovismo literarioa dagoela, alegia. Gurean ere badira halako kasuak. Idatzitakoaren mailagatik baino, idatzitako liburu kantitatearengatik baloratzen ditugun idazleak. «Nola» baino «zenbat» da garrantzitsuago. «Zenbat» produzitu, «zenbat» saldu. «Zenbat» da galbahea egiten duen galdera.

Eta galbahe lana egiteko beharra aipatzen du Igartuak artikulua amaitzeko:

Beharrezkoa dirudi, baldintza hauetan, liburuak sailkatzeko ordena alfabetikoa alde batera utzi eta beste sistemaren bat erabiltzeak. Bestela, basoaren erdian zuhaitz ustelak osasuntsuekin errazegi nahastuko dira, dagoeneko ez badute egin. Bibliotekaren aurrean Borges sekula irakurriko ez zituen liburuek sortzen zioten egonezinaz kexu zen. Oraingo liburudenda gehiegitan, aldiz, pozez beha ditzakegu —azaletik soilik— inolaz ere irakurriko ez ditugun liburuak. Diferentzia handi bat dago, jakina: Borgesena biblioteka bat zen, ez koadernatutako testu halamoduzkoak metatzeko biltegia.

Nola?

Zer da literatura katalana? Zer da euskal literatura?

Eztabaida interesgarria Frankfurteko azokaren aitzakian. Jose Mari Pastorren blogean (www.berria.info/blogak/jose_mari) topatu dut matazaren mutur bat:

Frankfurteko liburu azoka hasi dela eta, Kataluniako ordezkari-tza Alemaniara joan da. Datorren urteko azokan Katalunia izango da gonbidatua eta kultur festa ondo bideratu nahi dute katalanek. Izan ere, Katalunian eta Kataluniatik kanpo kezka eta zalantza piztu nahi izan dute batzuek. Literatura katalana soilik katalanez idatzita dagoena da? Espainieraz idatzita dagoena ere literatura katalana ote da?

Gurera ere ekar daitekeelako iruditzen zait interesgarria eztabaida. Euskal literatura soilik euskaraz idatzita dagoena da? Espainieraz idatzita dagoena ere euskal literatura ote da? Pastorrek nahiko argi duela dirudi:

Katalanek hauxe diote haien autonomi estatutuan: katalana eta gaztelera ofizialak izan arren, Kataluniako berezko hizkuntza katalana da. Guk, antza, ez dugu hain argi. Baina Euskal Herriko jatorrizko hizkuntza, kontrakoa frogatu arte behintzat, euskara da. Eta horregatik euskal literatura euskarazkoa da soilik. Beste kontu bat kultura izango litzateke. Baina literatura hizkuntzari baino ez dagokio. Eta euskara ez da espainiera edo frantsesa.

Beraz, euskaraz idatzia dagoena ezin da literatura espainiarra izan. Ezta frantseseraz idatzitakoa euskal literatura ere. Gure agintari politiko eta kultural epel askok konbentzimenduz, zuhurtziaz edo koldarkeriaz hori argi esan ez arren. Beraiek jakingo dute, aukera izanez gero, zer esango duten Frankfurten, noizbait euskal literatura urteko literatura gonbidatua bada. Katalanek, behintzat, bidea erraztu diete.

Pastorrek garbi du, baina bere irakurleek ez dute hain garbi. Bederatzi erantzun jaso ditu Jose Mari Pastorren post-ak. Ez guztiak iritzi berekoak.

Eztabaida gaitua zegoela uste nuen.

Sariak

X. G. Argüellok *El País*-en (2006-10-02) literatur sariketei buruzko datu interesgarri batzuk utzi zituen.

Gaur egun, 45 lehiaketa baino gehiago antolatzen dira euskal literatura sustatzeko, eta guztien artean, 350.000 euro baino gehiago banatzen dituzte urtero idazlearen ofizioan trebatu nahi dutenen mesedetan.

Euskadi *zauriak*

Sariez ari garela: Patxi Zubizarreta, Xabier Olarra eta Iban Zalduek irabazi dituzte Euskadi Sariak.

Probintziakeriak

Milan Kunderaren *Le Rideau. Essai en sept parties* irakurten, honako pasartearekin egin nuen topo:

Nazio txikiak soilik nazioko idazlea dela irakatsi dio idazleari. Begirada aberriaren mugetatik haratago jartzea, bere idazle lagunekin artearen nazio gaindizko lurraldean bat egitea, jokabide harro edo mespretxugarritzat hartzen dute bere aberkideek. Eta nazio txikiak bere biziraupena arriskuan dagoen egoeretan daudenez maiz, jarrera hori modu errazean moralki justifikatutzat aurkeztea lortzen dute.

Hala ote da gurean?

Liburuak: gutxi ez

Udan apenas argitaratzen da libururik. Udaberrian gero eta gutxiago argitaratzen direnaren susmoa dut. Udazkenean, Durangoko azokaren bezperako bi hilabetetan metatzen da urteko literatur produkzio ia guztia.

Idazten ari naizen honetara arte kaleratu diren hainbat liburu gomendatu nahiko nituzke: Elkarlanean argitaletxeko Txilikuren *Bizitza eredugarriak*, Iñaki eta Mikel Sotok lau eskutara idatzitako Miguel Unamunoren biografia eta Bitoriano Gandiagaren *Poema argitaragabeak*, adibidez. Txalapartak bistaratutako Nagib Mahfuz (*Mila eta bat gauen gauak*) eta Irene Nemirovskyren (*Dantzaldia*) lanen itzulpenek ere merezi dute leku bat mesanotxean. Susaren Pablo Sastrenen *Enpleguaren arbola* nobela eta Juan Luis Zabalaren *Inon izatekotan* sailkaezina ere ez dira bazter uzteko modukoak.

Hau ez da eskaintza osoa halere. Hurrengo asteetan izango dira liburu gehiago.

Gehiegi?¶

Elebitasuna eta bermeak

Hizkuntza politikaren inguruko albisteak eta saltsak maiten dituenarentzat benetan bolada entretenitua dugu azkenaldian. Erabili.com agerkariko mezuak aztertuko bagenu, adibidez, eta bertan Jaurlaritzako HPSko arduradunek argitaratutako artikulu, prentsaurreko eta gainerakoen kopurua grafiko batean jarri eta garai batekoekin alderatu... Euriborrak berak azken urtean izandako igoera baina handiagoa aterako litzaiguke!

Gaiarekiko distantzia pixka bat hartu ahal izanez gero, Galesko edo Kataluniako hizkuntza politikako teknikari bagina, adibidez, seguru oso interesgarria litzatekeela ikustea hemen «herri mugimenduak» eta «erakunde publikoek» nola banatzen dituzten hizkuntza kontutan lidergotzak eta baliabideak, eta dialektika horretan nola eragiten dioten batzuek besteei eta besteek batzuei.

Bistan da oraingo hizkuntza politikan gauzak ez direla mugitzen aurreko legegaldian mugitzen ziren erritmoan. Fermin Lazkanok «Guk gaur, Jaurlaritzak lau urte barru» artikuluan horrela aurreratzen zuen (Erabili.com, 2006-10-13):

Ba, hasieratik esan duguna: badakigu zer egingo duten. Orain hiruzpalau urte asmatu eta sortu genuen Hizkuntz Eskubi-deen Behatokia. Ospea, eraginkortasuna eta babes soziala lortu du... Ba, horixe da datorren urtean, Baztarrikaren legegintzaldia amaitu baino lehen, egingo duten hurrengo «euskararen aldeko urrats estrategikoa»: Behatokia bikoiztu.

Ba, urtebete ez..., astebete! Urriaren 18an aurkeztu zuten HPSko arduradunek Elebide zerbitzu publikoa. Zerbitzu berri hau zenbateraino datorren orain arte Behatokiak eginitako lana bikoiztera, edo zenbateraino egingo dituen gauza

berriak eztabaida albora utzita, badira Elebideren aurkezpenean (Erabili.com, 2006-10-18) minutu batez behintzat erreparatzea merezi duten kontzeptu batzuk.

Aurkezpenean nahiko termino orokorrak erabiltzen dira (*elebitasuna, hizkuntzen elkarbizitza baketsua, eskubideak bermatuz gizarte justuagoa...*), eta, gehiago zehaztu edo adibiderik eman ezean, ia edozein hizkuntza politika sar daiteke termino horien barruan. Terminoei erreparatu bat egiteko oso gomendagarria da, esate baterako, Gabriel Bibiloni irakaslearen lan bat (www.bibiloni.net): *Llengua estàndard i variació lingüística* (Valentzia, Editorial Tres i Quatre, 1997). Liburu laburra da, argia eta zehatza.

Elebideren aurkezpenean, esaterako, *elebitasunaren* kontzeptua oso modu orokorrean erabiltzen da, eta helburu gisa aipatzen da:

Elebide izenak elebitasunerako bidea iradokitzen du, normalizaziorako bidea. [...], ez dugu elebakartasuna helburu, elebitasuna baizik. [...]: helburua da, gainera, bi hizkuntzen arteko elkarbizitza baketsu, orekatu eta aberasgarria eraikitzea, [...]

Normalizazio kontzeptua bera ere, azken urtetan eman zaion erabilpen *orotarikoaren* ondorioz, Aracil & company-k bere garaian definitu zuten hartatik asko zabaldu eta anbiguotu dela esango nuke, eta gaur egun *euskararen aldeko* ia edozer adierazteko erabiltzen dela: ezer gutxi esaten du jada, beraz. Baina utz dezagun kontzeptu hori beste baterako. Elebitasunaren kasuan, helburu gisa aipatzen denean, suposatzen da elebitasun sozialaz ari garela, eta, beraz, suposatzen da euskarari gaur egun sozialki betetzen ez dituen funtzio batzuk bete ditzan bidea egiteaz ari garela. Baina, jakin badakigu, gizarte berean, bi hizkuntzek funtzio guztiak ezin dituztela bete. Horrela dio Bibilonik (34. or.):

Dos estandards —dues llengües— no poden usar-se dins una societat exercint cada un d'ells la plenitud de funcions. [...] Dos estandards, es a dir, dues normes referencials diferents, dos mecanismes discriminators diferents, [...], són tan incompatibles dins una societat com dues lligislacions distintes, dos regims politics o dos sistemes de valors.

Hau da, gizarte batean bi hizkuntza ezin dira erabili biek funtzio guztiak betez. Noski, horrek ez du esan nahi gizarte «elebidun» bat eraiki ezin denik, ez eta bi hizkutzen arteko bizikidetzat osasuntsua utopia hutsa denik; baina bai banaketa bat ematen dela hizkuntzen artean, eta banaketa hori, gainera, hiztun talde horien arteko indar korrelazioarekin oso lotua egoten dela. Eta banaketa horretan aldaketak gertatzen direnean ere, aldaketa bultzatu duten indar batzuen ondorioz izaten dela. Alde horretatik, beraz, eskertzekoa litzateke elebitasunaz hitz egiten denean, euskarari zein funtzio berri eman nahi zaizkion edo zeintzuk indartu nahi diren zehaztea.

Bada beste hitz bat, izenburuan bertan, atentzioa ematen duena: *bermatu*. Zerbait zehazten da horren inguruan:

Horretarako ez zaio inori ezer inposatzen, beste bat da eske-
ma: herritarrari inposatu ez, aitortu, errekonozitu egiten zaiz-
kio hizkuntza eskubideak, eta herri-aginteei (ez herritarrei)
jartzen zaizkie obligazioak, hain zuzen ere herritarrei aitortu-
tako eskubideak benetakoak eta errespetatuak izan daitezten.

Bistan da gaur egungo EAEko gizartean euskal hiztunaren hainbat eskubide sistematikoki urratzen direla. Gaiari buruz Behatokiak azken urteetan egin dituen urteko txostene-
tan jasotzen denez, administrazio publiko guztiek urratzen dituzte, neurri batean edo bestean, euskaldunen hizkuntza eskubideak. Gauzak horrela, eta ez legeak eta ez zerbitzu berriak urraketen aurkako ez auzi-biderik eta ez isunik aurreikusten ez duenean... zergatik erabili *bermatu*?

Esate baterako, Euskadiko Justizia Epaitegiak orain gutxi atzera bota du hemen ari diren epaileek euskaraz ikasteko derriortasuna. Nork edo nola bermatuko die euskaldunei justizia-zerbitzuak euskaraz jasotzeko eskubidea? *Herri-aginteei jartzen zaizkie obligazioak*, baina denek dakigu (batez ere euskaldunek) obligazio horiek kasu askotan ez direla betetzen. Zerbitzu berri honetan aurreikusten da, besteak beste, kexen jarraipen zehatza egitea eta eskubide urratzaileari aholkularitza eta laguntza ematea. Azken hori positiboa eta interesgarria da. Hori bai, pentsatzekoa da, aholkularitza, kasu

askotan, administrazio bereko sail batetik bestetara eman beharko dela... Eta aholkularitzak bere horretan gauzak asko aldatzea zaila denez, egokiago legoke bitartean *bermatu* ez den beste hitz bat.

Atal honekin bukatzeko, eta Bibiloni aipatu dugunez, liburu horretako beste aipu bat, hizkuntza-gizartea-herria gaien inguruko hausnarketarako ematen duena. Horrela dio:

Nosaltres no som catalans perque parlem català, sino que parlem català porque som catalans; perque els nostres avantpassats s'organitzaren políticament d'una manera que permeté crear les condicions d'interacció social que, al seu torn, permeteren l'aparició de la varietat lingüística que el proces historic convertiria en llengua catalana.

Noski, gurea edo katalanena bezalako herrietan, immigrazio fenomeno handiak gertatzen direnean kontu horiek aldatu eta konplexuagotu egiten dira, baina ez dago gaizki tarteka jatorriei erreferentzia txikiren bat egitea.

Kateto bat, bi kateto...

Sanz eta Fraga, Fraga eta Sanz, biak ere kultu eta fin. Euskararen inguruko perla bana eskaini digute jaun txit goren horiek, bide batez, gogoraraziz, gauzak aldatu egiten direla... baina ez hainbeste.

Sanzek, Nafarroako unibertsitatean euskara erabiltzeaz ari zela, hala zioen:

Aprender a decir cómo se dice hipotenusa o cateto en euskera no tiene nada que ver con la investigación.

Hizkuntza minorizatuotako hiztunek, beste gauza asko agian ez ditugu izango... baina pazientzia behintzat, saltzeko adina! Lotsa partitu zuten egunean ere, Sanz jaun(txo)a okupatuta ibiliko zen unibertsitatearen batean hitzaldi garrantzitsuren bat ematen, auskalo zein hizkuntzatan.

Bestea, Fragarena. www.youtube.com bidez zabalduko bideo batean azaldu da. Irratiko tertulia batean ageri da Luis Mariñas eta beste kazetari batzuekin. Eta dio:

Los intentos de euskaldunización...; es muy simpático etcétera, pero no será posible convertirlo en habla de uso diario porque es imposible utilizar toda la tecnología actual con un idioma prehistórico, donde la raíz básica es «haitz» que es piedra... es raro... Y digo esto porque yo respeto el euskera, que es una lengua maravillosa pero ya..., de museo.

Zein ote litzateke hizkuntza txikietako hiztun ezjakinon patua, horien tankerako agintari ilustratu eta jakitunen laguntzarik gabe?¶

Sustatu.com

Udazkenean bete ditu bost urte; Ekonomia, Kultura eta Teknologiaren inguruan aritzeko sortu zen albistegiak. Hasieratik, erantzunak emateko aukera eskaintzen zuen, eta hasieratik bizia eta dinamikoa izan da Sustatu. Goiena Komunikazio Kooperatibak bultzatuta sortu zenetik, igaro den denbora honetan guztian euskara eta Interneten inguruko gune garrantzitsuenetakoa bihurtu da sarean. Izan ere, albisteak modu zuzenean sortu eta jarraitu, eztabaida hariak luzatu eta mundura begira jarri gaituen albistegi elektronikoko parte-hartzailea izan da Sustatu. Interneteko berrikuntzen berri emateaz gain, Euskal Herrian gertatzen den oro —edo asko bai behintzat— Interneten erakusteko leihoa. Bere hasierako helburuetatik Ekonomiarena albo batera utzi badu ere —nabarmen—, Interneteko ohiko albistegien tankerakoa da —barrapunto, slashdot...—, baina gurean txertatu den gertukotasuna ere badauka. Diseinua eraberrituz joan da, eta erreferentzia izaten jarraitzen du. Hemen eman diren loratze askoren —webguneak, blogak, proiektu zenbait...— lekuko eta bultzatzaile zuzena izan da. Eztabaida askoren sorburu. Eta ekimen telematiko batzuen akuilu lana egiten jakin izan du —*Egunkaria* kasuaren nazioarteko oihartzuna—.

Bost urte bete dituen honetan, zoriontzeko moduan gaudе. Sustatuk egunero bulegoetatik bisita asko jaso eta eztabaida maila jaitsi dela ematen duen arren, Interneteko gure aktualitatea jarraitzeko aukera eskaintzen du. Oraindik medio ofizialek ezikusia egiten badute ere, eragin itzela dauka beraian ere.

Mundurat.net

Bost urte bete ditu zerbitzari alternatibo honek ere. Proiektuak apalagoa ematen duen arren —ez du inongo diru laguntzarik jasotzen—, egin duen lana benetan garrantzitsua izan da. Elkarte, ekimen eta erakunde askoren zerbitzaria izan da. Eta izaten darrai. Aterpe birtualaren funtzioa egiten du, Bartzelonatik zein Euskal Herritik. Hainbat proiektuk, musika taldek, ekimen telematikok mundurat.net zerbitzarian topatu du aterpea. Doan gehienetan, oso modu egokian ia beti. Eta harro egoteko moduko tresneria librearekin dihardu gainera Mundurat.net ekimen honek. Orain, zerbitzari berriago eta indartsuago batera egingo du jauzi, eta horrek proiektu handiagoak aterpetzeko aukera eskainiko dio gainera. Beraien gunea bisitatzea nahikoa duzue, proiektuaren tamaina eta borondateaz jabetzeko. Zer hobeto hori baino.

Firefox 2.0

Zenbat aldiz, nonbaitera joan eta autoaren matrikulari so geratu izan gara, aurrean dugun hori euskalduna den edo ez asmatzeke. BI edo VI, SS eta NA aski ziren Hego Euskal Herrikoak identifikatzeko; Lapurditik Zuberoara bitartekoak berriz bukaerako -64 zenbakiarekin identifikatzen ditugu. Aznarren sasoian matrikula guztiak ES bilakatu zituzten, eta dagoeneko gabiltzan tokian gabiltzala ere, ez dugu atzematen gure aurrekoa nongoa den. Ezin argiak izetu eta keinu egin. Orain, ardiak identifikatu ohi ditu askotan euskaldunak, zezenak espainiarrak eta astoak katalanak. Badira, bagara. Eta matrikularen ordezkia egin dute animalia horiek, eta zelan gainera.

Antzera gabiltza ere Interneteko gure nabigatzaileekin. Ez dugu matrikularik, baina hizkuntza konfigurazioak identifikatzen ditu gure bidaia birtualetan. Webguneetara sartzean, ongi etorri, welcome, bienvenido edo dena delakoa agertu-

ko zaigu, daukagun konfigurazioaren arabera. Eu jarrita, euskaraz gabiltzala ohartuko da pareko zerbitzaria. Es aldatu ez badugu, espainolez egingo digu agur, espainierazko eskaintza eginez, edo berdin frantsesez fr gisa baldin badaukagu konfiguratuta gure nabigatzailea. Ariketa sinplea da. Ez da nortasunaren aldeko ekimenik behar gure nabigatzailearen konfigurazioa aldatzeko, ez dugu kanpaina nazionalen —ustez— beharrik nork berea aldatzeko. Euskaldun bezala agertzeko, ez hemen bakarrik, baizik eta baita munduan ere. Hizkuntza konfigurazioak minutuko lana eskatzen digu. Imajinatzen al duzue, euskaldun gisa mundutik ibiltzeko, minutu batean pasaportea edo nazioarteko nazio agiri bat eskuratzea? Denbora hori baino ez dugu behar horren eskuratzeko. Zeren zain gaude bada?

Errazago nahi duzu oraindik? Ba eskuratu ezazu Firefox nabigatzailearen 2.0 bertsioa. Euskarazkoa konpletoa da, nabigatzaile libre honek mundu mailan sekulako arrakasta lortu du, eta gurean ere punta-puntako teknologiarekin aurrera egiten du. Euskaraz, dagoen nabigatzaile onena daukagu. Software librea da Firefox, baina Windowsean zein Macintoshetan edo GNU/Linux darabilten sistema operatiboetan berdin-berdin funtzionatzen du. Aipatu dugu, munduan den nabigatzaile onena duzu, eskura, doan eta euskaraz. Aski duzu librezale.org/mozilla webgunean sartu eta jaistea. Klik eta klik egin, eta bat-batean martxan jarriko da zure ordenadorean. Euskaraz eskainiko dizkizu menu guztiak, euskaraz eskatuko dizu hau eta bestea, euskaraz nabigatuko zara webgunez webgunez, den modurik errazenean. Klik batera.

Software librearen irakaspen handi bat

Mundu mailan ari da euskarazko Internet komunitatea. Mundu mailako teknologia darabilgu, nazioarte mailan diren teknikari onenek auzolanean hobetua eta garatua. Erabiltzailearen neurrira egindako hobekuntzak jasotzen ditu

Firefox nabigatzaileak, bertsiotik bertsiora. Ez al da ederra, den teknologiarik onena eskura izate hori? Sinesgaitza litzateke, pantaila aurrean ikusiko ez bagenu. Eta gure hizkuntza, munduko hizkuntzen artean bada. Eta horretarako ez daukagu kontseiluen beharrik, ez da behar hizkuntza politikarik, sailburu barik lortu da hori guztia, ez da manifestaziorik egin behar izan, emendakin eta proposamenak oro gainditu dira. Borondatea, auzolana, komunitatea eta sarea behar izan ditugu. Irakaspen handiak ematen dizkigu software libreak, eta euskara eta berarekin euskaldunok hor ari gara. Bagara, bagabiltzalako. Eta subentzio politika, liskar politiko eta ofizialtasun ukatze guztien gainetik, euskara bizi da Interneten. Firefox 2.0 adibide bat da, baina ez bakarra. Murgildu gaitezen mundu horretan, auzolanaren bide-tik, irakaspen gehiago etorriko direlako.

.eus eta nazio plana

Urriko azken asteburuan Burlatan Nazio Eztabaida burutu zen. Naziogintza eta herri estrategia izan ziren hizpide. Izan ziren eztabaidagai. Eta Euskal Herrirako dominio propioaren beharra azpimarratu zen. Eta eragile guztien aurrean adostu zen, dominio propioaren alorrean, elkarlana bultzatu beharra. Eta, izan ere, .eus dominioaren bidea eztabaidatu eta adostu zen hilabete lehenago «Euskal Herria 2.0» jardunaldietan ere. Eta orain auzolana etorri da, etorriko da. ICANN erakundearen aurrean eskaera, negoziazioa eta bilana. Bide horretan, elkartea sortu, eragileak mugitu, mintzaketarako pautak ezarri eta euskara eta kulturaren inguruko komunitatea antolatzea izango dira eginbeharreko nagusiak. Euskararen inguruan dauden, leudekeen, egon eta sortu beharreko guneak eta komunitatea antolatu beharra dago. Antolatu barik dagoelako egon. Eta XXI. mendeak aspaldi esan zigun kaixo, baina agur ere esango digu mugitzen ez bagara. Informazioaren aroan dominioak dira identitatearen ikur. Nabigatzaileen hizkuntza konfigurazioaz jar-

dun gara arestian, eta ez da nahikoa guneak eurak ere euskaraz sortzea —hori ere egin behar den arren—, euskarazko komunitatea osatu beharrean gara oraindik.

Gertuko adibidea dugu Kataluniakoa. Puntcat elkarteak fundazio bilakatu zen ICANNekiko harreman eta negoziatzioek aurrera egin ostean. Urte honen hasieratik .cat dominioa eskuragai dago. Elkarrekin, norbanakoek, enpresek, erakundeek, herriko etxe eta instituzioek... nork berea eskuratu dute. Baina fundazioak, dominioa emateko hizkuntza azterketa egin die aurretik, katalanezko edukiak edo kulturaren ingurukoak izan behar dituzte halaberrez. Eta hori bete ostean, aski dute. Eta dagoeneko ia 20.000 dominio erosi dira .cat bukaerakoak. Asko dira, eta katalanezko komunitatea hazi egin da, aspaldi hasi zirelako, besteak beste. Gehiago lagundu dio dominioa eskuratzeak. Eta nahikoa da Bartzelonako aireportuan lur hartzea puntuCAT territorioan gaudela nabarmentzeko. Iragarkiek, dendek, afixek... ez dute besterik aipatzen errotulu, neoizko argi edota poliziaren autoetan.

Adibide ona dugu hemendik gertu. Badugu nondik jarraitu. Nazio planean txertatuta, orain gure artean ere abiatu beharko da. Adi beraz, euskara eta kulturaren inguruko ekimen oro; Informazioaren aroan gure hizkuntza eta gure kultura indartzeko xedearekin, bide berriak uztartzeko prestutasuna adierazi beharko da. Ekimen zabal, apal, garden eta indartsua beharko dugulako. Internetekoa, norbanako zein kolektiboek bultzatutakoa, Euskal Herri osokoa ez ezik, munduko euskaldunak ere bere baitan bilduko dituen, euskara hizkuntza global gisa munduaren aurrean erakutsiko duena, gure kultura —egungoa, zein historian zehar batu eta bildutakoa— munduan erakusteko eta zabaltzeko helburuarekin. Bide polita daukagu egiteko, bide interesgarria. Eta maila erakutsiko dugu. Ziur baietz.

Laburbilduz, Informazioaren aroan euskara, kultura eta Euskal Herria mundurat jalgi nahi baditugu, auzolana beharrezkoa izango da, teknologia libreetan trebatu eta erkarla-

na sustatu eta bultzatu beharko dugu. Horra hor gure hiz-
kuntzaren lehen eta azken berbak: jalgi mundurat, eta .eus
sustatu.¶